

БОГДАН БОЙЧУК

мітологія карпат
гуцульська зрада

БОГДАН БОЙЧУК

мітологія карпат
гуцульська зрада

БОГДАН БОЙЧУК

мітологія карпат
гуцульська зрада

ПОЕЗІЇ, РОМАН

ЛЬВІВ
ЛІА "ПІРАМІДА"
2012

ББК 84(4Укр)
Б 72

*Автор висловлює подяку Василю Герасим'юку за цінні
«гуцульські» поради в романі «Гуцульська зрада»*

*В оформленні книжки використано керамічні роботи
гуцульських майстрів та кадр із фільму «Тіні забутих предків»*

*На звороті обкладинки портрет
автора роботи Любослава Гуцалюка*

Видавець Василь ГУТКОВСЬКИЙ

© Богдан Бойчук, 2012

© Василь Габор, автор проекту, 2012

© Андрій Кісь, худ. оформл., 2012

© ЛА «Піраміда», 2012

ISBN 978-966-441-282-4

Зміст

МІТОЛОГІЯ КАРПАТ: Поезії	9
<i>Спроба сповіді II</i>	11
1. ДОРОГОЮ ДО СЕБЕ	13
Ріка	13
Коли	14
Навесні	15
Пушкар	16
Я шукав тебе	16
Гірське джерело	17
Дівчина в смерці	17
Ще прощання	18
Перевтілення	18
Перетворений на жадання краєвид	19
Запах сіна	19
В колибі й на сіні	20
Буря	21
Люнатизм	22
Джерело	22
Під повнею сонця	23
На другому березі	23
Пісня	24
Велика зрада	25
Блуд	26
Вдихую живицю	26
Розставання	27
В дорозі	27
Майже зустріч	28
Закохування	28

Витягуючи з пам'яті	29
Тиха ніч, свята ніч	30
Сюжет з косою	31
Сюжет із сопілкою	31
Сюжет з трембітою	32
Сюжет з ліщиною	32
Краєвид з кривою липою	33
Краєвид із недоспіваюною калиною	33
Натюрморт із коханням	34
Натюрморт із зрадою	34
Переступаючи	35
Притча про вічне кохання	35
Надщерблений світанок	36
Рапні тіні	36
Чим є наше кохання?	37
Вона уникає мене	37
Місячна соната	38
Голос із-за скелі	38
Притча про кохання	39
Потопельниця	39
Над краєм світу	40
Дорогою до неба	40
2. ВЕЛИЧАЮ ГОРИ І ДОЛИ	41
Вершина	41
Полонина	42
Доли	43
Смерічка	44
Гірські Головосіки	45
Вселенная веселися	46
Сніговії	47
Душі гір	47
Пісня потічка	48
Вориння	48
Хмари на горах	49
Хмари на долах	49
Доля афин	50
Зубели	50
Бербеничка	51
Відумерщина	51

ГУЦУЛЬСЬКА ЗРАДА: Роман (прозо-поема)	53
ЧАСТИНА ПЕРША	55
1. Куди летить те каміння?	55
2. Золоті руки	60
3. Ритуали без кохання.....	80
4. Ритуал з надщербленим коханням і смертю.....	91
ЧАСТИНА ДРУГА	103
5. Ритуали з тілом	103
6. Два життя.....	118
7. Час кохання	147
8. Зрада	153
9. Помста як кара	163
10. Час життя.....	167

мітологія карпат

гуцульська зрада

ПОЕЗІЇ

Спроба сповіді II

Ця збірка постала в дуже дивний спосіб, коли мені минув 81 рік. Зазвичай, я такий заклопотаний, що дуже рідко повертаюся до минулого, до молодости. Утім, 2008-го року мене почала тривожити подія, про яку ніколи не згадував.

Під час світової війни, коли я вступив до торговельної школи в Бучачі, то мешкав у стареньких поляків на вулиці Бічній колійовій, 2. Мої господарі мали половину домика, а в іншій жила вдова, також полька, з двома дочками. Її молодша донька Янка була мого віку.

Одного пополудня Янка запросила мене до лісу по ягоди. Я радо погодився. Коли ми назбирали повні кошики ягід і поверталися додому, Янка несподівано зупинилася і сказала: «Bogdan, ja Kocham siebie». Я ж, несмілий сільський хлопець із купою всяких комплексів, не знав, що робити. Так і нічого не зробив.

Цей спомин докучав мені днями й ночами, аж поки я не усвідомив, що тієї Янки вже ніколи не буде. Що б не робив, її не буде. Тоді я глибоко зрозумів проминальність часу. Усвідомив також фундаментальну несправедливість людського життя: нам призначено не бути.

Усвідомивши це, я відчув потребу написати ще одну збірку поезій — про кохання, про жінок, про Карпати, про себе. Щоб бути...

І це, можливо, і є головним призначенням поезії.

1. ДОРОГОЮ ДО СЕБЕ

Ріка

Я сидів над Тисою
в Рахові
й дивився у воду:
сидів день,
сидів другий,
сидів вік, —
а води не меншало.

Але я знав,
що моя весна
має кінець,
що моя любов до тебе
має кінець,
що моє життя без тебе
має кінець.

То й ріка
повинна мати
кінець.

Глен Спей, 4.X.08

Коли

Не знаю, як
кохати тебе,
коли ти
поза весною.

Не знаю, де
шукати тебе,
коли ти
поза мною.

Я знав тебе,
коли твої ноги
грали для мене,
мов трембіти.

А тепер
тужу за тобою.

Глен Сней, 8.X.08

Навесні

Я зустрічав тебе
на краю весни,
коли ти щойно,
випускала пуп'янки.

На краю весни,
де трембіти
підпирали гори,
де легіні
бартками рубали сонце,
де спів сопілок
сповивав тебе.

Глен Спей, 9.X.08

Пушкар

Коли ми вийшли
на вершок Пушкаря, —
несподівано забрели
в глибоке озеро
диких квітів.

Я підкотив штани
й пішов у
наймілкіше місце.

Ти ж
стягнула з себе плаття,
стригнула
у найглибше місце
і пішла на дно.

Глен Сней, 11.X.08

Я шукав тебе

Ти косами розволочила
темряву,
і на небі
появились зорі.

Я цілу ніч ходив
від зірки до зірки
і шукав тебе.

Глен Сней, 17.X.08

Гірське джерело

Надосвітку
я побачив, що
ти лежала
на поляні,
а з тебе
витікав ручай.

Я збіг униз,
щоб напиться з тебе
свіжої води.

Пив день,
пив другий,
пив життя, —
поки не відчув,
що ми зріднилися.

Глен Спей, 20.X.08

Дівчина в смереці

Дівчина в постолах
зайшла надосвітку
в смереку.

Я шовечора
сидів під тою смерекою,
вдихав живицю її тіла
і співав для неї пісню
про своє життя.

Глен Спей, 22.X.08

Ще прощання

Вітер відніс тебе
поза шум дерев.
Я коливав до тебе. —

а ти не бачила.

Ніч віднесла тебе
за країни темряви.
Я кликав тебе, —

а ти не чула.

І як мені
попрощатися з тобою?

Глен Сней, 25.X.08

Перевтілення

Я сидів на узбіччі гори,
обростав травою,
заростав ялівцем, —

аж душа моя
випурхнула
білим птахом
і радісно закружляла
наді мною.

Глен Сней, 26.X.08

•

Перетворений на жадання краєвид

Висока гуцулка
згрібала в копицю
сіно.

Її довга спідниця
прилипала до стегон,
а засмаглі груди
розпинали
пазуху.

Тоді я
загадав її.

Глен Сней, 27.X.08

Запах сіна

Щовечора
я приходив під ту копицю
і грав на сопілці.

Гуцулка вийшла до мене
щойно вповні місяця,
назвала себе Катериною
й завела
у запах сіна.

Глен Сней, 28.X.08

В колибі й на сіні

Ми з Катериною
жили в колибі,
закопченій черешневим димом.

Коли місяць був уповні,
ми заходили в копицю
і кохалися.

Навколо нас
порпалися в сіні зорі,
мов курчата,
а вітер
заганяв їх на банти.

Глеп Сней, 30.X.08

Буря

Громи розкидали гори,
вітер виривав з корінням смереки,
а шум лісів
затикав ручаям гирла.

Катерина вибігла надвір
і позагала вівці.

Вітер вигинав її на всі боки,
мов вільху,
шарпав за коси
і зривав спідницю.

Тоді вона була
найкращою.

Київ, 6.XI.08

Люнатизм

Молодий місяць
цідив крізь смереки світло.

Катерина роздягнулася
й побігла під смереку,
щоб скупатися
в місячному сьйві.
І заспівала так тужливо,
що ялина плакала живицею,
а гриби ховалися
у власних тінях.

Київ, 9.XI.08

Джерело

Вона хапалася за хвилі
і спиналася вгору
стрімким потічком.

Дійшовши до джерела,
зайшла у нього
і зникла.

Київ, 13.XI.08

Під повнею сонця

Сонце перекотилося
через перевал
і пустило в землю
проміння.

Із зогрітої землі
виросли трембіти,
обгородили
нашу колибу
й заграли.

Київ, 15.XI.08

На другому березі

Одної ночі
я забрів на другий берег сну,
сів під крилатим дубом,
накрився своєю тінню
і задрімав.

Київ, 17.XI.08

Пісня

Молода гуцулко,
облийся весною,
чорнява гуцулко,
зашуми травною.

Холоди у квітах
стегна розпашілі,
вслухуйся у літо
й кування зозулі.

Молода гуцулко,
перейди над днем
по кладці, гуцулко,
й покохай мене.

Київ, 21.XI.08

Велика зрада

Ти стоїш нага на скелі,
мов ялина,
твоє тіло
пахне ялівцем.

Вітер
розкидає тебе
по плях і дебрах.

Легіні,
що йдуть на полонину,
беруть з собою
пам'ять твого тіла.

А я,
зраджений,
кидаюся
у свою розпуку.

Київ, 1.XII.08

Блуд

Коли гори
позникали
над хмарами, —

я,
йдучи до тебе,
заблудив.

Тоді ти стала
такою недосяжною,
як кохання без тебе.

Київ, 10. XII. 08

Вдихую живицю

Місяць
виливає з цебра
сяйво
у темінь землі.

А я
сиджу над прірвою
і вдихую живицю.

Київ, 14. XII. 08

Розставання

Ти хотіла бути
моєю провідною зорею,
щоб освічути мені
життя.

Але я не пішов
за тобою,
бо не знав,
чи зможу повернутися...

Київ, 2.XII.08

В дорозі

Гори
ледве підтримували
небо.

А я ішов
за зойком трембіти,
щоб не збитися
з дороги.

Київ, 27.XII.08

Майже зустріч

Мене облизувало
осіннє сонце,
коли я
спішив гірською стежкою
додому.

Несподівано
побачив здалеку
тебе:
ти сиділа на тесанім камені
й колисала на колінах
пісню.

Я знав,
що твоє ім'я Маріка,
знав також,
що ми будемо коханцями.

Київ, 3.1.09

Закохування

Щовечора
я йшов до тесаного каменя,
прислухався до
твого мовчання
й закохувався в тебе.

Але ти
не чула мене.

Київ, 5.1.09

Витягуючи з пам'яті

Я знав:
що ти була
любистком
навесні,

що квітувала
влітку,

що входила
в забуття
осінню.

Знав також,
що ти нишкла
в моїй пам'яті.

Київ, 6.1.09

Тиха ніч, свята ніч

Маріка сиділа під ялиною,
співала стару гуцульську
колядку,
а до неї
тулилися вівці.

Зорі
падали з небес
і грілися
в її волоссі.

Тоді Маріка
зайшла до мене
в колибу.

Вівці полягали
навколо ватрища
й жували тишу.

Київ, 13.1.09

Сюжет з косою

Маріка сиділа на
білому камені,
а струмок полоскав
їй ноги.

Її чорна коса,
бита вітром,
пручалася
на колінах.

Київ, 16.1.09

Сюжет із сопілкою

Вона
стояла під
явориною,
а вітер грав
на її тілі,
мов на сопілці.

Київ, 18.1.09

Сюжет з трембітою

Маріка спиналася
звуком трембіти
на верховинські
горгани, —

її чорна коса
бігла за нею,
а тужлива пісня
зволожувала їй
губи.

Київ, 21.1.09

Сюжет з ліщиною

Вітер висвистує
на гілках ліщини.

Я також
прикладаю уста
до кожної гілки
і стараюся заграти
таку пісню,
яку полюбила б Маріка
і покохала
мене.

Київ, 26.1.09

Краєвид з кривою липою

Не знаю,
що звихнуло цю липу,
чи наглий грім,
чи хлопчаки,
які гойдалися на ній.

Груди цієї липи
запалися всередину,
і в них залазить наніч
сутінь.

Київ, 3.II.09

Краєвид із недоспіваною калиною

Град збив
перше цвітіння
калини,
і вона стоїть,
скулена,
коло потічка,
немов
недоспівана пісня.

А я не вмію
доспівати її.

Київ, 6.II.09

Натюрморт із коханням

Маріка лежала на проліску,
а повний місяць
ластився їй
між ногами.

Я устами
витягав з неї
пирій, —
полов її,
мов грядку.

Київ, 15.11.09

Натюрморт із зрадою

Маріку запліднив
молоденький місяць.

Після того
вона віддалася ще вітрові,
який поніс її
у дебри.

Звідти
ніколи не
повернулася до мене.

Київ, 20.11.09

Переступаючи

Я переступав через
довгі голосіння трембіт
і заходив
глибоко в себе.

Сумував
не за втратою,
а за тим,

що я не міг збагнути
значення любови
і зради.

Київ, 28.II.09

Притча про вічне кохання

Вітер
промивав хлющем
гори.

А я,
в самотності своїй,
не відчував,
ані вічності,
ні вічного кохання.

Київ, 8.III.09

Надщерблений світанок

На сході
надщербився світанок.

А обвіяна вітром дівчина
стояла на високому камені
і полоскала в райдузі
косу.

Київ, 25.III.09

Ранні тіні

Коли осінь
розсілася на перевалі,
з дерев
позлітали на землю
тіні.

Я позгрібав ті тіні
й поскладав у копиці.

Щоб було чим
годувати смуток
взимку.

Глен Сней, 7.IV.09

Чим є наше кохання?

Білим проліском,
який на мить
освічує узлісся,
чи блакиттю,
яка прозоріє,
коли в душі погода?

Темрявою тіл,
у якій блукаємо,
чи ясністю
почувань?

Я знаю тільки, що
чим сильніше кохаю тебе,
тим більше віддаляєшся.

Глен Спей, 16.IV.09

Вона уникає мене

Коли за кошарою
щобече ліщина,

коли місяць куняє
на високій смереці, —

вона
кличе мене,

але голосу
не подає.

Глен Спей, 13.IV.09

Місячна соната

В зоряну ніч
дівчина виходить
на вершок гори
і заходить
у повний місяць;

там співає
тужливо про
кохання.

Глеи Спей, 17.IV.09

Голос із-за скелі

Я чув його
на порозі світання:

часом він звучав,
як тривожний шепіт,
часом,
як любовне замовляння,
часом,
як крик нічного птаха.

То був голос,
який визначав
мене.

Глеи Спей, 21.IV.09

Притча про кохання

Наше кохання —
наче молодий промінь
у грабині.

Коли наближаюся,
кидаю на нього
свою тінь —

і він зникає.

Глен Спей, 23.IV.09

Потопельниця

Коли сонце,
мов великий
колодязь,
вийшло на грунь, —

дівчина
перехилилася
над цяминням
і впала в нього.

Я побіг рятувати її,
та, засліплений світлом,
нічого не бачив.

Глен Спей, 1.V.09

Над краєм світу

Ти була моєю тоді,
коли пахла
цинамоном і живицею.

Я йшов за тобою
на край світу,
але ти не зупинилася,
пішла далі.

А я побоявся
йти на другий світ.

Глен Сней, 2.V.09

Дорогою до неба

Та я зустрів тебе ще раз
на твоєму похороні.

Тебе не везли на возі,
як звичайно, —
ти йшла піші.

На кожному роздоріжжі
тебе підпирали трембіти.

Я хотів
взяти тебе під руку
й підтримати.

Але ти
не впізнала мене.

*Київ — Глен Сней, 2008–2009
Версія 2010*

2. ВЕЛИЧАЮ ГОРИ І ДОЛИ

Вершина

Я лежав на вершку
гори
і підтягав під голову
сонце.

Час копав яму
в мені
і викидав
годни за годинами, —

аж докопався до
живущого жолобця.

Я хотів напитися
з того жолобця,
щоб жити вічно.

Та не стало годин.

Київ, 21.XII.10

Полонина

Я зайшов
до зимарки
і взявся товкти у ступі
темряву думок.

Луска розліталася
увсебіч,
а думки
ставали прозоріші.

І я побачив тоді
білі вівці,
які лежали за бескидом
і ремигали тишу.

І зрозумів тоді,
що життя стрімке,
та варто спинатися
до нього.

Київ, 25.XII.10

Доли

Я приліг під кривою вербою
і накрився шумом потічка.

Глянувши
навколо себе,
побачив,
як спітнілий день
обертав покоси,
а тоді залазив під полукіпок
придрімати;

як присмерк
заколисував пополудне
до сну,

як місяць
заганяв колиби
наніч.

Київ, 31.XII.10

Смерічка

Молода смерічка
трималася стрімкої скелі
й боялася глянути вниз.

Коло неї лежав сухий патик,
але він був глухий і німий
і не міг допомогти їй.

Вітер щоденно намагався
вирвати її з корінням, —

та вона трималася скелі,
тремтіла
й поклала надію на Бога.

Київ, 4.1.11

Гірські Головосіки

Сьогодні
човгало біг нормальним руслом
і не вишарпував з землі
афин і папороть.

З Головосіками
гриби безжурно грілися
на вересневім сонці,
знаючи, що ніхто сьогодні
не зріже їх.

Увесь рослинний світ
законився і веселився,
бо не було ніде
людини.

Київ, 7.1.11

Вселенная веселися

Коли
вийшла перша зоря
і сіла на орлине гніздо, —
горами покотився
стогін ялиць.

Старий розхитаний дуб
тримав у руках кантичку
і сповіщав усьому світу
про Велике відання.

Падав лапятий сніг,
нагинав гілля смерек
і творив
таємну стаєнку.

З усіх сторін всесвіту
зліталися комети,
кружляли над вертепом
і слухали, як у яслах
плакала ліщина.

Київ, 12.1.11

Сніговії

Хати позалазили по коліна
в сніг, мерзли
і трималися гір.

Цієї зими наюшені сніговії
хотіли занести їх
у свій світ.

Але хати,
не знаючи світу
сніговіїв,
мерзли
і трималися гір.

Київ, 13.1.11

Душі гір

Душами гір є
потічки,
які безнастанно жебонять
і доносять Всевишньому
про красу Карпат.

Київ, 21.1.11

Пісня потічка

Ой тай дунай, ой тай дунай —
крізь дебри і бори —
мене гори покохали,
а я лечу в море.

Верховино, верховино,
красна твоя врода, —
та я лечу і зникаю
в безмежності Бога.

Київ, 22.1.11

Вориння

Вориння підноситься
узбіччями гір,
мов драбини до неба.

Тими драбинами
можна долігти
до порогів
Бога.

Київ, 7.11.11

Хмари на горах

Гострі шпилі гір
розпороли хмарам животи
і випустили громи,

які гуркотіли
і летіли вниз.

А блискавиці різали живцем
живе і мертве.

І не було захистку ніде,
і не було милосердя.

Київ, 13.II.11

Хмари на долах

Над левадами й лісами
порозтягалися хмари, —

попідливали жита,
прополоскали сади,
понапували потічки.

Але не спускалися вниз,
бо не вірили землі.

Київ, 14.II.11

Доля афин

Я сидів на узбіччі гори,
а навколо мене
порпалися афини
і гордо співали на вітрі
блідо-рожевим квітом.

Та Божий гнів
збив градом їхню
блідорожеву гордість

і не відкрив їм
тайни воскресіння.

Київ, 22.11.11

Зубели

Бурелом,
без живота і з великим хвостом,
зазубелив скажений вихор
і летів
понад горами й лісами.

Скавуліли громи,
тріщали блискавиці.

Люди ховалися попід скелі
й не знали,
як зазубелити в собі
скавуління страху.

Київ, 27.11.11

Бербеничка

Моя баба
днями
сиділа над бербеничкою
і складала на дно
своїх покійничків.

Тоді накривала їх
теплими споминами.

А ночами рахувала,
скільки осталося ще східців
до Господа Бога.

Київ, 22.III.11

Відумерщина

Коли моя матір
перейшла через потічок
на другий берег життя, —

бабуся радила мені
законатися на Великдень,
щоб чистими руками
взяти відумерщину.

Та я не послухав її,
бо волів піти
за мамою.

Київ, 23.III.11

петриха

марійка

майстер петро

мітологія карпат

гуцульська зрада

РОМАН
(прозо-поема)

ЧАСТИНА ПЕРША

1. Куди летить те каміння?

Дві великі каменюки, вигладжені вітрами й негодами, глибоко загрузли в Черемош, — і впродовж тисячу років рвучкі хвилі не могли підважити їх, щоб попхати з течією вперед.

Черемош день-денно підмивав їх, а навесні, коли танули сніги й виповнювали русло понад береги водою, Черемош натискав тоді на ті каменюки всією силою.

Та зрушити їх не міг.

Черемош сердився, хвилями оббивав боки каменюк, пінився, та камені стояли незворушні й незрушні.

Наче закам'яніла вічність.

Гуцули в Криворівні називали ці два камені «близнюками». Вони стояли при березі, яких п'ятсот метрів нижче від того місця, де річка Бережниця вливалася в Черемош, неподалік від майстерні старого Петра.

Між гуцулами ходило повір'я, що колись це була одна велика брила, на якій любив забавлятися Довбуш із своїми опришками. Але тієї хвилини, коли Дзвінка зрадила Довбуша, він барткою розколов брилу надвоє, створивши «близнюків».

Та судячи з того, що кожний камінь мав свою викінчену, заокруглену форму, це повір'я — малоймовірне.

На одному камені сидів Гринь — ще гарний, високий сорокалітній гуцул. Його русяве волосся зсувалося до половини чола, а ззаду спадало до шиї й було там по-гуцульськи рівно підтяте. Суворе обличчя Гриня було наче тесане сокирою: високі вилиці, глибокі очі під чолом, рівний ніс і владне підборіддя. А особливість його обличчя підкреслювали ще вуса.

Колись прибігала сюди Марійка й сідала на другому камені. Але ось уже майже двадцять років більше не являлася тут.

Вже сутінь залазила під куші, вже каміння в ріці трусилося від холоду, а Гринь сидів і не міг відірватися від каменя, бо тяжкі чорні думи тиснули його вниз.

Гринь дивився, як сердитий Черемош далі намагався підважити камінь, на якому він сидів.

Та не міг.

Гринь також намагався підважити своє життя, щоб рушилося вперед.

Та не міг.

Бо ось уже десять років Олена лежала спаралізована в ліжку, а в нього не було любови, щоб вертатися до неї.

Та мусив.

Сьогодні поховав на цвинтарі стареньку Маланку, яку найняв колись, щоб помагала газдувати. І що далі?

Далі він не бачив жодного ясного дня. Не бачив для чого жити. Та й позаду стояли довгим рядом сорок років, які були спочатку сірі, а потім, з Оленою, суцільно чорні.

Тільки юначі дні були світлі, як Боже лице.

Це дні — з Марійкою.

Гринь двадцять років згадував лише останній день з Марійкою над Черемошем і банував. Хоч не було чого банувати, бо того дня зломалося надвоє його життя.

Він знав, що відтепер усі дні будуть безпроглядні й чорні: сьогодні, завтра — і до смерти.

Тож сидів замислений і дивився в бистрінь води.

Часом хвилі поводитися пустотливо, гралися з камінням і щось безнастанно шепотіли їм. А часом були сердиті, загрозливі, штовхалися ліктями, оббивали берегам боки.

Сьогодні, як і тридцять років тому, коли він був іще хлопчиною, ріка виглядала містерійно й тасмничо. Колись у такі хвилини Гринь прикладав вухо до берега й прислухався до ріки. Бо відчував, що вона розказувала якусь чудодійну казку. Але не міг зрозуміти її. Бо не знав мови води.

Та досі найбільшою загадкою для Гриня було те, що ріка щодня несла кудись величезну кількість води й не вичерпувалася. Він знав і розумів, що, коли набирив з берівки у відро води, то за день-два вода вичерпувалася. З Черемоша ж люди ввесь час брали воду, худоба пила з нього, а він не вичерпувався.

Звідки бралася та вода?

Куди вона текла?

Бували дні, коли Черемош лякав його. Особливо тоді, коли розпухав від люти понад береги, коли люто кидався на каміння, яке лежало в його руслі, розшарпував береги і рвав їх із корінням. Переляканий Гринь втікав тоді до мами.

Тепер Гринь усвідомлював, що упродовж усіх тих років Черемош став для нього родичем. Над Черемошем народжувалися його хлоп'ячі мрії; тут розквітало його перше й єдине кохання, тут ставалися найбільші злами в його житті.

Якщо Гринь довго вдивлявся в бистру течію, йому й тепер здавалося, що біле каміння, яке лежало посеред ріки, летіло проти хвиль догори. Але тепер він знав, що це була лише зорова омана.

Та, коли він був малий, цей зоровий ефект місяцями не давав йому спокою. Він щовечора перебігав головну дорогу, яка вела на Верховину, біг через міст над Бережницею, збігав до Черемоша, сідав на цей самий камінь, що й тепер, і бачив, як каміння, мов білі гуси, пливло вгору.

* * *

Малий Гринько ніяк не міг збагнути, куди то каміння пливло і що воно там робило. Може, паслося десь на полонинах; може, якийсь газда заганяв його в колибу, щоб погрілося при ватрищі. Хлопчина кілька разів пускався бігцем проти течії по березі Черемоша, щоб самому побачити, що з тим камінням діялося. Але в горах скоро темніло, і він мусив повертатися.

Та його здивувало те, як одного вечора помітив, що сьогодні пливло вгору те саме каміння, що вчора.

Як це могло бути?

Він щовечора прибігав задиханий до Черемоша і знов переконувався, що те саме каміння, яке вчора пливло вгору, сьогодні знов пливло проти хвиль.

Він хотів спитати майстра Петра, як це ставалося, але стидався.

Матір не хотів питати, — вона напевно не знала відповіді, бо ніколи не ходила на Черемош.

Та одного дня Гринь сам додумався: каміння пливло вгору до лісу наніч, а ранком, прокинувшись, поверталось на свої місця. І це заспокоїло його.

Було ще багато інших речей, які непокоїли Гриня. От він любив сідати на берег, спускати в ріку ноги й розбризкувати воду.

Тому ніяк не міг збагнути, чому гори, які стояли над самим берегом, не залазили у воду, щоб побризкатися. Це ж так гарно! Гринь так і не знайшов відповіді на це запитання, бо гори не хотіли говорити з таким шмаркачем, як він.

Взагалі, гори чомусь завжди були насуплені, коли він дивився на них, чомусь сердилися на нього. Він же нічого поганого їм не зробив.

Оглядаючись назад, Гринь усвідомлював, що хлопчиною мав буйну уяву, яка згодом перейшла в його «золоті руки».

У Гриневому житті наче ніколи не сходило сонце. Наче вдень і вночі світив тільки місяць, який не просвічував у душу, ані не зігрівав тіла.

Замолоду його освічувала Марійка, яка вибухала ясністю й радістю, коли прибігала до нього. Та це було давно.

Тепер збуджував його лише Черемош — тим, що так невтримно летів, що так захоплено облизував хвилями каміння, що безнастанно й таємниче говорив до нього. Втримували Гриня на дусі також

ГОРИ, які стелили йому під ноги дикі квіти на царинках;

ГОРИ, які будили його з байдужости зеленим трембітанням ялиць;

ГОРИ, які взимку вимітали з нього зневіру білими віниками смerek;

ГОРИ, які проникали в його свідомість прозорими співанками потічків.

І він міг ще якось втримувати своє життя над темними й загрозливими ізворами.

Було пізно. Темрява накривала вже Черемош наніч. Хвилі залазили під каміння, місяць впливав із-за ґрунів й обливав Гриня холодним світлом, щоб збудити з задуми.

Та Гринь далі сидів і дивився в глибину гір, де місяць у повні почав вигортати із-під дерев клуби туману і зсувати їх у Черемош.

Гринь був свідомий того, що на нього чекала голодна Олена. Знав також, що корова нічого весь день не їла.

Знав, що мусив іти додому.

Бо така заповідь.

Але не міг.

Бо не мав любови.

Він волів би кинутися в Черемош і зріднитися з ним навіки. Та це також було би проти заповіді.

Гринь не відчував до Олени ані жалю, ні ненависти. Нічого не відчував. Хоч... це не зовсім правда. Відчував вину: свою і її.

Бо співжиття з Оленою почалося негарно й нечесно. Завинили в цьому обоє — однаково.

Його вина в тому, що спокусився на гарне тіло Олени, не кохаючи її; а її вина була в тому, що затягнула його, ще невинного юнака, до ліжка.

Тепер обоє мусили покутувати: Гринь втратив Марійку, але ні на мить не міг забути її; Олена втратила тіло, і між нею і Гринем нічого не залишилося.

Не міг Гринь зрушитися з каменя й піти додому ще тому, що не знав, що робити далі. Йому потрібна була порада — якийсь віщий голос гір, якийсь знак небес.

Він сидів і чекав на диво, на чудодійну руку, яка відчинила б його життя і впустила туди промінчик надії.

2. Золоті руки

Гринь жив із матір'ю в старій трухлявій хатині, яка стояла на горбку під лісом, по правім боці річки Бережниця, — позаду музею Грушевського. Музею, правда, тоді ще не було, а був лише збоку довгий корівник. Насправді, це не була хатина, а маленький бурдей.

Хатина Палагни, тобто матері Гриня, мала одну маленьку кімнатку, в якій стояла в куті піч на дрова й вузенке ліжко, на якому спала матір. А Гринь спав на підлозі.

Хатина ця виглядала ззовні наче підстрелена, — хилилася на один бік і була полатана дощечками.

В трухлявих і прогнилих дерев'яних стінах завжди появлялися діри, і треба було латати їх, щоб взимку не завівав холод. Спочатку матір забивала дощечками ті діри, а потім робив це Гринь. Тому хатина виглядала, мов забандажований і обліплений пластером інвалід.

Мама казала, що колись жив іще з ними Гринів дєдьо. Та Гринь ніяк не міг уявити, де дєдьо міг притулитися. В кімнатці не було місця для нього. Хіба що спав надворі.

Гринь дуже боявся залишатися в цьому бурдеї сам, особливо під час завірюхи. Боявся, що повіє сильний вітер, піднесе їхню хатину в повітря, понад дерева, і занесе в бескид за перевалом. Тоді він не зможе повернутися назад.

Ранками Гринь ходив митися в Бережниці, тоді поспішно ковтав кусок сухого хліба, хапав торбину з зошитами й біг до Явдошиної хати, яка стояла на другім боці річки Бережниця, якраз при дорозі, що вела від головної дороги до села Бережниця. Там чекала на нього Марійка. Вони бралися за руки й бігли до школи, яка містилася в центрі села, коло музею Івана Франка.

Гринь найбільше любив природу, особливо Черемош і гори. Вечорами переходив головну дорогу, перебігав міст над Бережницею і збігав попри хату майстра Петра до Черемоша. Гринь сідав на один із каменів і дивився у воду. Внизу між камінням було багато хвиль, вони так цікаво кидалися на каміння й лизали його, так гарно виглядали, що цілу ніч можна було дивитися на них. Але скоро темніло, і нічого вже не було видно. Гринь тоді йшов додому.

Часом прибігала до Черемоша Марійка й сідала на другий камінь. Вона весь час щось говорила, але Гринь не слухав її. Хоч йому було приємно чути її голос.

— Чому ти, Гри, ніколи не балакаєш зі мною? — спитала раз сердита Марійка.

— Бо нема про що балакати.

— А що я тобі цілий час розповідаю?

— Не знаю.

Ображена й люта Марійка зсувалася з каменя й бігла додому. Але за кілька днів знову прибігала і знов щось говорила. Та Гринь, як завжди, прислухався до хвиль і не чув її.

Навесні Гринь боявся йти до Черемоша, який лютував, кидав страшними хвилями об береги й увесь час гримів. Гринь стояв, радше, перед своїм бурдеєм над Бережницею і тремтів зо страху. Бо в горах з обох боків річки танув сніг, і вся вода спливала в Бережницю, яка сердилася, стрясала зморщеним хребтом і викидала воду понад береги. Тому Гринь тремтів. Боявся, щоб вода не знесла їхньої хатини. Бо де вони тоді будуть жити?

Гринь не банував за дедьом і не хотів, щоб він повертався додому. Бо тоді дедьо спав би на підлозі, а Гринь мусив би спати надворі. Влітку це не було би тяжко, але взимку завжди дуже зимно. Можна замерзнути.

Та все ж, він хотів знати, чому дедьо не приходив додому — хоча б на Різдво чи Великдень — і не приносив йому цукерків. Одного вечора Гринь наважився спитати про це матір:

— Мамо...

— Що ти хочеш?

— А де мій дедьо?

— Чого-с причепивси до мене!

Гринь бачив, що матір була чимось невдоволена й замовк. Але за деякий час знову звернувся до неї:

— Мамо...

— Що знову?

— Де дівся мій дедьо?

— Нащо тобі то знати?

— Я мушу знати.

Матір глянула йому в очі й зрозуміла, що мусить йому відповісти. Хоч їй і тяжко було згадувати про це.

— Не знаю, де твій дедьо.

— Чому не знаєте?

— Бо 'го смерека втела десь далеко в горах. Більше ніц не знаю.

Гринь замислився. Кілька днів бився з думками. Як смерека могла втяти його дедя? Він то міг втяти смереку, або суху гілку і

зробити з неї сопівку чи якусь фігурку, бо мав гострого ножа, якого знайшов під ліжком. Дедьо, відай, забув його там. Цей ножик був єдиною річчю, яку Гринь успадкував від дедя.

Не знаходячи відповіді, Гринь знову заговорив до матері:

— Мамо...

— Шо?

— Чим смерека могла втети мого дедя?

Матір розсміялася. Вона так рідко сміялася, що Гринь не знав, що в неї такий гарний сміх.

— То гуцули так балакают.

— А що то значить? — не вгавав Гринь.

— Що зрубана смерека впала і забила твого дедя.

— Де?

— Десь далеко в горах. Там 'го поховали.

— А чому не в нас, на цвинтарі?

— Бо-м не мала грошей, би 'го стегнути і поховати, гезде.

— Я хочу піти до него.

— Єк 'го знайдеш? Я не знаю, де 'го закопали газди.

— Може лісоруби знають?

— І шо з того? Зливи напевно стерли его гріб. Нієк 'го не знайдеш.

Гринь погодився з мамою. Та й нашо шукати? І так додому дедя не приведе.

Після втрати батька, до їхньої вбогої хатини зайшов голод. Наближалася зима, а в хаті не було кусочка хліба.

Матір бігала по Криворівні, помагала людям і приносила до хати кілька картоплин, а часом грінку черствого хліба.

Дуже рідко давали їй кусок бриндзі, трішки квашеної капусти чи кислого огірка. Бували дні, що нічого не приносила.

Матір завжди поверталася додому втомлена й одразу лягала в ліжко. Показувала Гриневі, як чистити й варити картоплю, як смажити яйце й варити картопляну зупу. Нічого більше його не вчила, бо не було продуктів зварити щось смачніше. Найчастіше вони їли пісну бараболю або сухий хліб. Дуже рідко мали до картоплі чи хліба кусок сиру або квашену капусту. І так трималися життя.

Вдома не було також дров. А зима прийшла скоро й була дуже холодна. Тож щодня, прибігши зі школи, Гринь ішов до лісу, вибирав сухе ріща й тягнув додому.

Раз побачив його в лісі газда Павло, який мав хату трохи вище, — вполовині гори

— Бр'є, Гриньку! Що ти там робиш? — спитав газда.

— Тягну додому ріще.

— Нащо воно тобі?

— Рубаю, би палити в хаті. В нас дуже зимно.

— Ага, — сказав газда Павло й пішов.

На другий день він привіз повні сани дров і поскладав під дахом попід стіною.

— Красно вам декую, — сказав зворушений Гринь.

— То ніц, то ніц, Гриньку. Як знов не стане дров, прибігай до мене.

Гринь вживав ті дрова дуже ошадно. Тільки для варення й ogrівання хати вночі. Хотів, щоб вистачило тих дров на цілу зиму. Гринь досі не знав, як вони пережили ту зиму. Матір марніла, слабла, і вкінці ледве ногами тягала. Не могла вже бігати по селі.

Їсти не було що, і вони цілими днями сиділи голодні. На щастя, час до часу забігали сусідки — Явдоха, матір Марійки, стара Петриха й жінка газди Павла — і приносили якусь страву. Так втримали їх при житті до весни.

* * *

Та весна не зігріла Гриневої мами, ні не оздоровила її. Вона кілька разів вставала з ліжка, одягалася й хотіла йти в село, щоб заробити хоч кілька картоплин, але, не дійшовши до порога, падала, і Гринь мусив підводити її і вести до ліжка.

Мама наказувала Гриневі не підходити близько до неї і мити її миску, ложку й горнятко гарячою водою, бо вона має сухоти. Гринь не розумів, що то означало, але робив, як мама казала.

В хаті не було ні грінки хліба. Вони вже другий день нічого не їли.

Щоб не відчувати голоду, Гринь сів у кутку на підлогу й ножиком різьбив з дерева фігурку мами. Але різьбив її такою, якою пам'ятав — гарною й молодою.

На другий день, щоб не сидіти в хаті, вирішив піти на Черемош і подивитися, чи він дуже сердитий. Може, Черемош щось порадить йому. Вийшов з фігуркою в руці, бо йому було добре з нею. Коли дійшов до головної дороги й минав автобусну зупинку, одна з жінок, які чекали на автобус до Верховини, помітила фігурку в руці хлопчини й підійшла до нього.

— Що ти там маєш, легінчику? — спитала.

— Фігурку мами.

— А покажи-но.

Гринь дав їй фігурку.

— Дуже файна. То ти її різьбив?

— Так.

— Я дуже хотіла бим мати таку фігурку!

— Беріть.

— А що ти за неї хочеш?

— Їсти.

Жінці стало жаль хлопчини. Вона витягнула з кошика дві грінки хліба, які взяла з собою в дорогу, кілька зварених яєць і дала йому.

Гринь забув про Черемош і, врадуваний, летів додому. Як тільки забіг до хати, розказав мамі, що йому трапилося і простягнув їй кусок хліба й одно яйце.

— Не, не... Дай мені, Гриньку, тільки половинку, я всього не з'їм.

Гринь розрізав грінку, половину й одне яйце дав мамі, а другу половину й одне яйце взяв собі. Решту залишив на завтра.

Та після двох днів вони знов почали голодувати. Ось уже третій день нічого не їли. Раптом Гринь пригадав свою фігурку й повеселішав. Витягнув із-під ліжка старий мішечок і вибіг з хати. Матір дивувалася, чому Гринько такий веселий, але він нічого їй не сказав.

Біг так швидко, аж задихався. Як звичайно, перебіг головну дорогу й міст, а тоді пустився вниз до хати майстра Петра, яка стояла нижче від того місця, де Бережниця вливалася до Черемоша. Недалеко від двох каменів «близнюків».

Майстер Петро мав найдавнішу в Криворівні й найоригінальнішу хату в гуцульському стилі. Спереду над входом був гострий дашок, а далі підносилися дах, вкритий старими, аж чорними, гонтами. Частина того даху спиналася скісно догори, мов піраміда, й завершувалася комином. Стіни, зроблені з горизонтальних протесів, були чорно-бронзові від старости. А маленькі вікна в тих стінах кліпали, мов капрові.

В тій хаті було колись ватрище, але майстер Петро зліквідував його, закрив комина і переробив цілу хатину на велику кухню. А ззаду добудував дві кімнати в такому ж стилі. Одна кімната служила за світлицю, а друга за спальню.

Спершу Гринь думав зайти до хати майстра Петра. Але побіг, натомість, до майстерні, не усвідомлюючи того. Велика майстерня майстра Петра стояла за хатою, над самим Черемошем.

— Слава Йсу, — привітався Гринь, зайшовши.

— Слава навіки! — відповів глибоким баритоном майстер Петро й перестав різати дошку.

Він був високий кремезний чоловік, ще гарний на свої сімдесят років. Мав довге сиве волосся, рівно підтяте ззаду, й розкуйовджені вуса. На голові завжди носив того самого капелюха, а в зубах тримав ту саму файку й безнастанно пихкав.

— Що ти там ховаєш, Гриньку?

— Мішечок.

— Нащо ти 'го приніс?

— Я хотів... Я хотів... — Гринь затаївся.

— Кажі, кажі, — підохотив його майстер Петро.

— Я хотів просити вас, аби ви дозволили мені назбирати в трачинні дощечок і відпадків дерева.

— Що ти будеш з тим робити?

— Фігурки. Ми не маємо що їсти. Буду продавати їх.

— Де?

— Де будуть люди.

— Файно. Вибирай собі, що хочеш.

Гринь набрав пів мішечка різної величини дощечок і відпадків дерева й подався до виходу.

— Відтепер, Гриньку, я буду відкладати для тебе відпадки гондечки під стінов. Прибігай, коли хочеш, і забирай собі.

— Красно вам декую.

* * *

Коли Гринь відчиняв двері, до майстерні забігла Петриха. Це була струнка жінка, щонайменше двадцять років молодша за майстра Петра, — балакуча, рухлива, здавалось, що вона була в кількох місцях одночасно.

— Що ти там тащиш, Гриньку? — спитала.

— Кусочки дерева.

— А як твоя мама?

— Мама нема.

— А куда вона ділася?

— Мама зникли.

— Як зникла? Що ти балакаєш?
— Мама так змарніли, що їх вже не видно. Тільки очі блищать на ліжку.

Петриха похитала головою.

— Чи ти їв нині, Гриньку?

— Не.

— А вчора їв?

— Не.

— Ходи зі мною.

Вона взяла його за руку й повела до кухні.

— Всядь си ондечки на лавку при столі.

Гринь сів, а Петриха вийняла з братрури кулешівник із теплою кулешою, насипала в миску, долила пряженого молока й поставила перед Гринем.

— Їж, синку.

Гринь взяв ложку й почав непевно їсти. Він ніколи такого смачного в житті не їв. Кулеша була така добра, молоко таке солодке, — що Гринь набирав ложку за ложкою, все скоріше й скоріше, їв усе пожадливіше й пожадливіше, аж вкінці ковтав цілими кусками й плакав.

Петриха підійшла до нього, гладила його волосся й заспокоювала:

— Ніц, Гриньку, ніц. Не плач. Всього буде добре.

— Не, не буде.

Петриху шарпнуло за серце. Вона побігла до комори, взяла буханку хліба, врізала кусок бриндзі, налила в пляшку молока й дала усе те Гриневі.

— Бери, синку, будете з мамою їсти.

Гринь ішов поволеньки додому, а сльози ще текли по обличчі. Йому жаль було своєї мами, жаль було себе.

Чому ми такі бідні?

Чому доля така недобра до нас?

Але ніхто не міг відповісти йому на ці питання. Не могли відповісти гори, що раділи весною, яка навшпиньках підкрадалася до плаїв і дебрів, починаючи господарити: притрушувала стидливо-зеленим листям кущі над берегами, прикривала ледь помітною травою царинки; не мав часу відповідати й Черемош, який сердився, бурчав, бо не міг дати ради з розталими водами.

Коли Гринь зайшов до хати й висипав у куток кусочки дерева, йому стало краще на душі. Дерево завжди потішало його. Тих харчів, які йому дала Петриха, вистачить щонайменше на тиждень.

За той час він зробить кілька фігурок і буде продавати.

Ранками Гринь біг з Марійкою до школи. А як вертався по-полудні додому, відразу сідав на підлогу й різьбив. В такі хвилини він забував своє горе, забував усе на світі, і був щасливий, відчуваючи дерево в руках. Дерево співало під його ножем, і він любив той спів понад усе.

Гринь різьбив фігурки домашніх тварин, які виходили в нього дуже гарно, бо він любив їх. Різьбив також людей, яких принагідно зустрічав у Криворівні, деякі були смішні, деякі поважні, а деякі напіндючені, мов індіки. Та найбільше любив різьбити хрести з Сусом Христом, як висловлювався.

Коли в хаті не було чого їсти, брав кілька фігур і йшов на автобусну зупинку, яка була при головній дорозі, зараз перед мостом.

Людям подобалися Гриневі фігурки — вони радо купували їх. Кожний давав, що міг, — найчастіше копійки. Гринь любив, коли йому давали хліб з сиром, або з вареним яйцем, чи з маслом, бо все це було дуже смачне.

Бували дні, коли він заробляв тільки на четвертину хліба. Та часом бувало так, що міг купити на базарі у Верховині кілька картоплин, кусочок масла і якусь зеленину. В такі дні варив зупу, бо мама найрадше їла зупи.

Одного пополудня з автобуса вийшов майстер Петро, який повертався з Косова. Помітивши Гриня, підійшов до нього й оглянув його фігурки. Тоді усміхнувся під вусом і погладив Гриня по голові.

— Файно, Гриньку, маєш золоті руки.

Майстер Петро вибрав для себе одне більше розп'яття. Гринь увесь заяснів. Якщо його різьби подобаються майстрові Петрові, то це вже щось значило.

— Ходи зі мнов, Гриньку.

— Добре.

Вони зійшли до Петрової хати й зайшли до кухні. Врадувана Петриха підбігла до них.

— Що ти там маєш, Гриньку? — спитала.

— Фігурки.

— А покажи-но.

Гринь показав їй фігурки.

— О, які файні різьби! — захоплювалася Петриха.

— Диви, що я взяв для тебе від Гринька, — сказав майстер Петро й подав їй хреста.

— Господи! Та то чудо!

Вона відразу повісила хреста на стіну й любивалася ним. На стіні хрест виглядав справді гарно, і Гринь вперше відчув у собі гордість майстра.

— Чи ти знаєш, Гриньку, що нині великодня субота?

— Не.

— Ти не знав, що завтра Великдень? — здивувалася Петриха.

— Не.

Вона побігла до комори, знайшла невеликого плетеного кошика, вложила туди паску, кілька крашених яєць, кусок масла і хрін з зеленою гичкою. Накінець прикрасила все те гілкою смереки.

— Неси то до мами, — сказала.

Коли Гринь показав мамі того кошика, вона розплакалася.

— Гонде на полиці, Гриньку, є вишиваний рушничок. Я-м 'го вишила ще дівчинов. Накрий ним кошика. Так, так, дуже файно. А завтра підеш до церкви светити паску.

На другий день раненько Гринь узяв кошика і пішов до церкви. Там було так гарно, що він стояв у захваті з розкритим ротом. Навколо церкви красувалися на вишиваних рушниках кошики з пасками, писанками та всяким добром. А гуцулки й гуцули були вдягнені в такі чудові барвисті строї, що дух заперало.

Та раптом Гринь посмутнів, обернувся й пішов назад додому. Його наздогнала задихана Петриха.

— Ти куда летиш, Гриньку?

— Додому.

— Чого?

— Я так нефайно вбраний...

— То ніц, синку, ти файний, ти дуже файний. Ходи.

Вона обняла його й повела до свого кошика. Там стояв уже майстер Петро й усміхався під вусом. Петриха зняла з Гриньового кошика рушника, постелила на землі й поставила на нього кошика. Тоді пригорнула Гриня до себе, і вони з нетерпінням чекали на свячення.

Вскорі залунало «Христос воскрес», і наблизилася процесія з фанами. За ними йшов священник і кропив паски й людей.

Коли Гринь наклав рушником свого кошика і взяв його в руку, несподівано підбігла до нього Марійка. Вона була в гуцульсько-

му строї і виглядала так гарно, що захоплений Гринь не міг відірвати від неї очей.

— Христос воскрес, Гри! — вона підстрибнула, тричі поцілувала його й побігла.

А Гринь стояв розгублений і не знав, що робити. «Чого вона вічно лізе цулуватися? Нащо то всьо здалося?» — обурювався.

Вдома поділився з мамою свяченим яйцем, і вони поснідали паскою з маслом. А на вечерю Гринь зварив для мами картопляну зупу. Мамі так засмакувала та зупа, що з'їла пів миски.

Останніми днями Гринь почувався щасливим, бо міг різьбити в кутку на підлозі, що любив понад усе; був особливо щасливий ще й тому, що мама мала що їсти. У своїх мріях Гринь уявляв, що мама скоро поправиться й одужає. Відтепер їй не треба буде бігати по селі й випрошувати грінку хліба. Він зможе заробляти на двох.

Скоро він підросте, навчиться будувати хати і стане майстром. Тоді збудує для мами хату десь на царинці.

Невдовзі несподівано мама дала йому папери на царинку і сказала, що дедьо купив ту царинку на горі за школою й хотів збудувати там хату для них. Та не вспів. Тепер Гринь збудує ту хату.

Гринь також із задоволенням помічав, що мама заспокоїлася: не плакала ночами, не хвилювалася. Це був добрий знак, на його думку, це значило, що вона почала видужувати.

Насправді, матір заспокоїлася тому, що Гринь був спроможний давати собі раду, що не буде більше голодувати в житті. Тож передала йому весь їхній масток, тобто папери на царинку, і їй стало так легко, що могла підвестися вгору й полетіти до пана Бога.

Не зважаючи на Гриневі мрії, матір далі худнула, зсихалася й виглядала, як дівчинка. А останні два дні зовсім не могла їсти. Гринь затривожився, впав у паніку, бо не знав, що робити.

* * *

Наступного дня, то був четвер, Гринь повернувся зі школи й почув, що мама видавала дивні звуки, — наче захлиналася, наче давилася повітрям. Він кинув на підлогу торбину з зошитами й побіг до неї.

— Мамо, що з вами? Вас щось болить?

Але вона вже не бачила його, ні не чула. Переляканий Гринь побіг до Явдохи і, плачучи, розповів їй про маму. Явдоха кинула все, що робила, й побігла з Гринем до Палагни. Марійка підбігла за ними.

Та заки вони добігли назад, матір була мертва. Явдоха клякнула перед ліжком, перехрестилася й молилася вголос:

— Отче наш,
іже еси на небесах,
най святитьси ім'я Твоє,
най буде воля Твоя.

Помолившись, Явдоха відразу вийшла з хати й побігла до майстра Петра. Невдовзі до хати вбігла Петриха, а за нею увійшов майстер Петро. Петриха приклякнула й помолилася, а майстер Петро перехрестився, зміряв матір і вийшов.

Петриха поцілувала Гриня в чоло і сказала:

— Ходи до нас, Гриньку.
— Не. Я буду з мамою.

Петриха похитала головою й вибігла.

Гринь і Марійка стояли перед ліжком і мовчали. Марійка не знала, як потішити Гриня, а він, вперше зударившись головою об смерть, був приголомшений. Стояв, заміілий, і не міг ні говорити, ні плакати.

За той час майстер Петро збив із старих дощок труну й невеликого дубового хреста. Петриха оббігала сусідів, і до них вскорі прийшли ще три газди: Павло, який доставляв Гриневі дрова взимку, Кирило та Іван. Вони взяли труну, хреста, дві лопати і пішли до Палагниної халупки. Там поклали матір у труну, й забили цвяхами віко. Тоді взяли труну на плечі й подалися за священником на цвинтар.

На цвинтарі газди викопали яму і спустили туди труну. Майстер Петро став над ямою, перехрестився і промовив:

— Прощавай, Палагно. Ти жила в біді, і померла в біді. Най буде тобі земля пером.

Газди засипали яму, закопали хреста, насипали могилку й пішли.

Гринь і Марійка далі стояли мовчки. Нарешті відізвалася Марійка:

— Гри.
— Що?
— Ходи додому.

— Не.

— Чому? Боїшся бути сам вдома?

— Так.

— То ходи до нас.

— Не. Не хочу.

Дівчинка образилася й побігла додому.

А Гринь стояв далі. Під вечір почув із-за гір трембіти. Він знав, що трембіти не грали для його мами. Але, все одно, був зворушений. Мама напевно почула їх і подумала, що вони грають для неї.

Гринь кілька разів бачив гарні похорони. Спереду йшли дівчата з фанами, за ними везли на возі у відкритій труні покійницю, а за труною йшов священик і багато людей. На кожному перехресті процесія зупинялася, — і тоді на всі сторони світу голосили трембіти.

Та Гринь знав, що так ховали багачів, і не почував ніякого жалю, бо вони з мамою були бідні.

Вже зовсім смеркло, і Гринь не міг довше стояти на ногах. Приліг на гробі, скулився, а мама обняла його, пригорнула до себе й заспівала йому колискову:

Спи, гезде, зі мнов,
Гриньку, й не бануй,
я накрию те сном,
би ти тепло було.

Гриневі стало так добре, він так розчулився, що нарешті розплакався.

* * *

На другий день, коли сонце піднеслося у пів гори, Петриха врізала грінку хліба, намастила маслом, налила в слоїк пряженого молока і зложила все те в торбу. Тоді зав'язала на голові хустину й пішла до Гриневої хатини.

Двері перекошеного бурдею були відчинені навстіж, а вітер бив ними об одвірки, і вони скрипіли, мов голодна сорока. Це насторожило Петриху. Вона стала перед порогом і не мала бажання заходити. Натомість крикнула кілька разів: Гриньку! Гриньку! Гриньку! Хлопчина не відгукувався. «Може спить», —

подумала Петриха і зайшла до хати. Та Гриня там не було. Вона причинила двері й побігла назад додому. В поспіху поставила торбину з харчами на порозі й побігла до майстерні.

— Петре.

Майстер Петро перестав працювати і глянув на неї.

— Що сталось?

— Понесла-м Гринькові сніданок, а єго нема вдома. Де він міг би бути? Я дуже гризуся.

— Не падькайси, зараз піду й пошукаю.

Він запалив файку і, пихкаючи, вийшов з майстерні. Перейшов головну дорогу і стежкою подався навмання на цвинтар. Дійшовши до гробу Палагни, побачив Гриня, який спав солодко на гробі матері, накритий теплим сонячним промінням.

Майстер Петро прилякнун коло нього й погладив рукою голову. Хлопчина прокинувся й розплющив очі.

— Вставай, Гриньку.

— А що? Вже рано?

— Так. Ти проспав ту на гробі цілу ніч.

— Бо мама співали для мене. І мені було добре з нею.

Майстер Петро потакнув головою й підвівся.

— Ходи. Підемо додому.

— Не.

— Не хочеш йти додому?

— Не. Там нікого нема.

— То ходи до нас.

— То не мій дім.

— Нічо. Ти маєш золоті руки. Я навчу тебе різьбити по-гучульськи, навчу робити меблі, будувати хати й церкви. Будеш великим майстром.

Це зацікавило Гриня.

— Таким великим, як ви? — спитав.

Майстер Петро гордо усміхнувся.

— Таким, як я.

— Добре.

Майстер Петро взяв його за руку й повів до своєї майстерні. Там їх перестріла Петриха й зтягнула Гриня до кухні, щоб нагодувати.

Петриха і майстер Петро порадилися й вирішили, що Гринь буде спати влітку в комірці при майстерні, а взимку в кухні. Їсти буде разом з ними. Вони вважали, що хлопцеві краще буде мати

свій приватний куток, ніж спати в кухні, де завжди якийсь рух. Двері до комірки вели з майстерні, і це не було вигідно, бо ввесь час треба було переходити майстерню. Але, з іншого боку, було й добре: залізна пічка, якою майстер Петро нагрівав майстерню в холодні дні, нагрівала також комірку через двері. Крім того, Гринь міг вийти до майстерні й різьбити собі.

В комірці був маленький столик, прибитий до стіни, та полочки, на які майстер Петро складав інструменти й дерево на меблі. Майстер Петро забрав з комірки всі свої речі, а Петриха помила підлогу, стіни, полочки й віконце, яке виходило на Черемош. Потім принесла з майстром Петром ліжку, яке гарно застелила, і стілець з кухні, щоб Гринь мав на чому сидіти при столику і вчити уроки. На полицях Гринь міг складати свої речі. Петриха бідкалася, що комірka була затісна й не дуже гарна, але Гринь був на сьомому небі, бо комірka була більша й гарніша, ніж його хатина.

Позаяк погода була сльотова й не можна було йти на будову, майстер Петро показував Гриневі різні стилі гуцульської різьби. Хлопчина за кілька тижнів опанував це мистецтво.

Гринь понад усе любив сидіти в майстерні й різьбити на дощечках різні гуцульські мотиви, додаючи часом до них щось від себе. Різьбив також фігурки і складав у комірці на полочках.

Петриха ніяк не могла витягнути його на полуденок. Мусила приносити грінку хліба та молока, чи миску каші до майстерні.

Вечорами, коли темніло, Гринь виходив до Черемоша, сідав на свій камінь і слухав, як хвилі сварилися з камінням. А коли дивився на спохмурнілі гори, йому ставало тужно за Марійкою. Вона жодного разу досі не прибігла на Черемош. Мабуть, гнівалася на нього. Не було чого гніватися. Він усе вияснив би їй, якщо б вона прийшла.

Влітку, під час канікул, ще заки Петриха подавала сніданок, Гринь виганяв корову на пасовисько, підсипав курам зерна, чистив стайню, копав грядки в городі, старався зробити якнайбільше, щоб Петриха мала менше роботи.

Майстер Петро, як завжди влітку, ходив на будівництво. Будовав Василеві Марущакові хату на Заріччі. Хата мала бути велика, в традиційному гуцульському стилі: з великими різьбленими балконами, з різьбленими сволочками й сволоком, навіть з різьбленими підвіконнями й одвірками. Тому майстер Петро загорівся тою роботою і вже надосвітку йшов на Заріччя. Петриха мусила

звечора готувати для нього їжу на наступний день і складати в залізну валізочку.

А Гриневі майстер Петро щодня залишав якусь роботу: чи то різьбити дошки на підвіконня й одвірки, чи сволочки. А під кінець літа довірив йому велику роботу — різьбити сволок. Гриня розпихала гордість. Значить, майстер Петро любив його різьбу, коли дав йому таку важну роботу.

Гринь різьбив у такому стилі, як казав майстер Петро. Але руки робили те, що казало дерево. І Гринь давав рукам волю. Так в основно гуцульській різьбі появлялися дивні й непередбачені мотиви, але вони не сварилися з гуцульським стилем, а вливалися в нього.

Ті хвилини, коли несподівано виринало на дерево щось нове, були найщасливішими для Гриня.

Тоді співала його душа,
тоді співало дерево, —
і в руках його
опинявся цілий світ.

* * *

Літо в Карпатах коротке. В серпні вже може початися холоднеча й дощі. На щастя, майстер Петро успів звести дах над хатою Марущака, а тепер міг викінчувати її і в дощові дні: вкладати вікна, двері, підлогу тощо.

Під кінець серпня, одного сльотавого вечора, Петриха звернулася до майстра Петра:

— Петре, нам траба порадитиси.
— Зараз.

Майстер Петро набив тютюном файку, запалив і, пихкаючи, сів на канапу коло Петрихи.

— Говори.

— Наближаєси шкільний рік, а Гринько не має в чім піти до школи.

— То, відай, правда.

— Чи ти задоволений ним, Петре?

— Хіба не видиш? Дуже задоволений. Він вже тепер став мойов правов руков. Робить всі різьби для будівництва. А йому ледве десять років.

— Та не може бути! — скрикнула здивована Петриха.

- Так є. Він народився сімдесят другого року.
- Та він такий великий на свій вік. І за літо ніби дозрів.
- Відчув себе за літо майстром і став гордий.
- Аякже, пішов у тебе.
- Всі майстри єднакової породи.
- Всі горді, що?
- Горді, — усміхнувся майстер Петро.
- Та най вам буде.

— Знаєш, мені тежко признаватися до цього, але я ніколи не був таким добрим різьбарем, як Гринько. Се від Бога. Хлопчина має фантазію і вкладає в різьбу свої вигадки: чи то дивно викручені листки, чи квіти, чи смішні тваринки. А на сволоку для Марушакової хати вирізьбив посередині Христа. Марушаківі це дуже сподобалося. Те, що Гринько робить, не входить у гуцульську традицію, але воно таке файне, що я не втручаюся в його роботу.

— Я також задоволена ним. Він мовчазний, але послушний і роботеший хлопчина. Дуже багато помагає мені. Сам вишукує, де є робота, і не чекає, аби я наказувала йому, що робити. Думаю, що будемо мати з него поміч і потіху на старість.

— Так. А я буду мати доброго наслідника. То піди з Гриньком на Верховину й купи йому файний костюмчик, черевики, чоботи, теплу курточку і шапку. Він заробив собі на то.

— Думаю, Петре, що борзо траба буде перенести Гринька до кухні, бо в комірці йому зимно і глітно.

— Не знаю, чи він того схоче. Будемо видіти.

Кінець серпня був холодний того року. Часто падали дощі, а одного ранку притрушував уже сніжок. Гори закутували шії туманом, щоб завітися, і неприязно поглядали вниз. Навіть Черемош був непривітний, — кидав хвилями об каміння, намагався розсунути береги.

* * *

Гринь розпалив у пічці й різьбив у приємно нагрітій майстерні. Петриха ледве витягнула його, щоб взяти з собою на базар. Вони пішли до автобусної зупинки при головній дорозі, тої самої, де Гринь продавав колись свої фігурки, і всіли в автобус до Верховини.

Базар був зараз у сусідстві з автобусною станцією — простягався вліво і прямо в глибину. На диво, Гринь виявився вибагли-

вим, і Петриха довго розшукувала, заки знайшла гарний спортивний костюмчик, який сподобався хлопчині. Купила йому ще черевики на погідні дні й чоботи на зиму. Поскільки заповідалася рання зима, купила за одним махом ще теплу курточку й шапку. Не забула, зрозуміло, купити також торбину до школи, зошити, олівці й ручку.

Під кінець купівлі Гринь був розсіяний і лише зрідка відповідав на питання Петрихи. Його захоплювали обличчя людей — такі цікаві, такі неймовірні, кожне обличчя було інакше, кожне мало іншу форму. Полонили його увагу також незвичайні предмети домашнього вжитку та всякі інструменти. А найбільше притягали його увагу квіти — дивовижні, гарні. Він ніколи не бачив таких квітів.

Все побачене вкладалося в Гриневу пам'ять як матеріал для різьблення.

Першого вересня Петриха зодягнула Гриня в новий костюмчик, взула в нові черевики, причесала, вложила в торбину грінку хліба з бриндзєю й ковбасою і послала до школи.

* * *

День був погідний. Осінь ще усміхалася з-поза бескидів і ледь помітно золотила кущі над Черемошем. Над верхів'ями показалося зниділе й посоловіле сонце, але гори, все одно, заясніли.

Гринь за звичкою побіг до Явдошиної хати. Марійка стояла на порозі й любовалася погодою. Побачивши Гриня, захоплено скрикнула:

— Гри, ти такий фанний!

Гринь засоромився, відвернувся й подався назад до головної дороги. Марійка наздогнала його. Деякий час вони йшли мовчки поруч, — обоє почувалися незручно.

Коли дійшли до головної дороги, Марійка раптом зупинилася.

— Гри.

— Що?

— Чому ти не хотів жити з нами?

— Бо не хотів ласки.

— А Петрової ласки ти хотів! Бо він багач.

— Не.

— Що не?

— Я там різьблю й заробляю собі на хліб. Також вчуся на майстра.

Марійка все зрозуміла.

— Гри.

— Що?

— Я горда за тебе. Більше не буду гніватисяся.

Вона вхопила його за руку, — і вони побігли вниз до школи.

Гринь вчився добре. В нього був уже такий характер: все, що робив, робив добре. Правда, він волів би майструвати, будувати хати й церкви, але для цього йому треба було ще трохи підрости.

Якщо мова про школу, то Гринь найбільше був задоволений тим, що бігав туди й назад з Марійкою. Вона, щоправда, вигадувала всякі дурниці, які конфузили його: одного разу, наприклад, хотіла, щоб він грався з нею «в лікаря» у шопі за хатою; другого разу хотіла, щоб поцулував її. А він не знав, що з тим усім робити. Щоб гратися «в лікаря», треба було лізти їй під спідницю, — а це було неприємне й можна задихнутися. А цулувати ще не знав як, та й не хотів вчитися й слинити собі писк. І пощо вона вигадувала всі ці непотрібні речі? Чому не могла бути нормальною дівчиною?

Гринь терпів усі ті забаганки Марійки, бо йому було приємно з нею: вона гарно щебетала по дорозі зі школи, вона була гарна — висока, з довгою чорною косою й великими карими очима. Та найгарнішою була її усмішка. Задля цієї усмішки він зносив її прикрі вигадки.

* * *

Коли Гринь прибігав зі школи, Петриха відразу тягнула його до кухні, щоб перекусив. Бо раз він заходив до майстерні, то тяжко було витягнути його звідти.

Гринь любив зимову пору. Смереки обмотувалися білим полотном і виглядали святково, наче щоранку, коли він біг до школи, було Різдво.

Правда, мороз щоночі намагався скувати Черемошеві ноги й руки, щоб він не рухався, але Черемош не давався. Гострі вітри часто видували горам з грудей душі, — і в такі дні вони ставали бездухі.

Отже, Гринь любив усе те і втягав у свою свідомість. Але, коли, повернувшись зі школи, вбігав до майстерні, всі ті чуда блякли, і його огортав теплий затишок.

Як передбачав майстер Петро, Гринь не хотів переноситися на зиму до кухні. По-перше, не хотів бути на заваді Петрисі й май-

строві Петрові. По-друге, дуже любив свою комірку, почувався в ній гарно й захищено. Зрештою, не було потреби переноситися, бо залізна пічка нагрівала крізь відчинені двері й комірку.

Того року зима була холодна. Майстер Петро навіть не ходив викинчувати Марушакової хати, відклав на весну.

Коли Гринь повертався зі школи, майстер Петро був уже в майстерні й робив меблі. Спершу він вчив Гриня робити столи, стільці, лавки, полички, тумбочки, комоди, чайні столики й бамбетелі.

Потім Гринь різьбив меблі, а майстер Петро різав матеріал на наступну хату. Він мав уже замовлення і точно знав, що буде будувати влітку, то й знав, що різати: протяші, дошки на віконниці й одвірки, дошки на сходи й підлогу, матеріал на сволок і сволочки. Спочатку він сушив нарізаний матеріал, а потім разом із Гринем різьбив.

Працюючи, майстер Петро пояснював Гриневі, як різати смереки на будівельний матеріал, яке дерево вживати на стелю, яке на підлогу, яке на викинчення вікон і дверей.

На диво, меблі, які різьбив Гринь, ставали модними, і їх навесну розхапували багачі, які вважали справою гонору мати «справжні» гуцульські меблі. Справжніми, на сто відсотків, гуцульськими ці меблі не були, бо Гринь вкладав у них свою душу, але були вони справді чудовими.

* * *

Зима промайнула так скоро, наче її й не було. Вже в квітні весна розливала по узбіччях гір ледве літеплу теплінь, але цього було досить, щоб несмілива трава протискала крізь землю зелені паростки.

Гілки кущів бубнявіли від соків, а їхня кора ставала свіжою й прозорою. Навіть ворони літали розхвильовані, мов розпелехані перекупки, і кряканням дерли повітря.

На учнів у школі також находило шаленство, — вони верещали, мов сороки, бігали по коридорах і втворювали дикі речі.

Найшло також на Марійку: дорогою зі школи вона крутилася навколо Гриня й говорила такі дурниці, що Гриневі хотілося затицати вуха. Але вона могла образитися.

А коли вони дійшли до того місця, де їхні стежки розходилися, і Марійка звертала направо до своєї хати, а Гринь наліво через

дорогу до майстерні, Марійка несподівано зупинилася, глянула Гриневі в очі й промовила:

— Гри, будь моїм хлопцем.

— А нащо воно тобі?

— Не знаю.

— То чому просиш?

— Бо всі дівчата мають хлопців, і я хочу мати.

— То знайди собі когось.

Марійка образилася.

— Я легко можу знайти собі іншого хлопця! Але тоді буду з ним бігати до школи й ходити на Черемош, а не з тобов.

Вона, хитнувши сердито головою, обернулася й подалася стежкою додому. Гриневі таке ніяк не підходило.

— Марійко!

— Що?

— Зачекай.

— Чого тобі? — крикнула сердита ще Марійка.

— Я не хочу, щоб ти бігала з іншим хлопцем.

— А що я маю робити?

— Та най, від біди буду твоїм хлопцем.

Врадувана Марійка прибігла назад і поцілувала його в щоку.

— А це нащо? — обурився Гринь.

— Не знаю. Так роблять дівчата.

— Ну, добре.

— Але, Гри.

— Що знову?

— Якщо ти мій хлопець, то я відразу стаю твоєю дівчиною.

— А нащо мені дівчина?

— Не знаю. Такий звичай.

— Але я не знаю, що робити з дівчиною.

— Не журися. Я буду тебе вчити.

— Ну, добре.

— Але, Гри, то значить, що ти не будеш міг бігати з іншими дівчатами.

— А я й не хочу. Пощо вони мені здалися?

Марійка розсміялася, поцілувала його в уста й побігла. А Гринь стояв і думав: якщо бути хлопцем і дівчиною, значить, що вона буде завжди слинити мене, а я такого не хочу!

Але як тепер вилізти з тої біди?

3. Ритуали без кохання

В погідні вечори після вечері Гринь і далі любив ходити до Черемоша. Сідав на свій камінь і дивився в нутро хвиль. Чому вони такі неспокійні, роздумував, чому завжди товчуться об каміння, куди летять стрімголов?

Часто до Гриня прибігала Марійка й сідала на свій камінь. Вона любила розповідати йому всякі історії, але він не чув її, бо його вуха були набиті шумом хвиль. В місячні вечори Марійка зривала квіти, плела вінок і танцювала, приспівуючи. А Гринь мовчав.

Але він відчував її. Як відчував Бережницю, коли хлопчиною купався в ній ранками. Тоді він знав, що на другому березі Бережниця прополоскувала Марійчине тіло.

Тоді Гриневі ставало радісно й затишно. Йому здавалося, що гори дихали на нього, і їхній віддих був теплий, пропахлий живицею й землею. Від подиху гір нишкли трави й зеленіли. А коли зривався буйний вітер й хапав Марійку за коси, — ревниві куці ламали руки.

В такі хвилини Гринь був задоволений, що Марійка була побіч нього. В такі хвилини трембіти дірявили небо, а сопілки співами підливали смереки.

* * *

За кілька років Гринь так опанував мистецтво різьби й виготовлення меблів, що сам виконував усі роботи. Бо майстер Петро втратив зацікавлення різьбою й меблями, його уяву полонило тепер проектування великих пансіонів і церков. Він рисував зовнішній вигляд своїх архітектурних задумів, креслив плани й обраховував деталі матеріалу.

Гриневі меблі розходилися скоріше, ніж він міг зробити їх. До майстра Петра приїздили багаті гуцули й купували меблювання для своїх нових будинків. Але найбільшу частину меблів забирала Петрова дочка Ярина, яка жила з чоловіком і двома дітьми в Коломиї, де мала крамницю гуцульських виробів. Вона кілька разів за зиму приїздила вантажівкою до Криворівні й забирала все, що Гринь зробив.

Майстер Петро складав для Гриня зароблені ним гроші.

Саме тоді Гриневі виповнилося тринадцять років. За останній рік він так вигнався вгору, що доганяв майстра Петра. Тому майстер Петро брав його влітку на будову. Одночасно ознайомлював з різними стилями гуцульських будівель, показував, як великі майстри збагачували своїми деталями гуцульську архітектуру. Показав одного разу кілька своїх хат і дві церкви, до яких він додав витвори власних візій.

Обраховувати матеріали на основі планів Гринь уже вмів. Майстер Петро хотів іще навчити його, який ставити фундамент відповідно до величини хати та відповідно до тугости ґрунту. Правда, тепер цим не треба було журитися, бо муляр Іван Павлюк із Заріччя знав своє діло і знав, що робити. Але Гриневі все-таки треба було і з цим ознайомитися.

Взимку Гринь любив ходити з Петрихою і майстром Петром до церкви, особливо на Різдво, Йордан та інші великі свята. Бо гуцули тоді були гарно зодягнені в гуцульські строї, які захоплювали Гриня. Та найбільше цікавили його обличчя гуцулів, які він спостерігав і складав у пам'яті, щоб згодом різьбити ті обличчя на меблях і сволоках, як обличчя святих.

Крім різьби й роботи з деревом, Гринь мав іще одну невтримну пасію: любив косити сіно. Тож влітку, в час косовиці, брав косу і йшов на царинку майстра Петра. Розмахувався і коли задзвеніла коса й рознісся запах свіжостятої трави, він почувався вищим за гори.

В Карпатах дні взимку короткі, а вечори довгі й монотонні. Нема що робити в цю пору, нема куди подітися.

Але Гринь нічого того не помічав. Ввечері виходив на хвилину до Черемоша, щоб на повні груди вдихнути засніжені гори, і відразу вертався до майстерні, щоб зануритися в роботу.

«Близнюки» взимку були присипані снігом, і не можна було сидіти на них. Це найдошкульніше відчувала Марійка. Вона вечорами сиділа в хаті й нудилася. Безнастанно вешталася по кухні, аж матері вривався терпець і вона гримала на неї, щоб сиділа кілком. Марійка тоді вибігала надвір. Але й там не могла довго гуляти, бо було дуже холодно і їй перемерзли ноги.

Одного вечора їй дуже захотілося побачити Гриня. Вона забігла до майстерні, привіталася і стала при одвірку. Майстер Петро усміхнувся під вусом і глянув на Гриня. Той засоромився і вступив очі в дерево під рукою. Майстер Петро підійшов до Ма-

рійки, погладив її косу й посадив на лавці. Вона сиділа мовчки й дивилася, як Гринь різьбив великого сволока.

Відтоді Марійка майже щовечора забігала до майстерні й сідала на лавці. Майстер Петро вітав її й розмовляв з нею. Він був задоволений, що вона заходила й приносила в майстерню трохи радості. А коли не було майстра Петра, Марійка потихеньку співала Гриневі давні гуцульські пісні.

В такі хвилини Гринь відчував, що його пальці співали разом із Марійкою, а мелодія виліталася на дерево дивним, не баченим досі візерунком.

У недільні пополудні Марійка витягала Гриня на санки. Вони виходили високо на гору за Марійчиною хатою, сідали на санки і з'їжджали вниз. Марійка сиділа спереду, а Гринь — ззаду, тримався руками за Марійку і долонями відчував її маленькі й тверді груденята. Марійка вдавала, що нічого не помічала. Але, коли вони переверталися, вона падала на нього й палко цілувала його. Гринь ображався, воркотів, а радісна Марійка тягнула вгору сани й дзвінко сміялася.

* * *

Хатина Марійчиної родини стояла напроти обійстя майстра Петра — по другому боці великої дороги. Вона нишкла під горою й тулилася до кількох смерек, які робили все можливе, щоб захистити її від лютих вітрів.

В хатині було дві маленькі кімнатки. В одній спали батьки, а в другій була кухня, і там спала Марійка. Коли Марійка піросла й лягала в ліжко, то головою впиралася в одну стіну, а ногами в другу, намагаючись розсунути їх і зробити кімнату більшою.

Батько Марійки, Семен, був кремезний, міцний чоловік середнього зросту, завжди невдоволений, завжди нахмурений. Влітку працював на полонині, заробляв там невеликий гріш і приносив до хати колесо бриндзі. Восени рубав у лісі дрова, які взимку доставляв старим газдам. Їм також відкидав сніг після великих снігопадів. Так завжди якась копійка капала йому в руку. Марійка боялася свого понурого батька.

Мама Марійки, Явдоха, не боялася чоловіка, бо була гарна, висока, мала довгі по пояс чорні коси й великі чорні очі. Марійка була викапаною мамою. Отже, Явдоха не боялася свого чоловіка,

бо знала, що він до ревнощів любив її, і вона могла крутити ним, як хотіла.

Явдоха любила вишивати й співати давні пісні. Вишивала сорочки для хлопців, блузочки для дівчат, запаски для газдинь, рушники, обруси, хусточки і навіть подеколи кептарики. Носила все те на базар у Верховині й продавала. Так Семен і Явдоха єднали кінці з кінцями.

Марійка не боялася матері. Коли була малою, мати, вишиваючи, співала їй гуцульські пісні. Тепер Марійка співала ті пісні Гриневі.

* * *

Тієї зими випали великі сніги. А навесні раптово пригріло сонце і сніги почали танути. Води вмиль виповнили Бережницю, і вона в кількох місцях вийшла з берегів. Черемош підносився повільніше, але за тиждень вже переливався понад береги і загрозливо наближався до майстерні. Стурбований майстер Петро щогодини виходив за майстерню і спостерігав за рухом води. Його журило те, що навколо майстерні під дахом сушилися дошки, і, якщо вода змочила б їх, то вони могли б покорчитися.

Та вода зупинилася за три метри від майстерні й кілька днів не підносилася. А тоді раптом почала спадати. Майстер Петро увесь день ходив, усміхаючись.

Як тільки води зайшли у свої русла, з усіх боків вибухнула зелень. Невдовзі підсохли «близнюки», і, не чекаючи на повню весни, Гринь з Марійкою сиділи ввечері на своїх каменях. Гринь дивився в розлючену стихію води, а Марійка співала.

— Бре, Гри!

— Що?

— Послухай сю пісню.

— Нащо?

— Бо вона файна.

— Добре, співай.

Марійка затягнула:

— Била мене мати
черешневим прутом,
би-м я не стояла
з молодим рекрутом.

— Ха-ха-ха! — розсміялася Марійка.
— Чого ти смієшся? Пісня не смішна.
— Сміюся з тебе.
— До чого тут я?
— А до того, що я стирчу з тобою щовечора, а ти навіть не рекрут.

— Тепер нема рекрутів.
— А ти навіть не справжній легінь.
— Звідки ти знаєш?
— Не знаю. Ти міг би мені показати.
— Що показати?
— Не можу тобі сказати.
— Чому?
— Бо стидаюся.
— А ти вже правдива легінка?
— Борзо буду.
— Як ти знаєш?
— Стидаюся тобі показати.
— Чого стидатися?

Марійку не треба було довго просити. Вона вже давно хотіла похвалитися йому.

— То ходи, я тобі покажу.

Гринь підійшов до неї, а вона розтігнула пазуху й показала йому маленькі груденята — ще зелепуги. Захоплений Гринь простягнув до них руку, але Марійка скоренько застігнула блузочку.

— Ще не можна торкати, Гри.
— Чому?
— Бо вони болять.

* * *

Коли майстрові Петрові минуло сімдесят п'ять років, він запросив найвідоміших майстрів з усієї околиці на вечерю в неділю. Це випадково був також день народження Гриня. Йому сповнялося п'ятнадцять років. Він був уже вищий за майстра Петра. Запустив собі довге волосся, рівно підтяте ззаду в гуцульському стилі. Точно, як у майстра Петра. Не міг лише запустити вусів, бо вони щойно сіялися.

Того святкового дня Петриха зварила гарну вечерю: кулешу з молоком, вареників й голубців з грибами, а майстер Петро поставив на стіл дві пляшки горілки.

Гринь забув, що це його день народження, тому й здивувався, коли його також посадили за стіл із славними майстрами. Старі майстри випивали добре, заїдали й на всі боки розсипали жартами. Гринь почувався незручно в тому товаристві, бо не вмів ні пити, ні жартувати. Та невдовзі підвівся майстер Петро, і всі за-тихли.

— Поцтиві майстри! Ми з Стефанкою, моєю газдинею, запросили вас нині, би-с мо відсветкували мої сімдесят п'ять літ, які щасливо минули і за які я вдечний Господу Богу. Та маю ще одну файну оказію для светкуване. Нашому Гринькові лише п'єтнадцять літ, а ви всі знаєте, як славно він різьбить. Мушу вдаритиси в груди й признатиси, що я ніколи так добре не різьбив. Се в него від Бога.

Від мене він навчивси робити плани хат і церков, обчислети й різати матеріали. Він ходить уже зі мнов на будівлі і знає, що гуцульська хата має співати, як сопівка. Тому я рішив, з вашою майстерською згодою, зробити його підмайстром.

Майстри почали бити в долоні. Від несподіванки Гринь спершу захлиснувся повітрям, а тоді розплакався від зворушення і вибіг з хати. За ним реготали майстри.

Над Черемошем ходила Марійка й чекала на Гриня, щоб привітати його з днем народження. Коли він вилетів з хати, вона підбігла до нього, обняла й поцілувала.

— Гри, вітаю тебе.

— З чим?

— Це твій день народження. Ти не знав?

— Не. Я забув.

— А чому ти плачеш?

— Бо мені зробилося жалісно.

— Чого?

— Бо майстер Петро зробив мене підмайстром.

— Це чудово! Це чудово! — підстрибувала Марійка.

— Так, я дуже щасливий, — промимрив Гринь, обтираючи сльози.

— Не обтирай! Я їх зцілюю, — вона закинула Гриневі на шию руки і зцілювала з очей сльози.

Наступної суботи Марійка вистроїлася в святкову блузочку й спідничку, взула парадні черевички й побігла до Гриня. Але його не було в майстерні, ані в комірці.

Вона намірялася витягнути його до центру села на танці. Він, правда, не вмів іще танцювати, та вона вирішила навчити його.

Вже понад годину Марійка ходила понад Черемошем і хвилювалася.

Де він подівся?

Невже пішов до єнчої дівчини?

— Та не може бути! — крикнула вголос і затулила долонею уста.

Щоб розвіяти неприємні думки, почала імпровізувати й наспівувати простеньку пісеньку:

Не знаю, як
кохати тебе,
коли ти
поза мнов.

Не знаю, де
шукати тебе,
коли ти
не прийшов.

Вона ще стояла й мугикала, задивлена в землю, коли підійшов Гринь і привітався:

— Здорова була, Марійко!

Вона стрепенулася.

— Гри, де ти був?

— А ти куда так вистроїлася?

— На музики з тобов. Чи я файна?

— Файна.

— Але де ти був? У якоїсь дівчини?

— Та не. Майстер Петро післав мене до Михаська й Кирила Бойків, аби замовити їх на будову в понеділок. А вони мешкають далеко, за церквою. Траба також було вступити до майстра Івана Павлюка на Заріччі. Нам траба підмурувати стіну в новій хаті.

— Ти змучений?

— Дуже.

— І голодний?

— Дуже.

— То ходім до кухні.

На Гриня чекала в кухні Петриха, щоб дати йому їсти. Побачивши Марійку, скрикнула:

— Марійцю, ти куда так файно вистроїласи?
— Та хотілам витягнути Гриня на танці. Але він спізнився.
— Він ще ніц, Марійцю, не їв. А цілий день робив.
— Та знаю. Танців нині не буде.
— Знаєш, Марійцю, я дуже гризуси за свого Петра. Він дуже подавсє, борзо томиться, і сил тих у него нема.

— Та він, вуйно, вже немолодий.
— Та знаю, дитино, що немолодий. А всьо єдно, звикла видіти 'го дужим. Добре, що Гринько гожий хлопець і може заступити Петра, коли траба.

— Та добре.
— Гонде в братурі є тепла вечеря, подай Гринькові. А я піду до Петра.

Коли Гринь підкріпився, вони вийшли до Черемоша.

— Ти нині файно виглядаєш, Марійко.
— Тільки нині?
— Перед тим я не видів того.
— А як ти нині увидів?
— Бо-м з'їв миску кулеші.
— Ха-ха-ха! Ти й цього навчився в майстра Петра: рубаєш жарти, як сокиров. А ти й справді спорів цілу миску кулеші!

— Мені треба добре попоїсти. Мушу рости.
— Ти ліпше не рости більше, а то мені траба буде прикладати драбину, аби вилізти на тебе.

— Не вдавай, що ти така маленька. Ти висока, струнка дівчина.
— Якраз тобі до пари!

Коли вони зайшли за кущі, Марійка спитала:

— Гри, чи ти кохаєш мене?

— Не.

— Чому?

— Бо не знаю, як.

— Ходи сюди, будемо вчитися.

Вона закинула йому на шию руки, прилипла устами до його уст і тиснулася йому між ноги. Гриневі збудився член, і він відчував приємне піднесення. Несміло спустив долоні на Марійчині сідниці, які вібрували від його дотику. Раптом почав підносити її спідничку. Марійка відскочила від нього.

— Гри, та ти вже легінь!

— А як ти знаєш?

— Я стидаюся показати тобі.

— Та покажи, чого стидаєшся?

Вона підійшла, потягнула рукою по його напрученому члені, розреготалася й побігла додому.

Гринь також потягнув рукою і здивувався.

* * *

Петриха мала добру інтуїцію, коли турбувалася за майстра Петра. Бо, що ближче до вісімдесятки, тим більше він підупадав. І це не була лише старість. Щось його їло з нутра, якась хвороба. Але він був загордий, щоб визнати цю хворобу, чи нарікати на неї.

Він далі ходив на будови, але всю роботу тепер виконував Гринь. А майстер Петро з гордістю дивився, як робота кипіла в Гриневих руках. Він давав іще Гриневі поради, перевіряв обрахунки матеріалів, милувався, як будівлі підносилися вгору. Але працювати вже не міг. Насправді, майстер Петро ходив на будови тільки тому, що любив своє діло. Без цього він не міг би жити.

Петриха, значно молодша, трималася добре, далі була рухлива, роботяща й непосидюща. Гринь мусив помагати також і їй: годувати надосвітку корову, чистити стайню і подеколи помагати в городі.

А для Марійки залишалось мало часу. Вони зустрічалися часами суботами, коли Гринь не був дуже втомлений, і неділями. Весна того року скоро вспіла розгосподаритися в Карпатах, — Черемош видихав теплі тумани вечорами, а ліси, замісені на весняних хмарах, росли, мов тісто.

* * *

Остання субота травня була особливо тепла, як на Карпати, а Марійка ходила біля Черемоша і нервувалася. Гриня ще не було з будови, а їй нагло кортіло бачитися з ним. Гринь прийшов, коли вже сутеніло. Він був бадьорий, веселий, бо вдалося звести гарну хату. Скоренько з'їв вечерю і вийшов до Марійки. Вона сиділа на своєму камені й наспівувала щось нерозбірливе.

— Гри.

— Що?

— Послухай сю пісоньку. Я шойно почула її від Стефки.

— Якої Стефки?

— Серафиминої. Моєї подруги.

- Ага.
- То хочеш слухати, чи будеш агакати!
- Співай, співай, нема на то ради.
- Чому нема? Я можу піти.
- Не йди, не йди, що я буду тут робити без тебе?
- Те що й зі мною. Нічого. Але слухай:

Ой, чорна я си чорна,
ой, чорна, як циганка,
бо-м си полюбила,
бо-м си полюбила
чорнявого Іванка.

- Якраз чорнявого, ха-ха-ха!
- Чого ти смієшся? Нема тут нічого смішного.
- Бо замість полюбити якогось чорнявого Іванка, я полюбила русявого Гриня, якого ні до пісні не притулиш, ні до серця.
- А ти й не дуже пробуєш тулити до серця.
- Не плач, не плач, від нині буду тулити.
- Слава Богу.
- Гри.
- Що?
- Я чорнява, правда?
- Правда.
- А чи я файна?
- Ти вже сто разів питала.
- Але ти ніколи серйозно не відповідав. То скажи, чи я файна?
- Не знаю.
- Як не знаєш? Не дивишся на мене?
- Та дивлюся, що маю робити?
- І нічого не видиш?
- Та виджу: ноги, руки.
- А стрункої постави не видиш? А тонкої талії, а гарних ніг, великих чорних очей, довгих чорних кіс не видиш?
- Вона покрутила перед ним спокусливим задком.
- А цього також не бачиш?
- Та бачу, як не бачити? Але я тримаю ці речі про свята.
- Ха-ха-ха! Ти й цього навчився від свого майстра. Але скажи ширі: чи я подобаюся тобі?
- Дуже подобаєшся. Ти найкраща дівчина в Криворівні.

Вона підбігла до нього й поцілувала в уста.

— Гри.

— Що?

— Я також уже легінка, як і ти.

— Як ти знаєш?

— Ходи за куш, я тобі покажу. Сідай тутка на камінь.

Вона сіла йому на коліна, розстігнула пазуху й показала йому груди.

— Господи, такі великі, такі файні! — крикнув захоплений Гринь.

— Ш-ш-ш! Не так голосно, бо наврочиш.

— І червоні на кінчиках!

Він запхав їй за пазуху руку й відчув пругкі груди. А коли стиснув пальцями пиптика, Марійка міцно обняла його й без-тямно обцілювала. Він тоді почав гладити рукою її литки, стегна, а коли запхав руку глибше, вона тяжко дихала, стогнала і раптом голосно скрикнула, вирвалася від нього і втекла.

А Гринь сидів розгублений і нічого не розумів. Чому вона завжди втікала від нього? Невже вона тільки вдавала, що любить його, а насправді гралася з ним. Однак втома заглушила ці невтішні думки, і він пішов спати.

Надосвітку прокинувся з гарним почуттям. Все-таки вчорашній вечір був особливий. Дорогою до стайні досипляв іще ніч. Аж раптом побачив над горою сонце, яке щойно вилазило з постелі.

Сонячне проміння,
мов трембіти,
підпирало гори,
легіні
бартками рубали
небо,
а спів сопілок
роздягав Марійку.

Гринь з острахом протер очі й остаточно прокинувся.

4. Ритуал з надщербленим коханням і смертю

Початок дев'яностих років був часом великих зламів і піднесень. Тоді майстрові Петрові сповнилося вісімдесят років і зламалося його життя; тоді Гриневі сповнилося двадцять років і зламалося його кохання; тоді ламалася історія України й народжувалося велике піднесення.

Майстер Петро не ходив уже на будови, бо ноги його ослабли. Не робив нічого також у майстерні, бо тіло його знесиліло. Але він щодня приходив до майстерні, сідав у крісло, яке йому приніс Гринь з кухні, й милувався, як Гринь різав і різьбив матеріали для церков і хат, як із захватом робив меблі, як з його долонь виростали дивні фігурки.

«Відай, не пішла моя наука намарне, — думав майстер Петро. — Гринь буде гідним моїм наслідником, я далі буду жити в его роботах».

Гринь був уже вищий і кремезніший за свого майстра. Давно вже мав довге волосся, рівно підтяте, як у майстра Петра. Мав навіть опришківські вуси, які були його гордістю, ознакою змужніння. Правда, Гриневі вуса не були такі розкуйовджені, як у майстра Петра. І це знижувало міць його гордості.

— Не журиси, синку, розпатлані вуси приходять з віком, — потішала його Петриха, — ти вже гей би великий майстер...

Тоді надходив теж час великих зламів у природі.

Весна відсувалася і її ранне квітіння відкладалося на літо під землю, свіжа зелень вкривалася патиною очерствіння, а ялини ліниво розлягалися узбіччями гір.

Тоді був час народження і відходу кохань.

* * *

Гриня охопив дивний неспокій. Гори на повні груди дихали свободою й підносили його понад горгани й полонини. В церкві на Великдень відчувався новий дух — діти бігали з синьо-жовтими прапорцями й розсипали між пасками сміх, з'явився новий молодий священик, отець Іван, і з гордістю пригадав гуцулам, що в їхньому селі жили такі великі люди, як Франко, Грушевський, Хоткевич та інші; що в них переховувалися славні упівці, які воювали за Україну, як колись Довбуш.

Гуцули наче народжувалися на світ. Досі про такі речі не можна було говорити навіть пошепки. А тепер вони витягали з пам'яті забуту історію, забуті міти та легенди.

Тому-то й Гринь відчував неспокій. Тому кидався з події на подію, кидався також на всякі роботи, щоб звільнити енергію. Зробив з довгих смерекових жердин вориння між хатою й головною дорогою, щоб випускати корову на попас, і тим облегшити Петрисі роботу.

Гриневі приємно було помагати Петрисі, бо любив її, як матір, рухливу, життєрадісну, погідну. Його рідна мама не була погідною, бо жила у вічних нестатках, бо завжди була хвора, з нею були пов'язані тільки сумні спогади. Але й вони були дорогі Гриневі.

Одної суботи Петриха вирішила поїхати до своєї дочки Ярини, що мешкала в Коломиї. Хотіла поділитися з нею своїми журбами й порадитися. Гринь поїхав з нею, бо ніколи не був у Коломиї. Та й хотів порадитися з Яриною, чи варто робити меблі в ці нові й тяжкі часи.

Ярина мала гарне чотирикімнатне мешкання, де жила з чоловіком Степаном і двома дівчатками. Вони всі кинулися до Петрихи й радісно вітали її.

— Приїхала-м, Яринко, би си порадити з тобов. У нас біда.

— Що сталося, мамо? — занепокоїлася Ярина.

— Тато слабий. Не може ходити, не може нічого робити.

— Його треба негайно лікувати! Я приїду до вас і завезу його до Івано-Франківської лікарні.

— Найгірше, що він впав на дусі. Єдно, що його ще цікавить, то дивитися, як Гринько майструє.

— Він піднесеться на дусі, якщо його здоров'я поправиться.

— Не знаю, Яринко, чи він схоче йти до лікарні.

— Мусимо його переконати.

Після того Ярина підігріла обід і всі сіли до столу.

— А як у тебе справи, Гриню? — поцікавилася Ярина.

— Та добре, майструю, і ніц більше мені не траба. Але я також приїхав порадитися з тобою.

— Що сталося? — знов занепокоїлася Ярина.

— Та ніц важного. Я хтів тільки запитати тебе, чи варто робити меблі в ці тяжкі часи?

— Варто, варто! З постановням України відродилася мода на гуцульські вироби, на гуцульські хати й церкви. Ти будеш мати

повно роботи. А я продам усе, що ти зробиш: меблі, фігурки та інші прикраси. Все, що зробиш.

Це підбадьорило Гриня, — і в його уяві заворушилися всякі фігури, взори і навіть іграшки.

Пообідавши й поготоривши за столом, Гринь з Петрихою сіли на автобус і під вечір повернулися додому.

Ярина приїхала до батьків за кілька днів. Майстер Петро зрадів її приїздові і навіть нишком прослезився, коли обнімав її. Петриха скоренько зварила обід, і вся родина сіла до столу. Випили по чарці, з'їли обід, вихваляючи кулінарний хист Петрихи, й розговорилися.

— Я дуже радий видіти тебе ще раз, Яринко, — звернувся зворушений батько до Ярини.

— Ви так говорите, тату, наче б збиралися завтра вмирати.

— Та не, ще не збираюси, але вісімдесят літ се спорий вік. І всьо вже в Божих руках.

— Мама казали мені в Коломійі, що ви дуже хворі. Тому я й приїхала.

— Звідки ти виссала, що я хворий?! — накинувся обурений чоловік на Петриху.

— Та як звідки... Ти не можеш ходити, не можеш нічо робити...

— То справа старости, а не слабости.

— Ая, старости! Ти змарнів, ноги тобі попухли, не можеш їсти.

— Як не можу їсти! Он як споро з'їв обід?

— З'їв, як кіт наплакав.

— Я приїхала, тату, аби взяти вас до лікарні в Івано-Франківську, — перебила їхню суперечку Ярина.

— Ти що, здуріла? Ніякої лікарні мені не треба!

— Нікому не зашкодить підлікуватися трохи, тату.

— Чого ви всі причепилиси до мене! Що буду лікувати? Старість?

— Тату, я дуже журюся за вас.

— Не думай, Яринко, що я не зворушений твійов гризотов.

— Але слухати мене не хочете!

— То вже така прикра звичка батьків, що не слухають дітей, — підморгнув батько до Ярини й усміхнувся під вусом.

Це розчулило Ярину. Вона знала, що не переконає батька. Тож, махнула рукою, побігла до майстерні, забрала все, що Гринь останнім часом зробив і, попрощавшись з усіма, поїхала додому.

Щоб доказати всім, що він не хворий, майстер Петро запросив на свій вісімдесятий день народження всіх майстрів з Криворівні. Запрошувати майстрів з інших околиць не мав уже сил. Та Петриха знала справжню причину запросин, тому не раділа.

— Що ти так посоловила, Стефанко? — спитав її чоловік.

— Та гризуси за тобов.

— Не турбуйсе, все в Божих руках.

— Та знаю, що в Божих. Ліпше, коби то було в моїх руках.

— Такого ніхто з нас, смертних, не має, Стефанцю.

Все ж, Петриха зварила найкращий обід за всі часи. Хотіла, щоб чоловік був задоволений.

Майстри, які зійшлися, були літнього віку, але ще дужі, міцні гуцули. Петриха відразу посадила всіх за стіл і подавала обід. Майстер Петро підвівся з трудом і, тримаючись одною рукою за стіл, підніс чарку.

— Я запросив вас, дорогі майстри, аби побачитися з вами ще раз і випити ще одну чарку. Ми файно пройшли нашу дорогу.

— Та що ви, Петре! — протестували майстри.

— Перед нами ще багато літ.

— Ми ще не одну чарчину вип'ємо.

— Та я не проти того, аби випити ще з десять. Але Бог має свої розрахунки. То на здоровлячко!

Майстри випили, закусили, але настрої їхній був приглушений смутком. Тоді знову підвівся майстер Петро.

— Маю до вас, поцтиві майстри, ще одне прохання: Гринь знає всьо, що вимагає наш цех. Чи не маєте ви нічого проти того, би прийняти 'го в майстри?

— Ні, ні!

— Нічого проти не маємо!

— То випиймо за молодого майстра!

Вони піднялися на ноги, цокнулися чарками, випили й заспівали «Многая літа». А Гринь стояв зворушений і кланявся майстрам на всі боки.

Після того настрої поліпшав. Майстри споживали страви Петрихи, випивали й жартували. Навіть майстер Петро ожив і веселився з усіма.

У п'ятницю Марійка помила посуд після вечері, позамітала хату й побігла над Черемош. Вечір був лагідний і пестив леготом Марійчине тіло. А нагріті за день трави й зела парували й дихали пахощами.

Сьогодні Марійка не сідала на свій камінь і не співала. А ходила нервово туди й назад понад берегом і хвилювалася.

«Де той Гринь пропадає? Куда він лазить?» — весь час перевертала в голові ті самі питання.

Марійчине тіло горіло, її душа рвалася на куски, а неспокій застрявав у свідомості й душив почуття. Марійка відчувала, що сьогодні мусить щось статися, мусить щось переломитися в її стосунках з Гринем. Вона не усвідомлювала до кінця, що повинно статися, але хотіла того. Та одночасно й боялася.

Гринь прийшов, коли зовсім смеркло. Марійка відразу накинулася на нього:

— Де ти так довго був? Знайшов собі іншу легінку?

— Та яку легінку? Робота затягнулася до вечора, а сьогодні п'ятниця, і траба було замовляти робітників на другий тиждень. Майстер Петро слабий і нічого вже не може робити. Всьо тепер падає на мої руки.

— Ти навіть на день свого народження не міг скоріше відірватися від роботи?

— Най мене грім! Але, бігме, я не знав, що нині день мого народження.

— Тобі сповнилося двадцять років, Гри. Це день, який ми повинні відзначити чимсь великим, щоб він обом нам запам'ятався на все життя.

Гринь зрозумів її.

— Я про таке весь час думаю, Марійко.

— Але чи ти знаєш мене, Гри?

— Знаю.

— Не всю, не всю! Ти ще не знаєш мене повно, яка я красна в тілі і яка розшарпана в душі. Я хочу, аби ти нині пізнав хоч моє тіло, мою красу.

Вона нервово зшарпала з себе одяг і стала перед Гринем гола.

— Чи файна я, Гри, чи зможеш кохати мене до кінця життя?

Гринь стояв очарований і не міг слова вимовити. Вона мала тонкий стан і була струнка, мов ялина. Її груди були повні й мали

гарні заокруглені форми, мов вилиті з порцеляни. А великі чорні очі, гострий носик, повні губи й довге до стану чорне волосся, — тягнули до себе все його єство.

— Марійко, я ніколи в житті не видів такої краси...

Він, мов у трансі, наближався до неї, а сльози самі собою, без його усвідомлення, стікали лицем.

— Не руш мене, Гри! Я маю таку спеку в тілі, що можу згоріти, як тільки торкнеш мене. Мушу спочатку охолодитися.

Вона збігла до Черемоша, занурилася в студену воду й відразу вистрибнула. Тоді кинулася до Гриня, міцно обняла його й відчайсно цілувала очі, губи, шию, щоки.

Гринь взяв її на руки, заніс під кущ, поклав обережно на траву й почав зривати з себе штани й сорочку. Побачивши його нагим, Марійка раптом скрикнула «ні!», зірвалася на ноги, вхопила свій одяг і гола побігла додому. Заки Гринь опам'ятався, вона перебігала головну дорогу.

Гринь був приголомшений і розбитий. Не усвідомлюючи, що він голий, пішов на свій камінь і сидів безрухо, наче скам'янілий. А його розривали болючі думки: «Вона не любить мене. Вона не любить. Тільки грається зі мною. Це не перший раз. Вона втікає, бо не хоче мене, не хоче, не хоче!»

В його тіло в'їдалися роса й холод, але він не зважав. Цей біль у якийсь дивний спосіб помагав йому. Він просидів так до ранку. А коли промінь сонця торкнувся його обличчя, — підвівся, зодягнувся й пішов годувати корову. Але до роботи не міг взятися. Знову пішов на свій камінь і занурився в ті самі сумні думки.

Коли, подоївши корову, Петриха побачила його на камені, дуже занепокоїлася. Такого ще не було, щоб Гринь сидів бездільно під час днини. Такого ніколи ще не було! Вона занесла молоко до кухні й побігла до нього.

— Гриньку, чому ти такий маркотний? Що си стало?

Гринь стрепенувся й розгублено глянув на Петриху.

— Що сталоси? Ти посваривси з Марійков? Я виділа, як вона вчора бігала над берегом й чекала на тебе. Ви посварилися?

— Не.

— То чому в тебе така бана?

Гринь розповів їй усе, як на сповіді.

— Вона не любить мене. Тільки грається зі мною.

— Не, не, Гриньку, вона любить тебе. А то, що си стало вчора, се дівочий страх. Я відчувала таке саме молоденьков дівчинов. Не гризиси, вона борзо прибіжить до тебе.

Петришині слова потішили Гриня й піднесли його на душі. І він, поснідавши, пішов на будову.

* * *

Початок червня цього року був особливо гарний. Темно-зелені смереки підшивалися прозоро-зеленкуватими кущами й явориною, а Черемош, заспокоївшись нарешті, після весняних нуртувань, лагідніше обминав каміння. Ще нерозпечене сонце приємно гладило обличчя.

Пополудні, як завжди, зайшов до майстерні майстер Петро й сів у своє крісло. Запалив файку й задоволено запахкав. Гриневі завжди було приємно, коли заходив майстер Петро. Тоді його руки наче самі на свій розсудок різьбили, а з-під них виходили дивні, йому самому незрозумілі взори.

Майстер Петро довгий час сидів мовчки й захоплено дивився, як Гринь працював. Нарешті відізався:

— Знаєш, Гриньку, я дуже люблю дивитися, як робота горить у твоїх руках. Часом си забуваю, і мені здаєси, що то я різьблю, а не ти. Коли я був молодий, такий, як ти, то найбільше за всьо на світі любив майструвати. Більше любив, ніж свою Стефанку. Хоть її також дуже любив. Вона була файна дівка. Які ми були файні!

Він замислився й попахкував файку. За якийсь час знову відізався:

— Маю едно проханне до тебе, Гриньку.

— Яке?

— Ніколи не викидай се крісло. Бо я хочу приходити й сідати в нього.

— Добре.

Після цього майстер Петро замовк. Допахкав файку й пішов, підпираючись палицею.

Ця розмова розстроїла Гриня. З одного боку, йому приємно було почути від майстра похвальні слова про свої роботи, приємно було також дізнатися хоч дещо про його молоді роки, але, з іншого боку, ця розмова була наче прощанням, і це засмучувало Гриня.

Після вечері майстер Петро не йшов одразу до ліжка, як звичайно, а ходив по хаті, брав у руки речі, з якими прожив усе життя, любувався ними й усміхався під вусом. Щойно коли Петриха помила начиння і попрятала в кухні, він пішов до ліжка. Вскорі й Петриха лягла коло нього. Майстер Петро відразу почав говорити з нею. Це дуже здивувало її. Бо звичайно він не любив розбалакуватися перед сном.

— Знаєш, Стефанко, я отак собі роздумую: ми файно прожили вік, правда?

— Та файно, ще як файно. Не зашпетило би нам ще з десять таких років.

— Це вже в Божій волі.

— Та знаю, що в Божій. Знаю.

— Чи пригадуєш, як ми зустрілися?

— Пригадую, Петре, ще як пригадую.

— Я стояв перед крамницею, а ти бігла додому. Коли увиділа мене, — раптом зупинилася. Я був уже старший чоловік, мені було тридцять шість років, а ти була молоденьке, сімнадцятирічне дівча, таке файне, таке балакуче, таке рухливе. Я відразу закохався в тебе, на млі ока, як то кажуть люди. Але я дотепер не знаю, що ти увиділа в мені, старшому чоловікові.

— Не знаю, що-м увиділа. Але, як глипнула-м на тебе, то не могла очей відірвати, ні рушити з місця. А коли ти кивнув головою, хоть я не певна, що ти на правду кивав, і пішов додому, я мовчки пішла за тобов. І як зайшла до сеї хати, то до кінця життє не вийду.

— Як ми палко кохалися тої ночі, Стефцю!

— А як гуляли на весіллю!

— Ми були такі файні тоді, правда?

— Та правда, Петре, правда. Коли думаю про ті часи, то мені так рве серце, що сльози тиснутьсь до очей. Господи, ми такими вже ніколи не будемо. Ніколи!

— Не бануй, Стефанко. Ми мали файне життє. Та й тепер файно, далі любимо одне одного.

— То не то саме, Петре.

— Не те саме, знаю. Але, як каже стара мудрість: час приходить і час відходить, тільки Черемош пливе вовіки.

— Священик казав таке на казаню, але про Черемош там не було.

— То я вигадав собі таке.

Майстер Петро усміхнувся під вусом, запалив файку й пахкав задоволено, поки не заснув.

Надосвітку Петриха встала. Зодягнулася й почала готувати сніданок. Її раптом вразило те, що в спальні було тихо. Звичайно майстер Петро кашляв ранком, стогнав, а тепер був спокійний.

Вона навшпиньках пішла до спальні й легенько приложила до його чола долоню. Чоло було холодне. Перелякана Петриха почала обмацувати пальцями його обличчя. Воно було задубіле.

Гринь саме вдягався, щоб іти до стайні, коли влетіла до його комірки заплакана Петриха.

— Борзо, борзо, Гриньку, вдєгайси!

— Що сталося?

— Наш майстер не прокинувся.

Гринь побіг за Петрихою, вдягаючи дорогою сорочку. Коли забіг до спальні й побачив спокійного майстра з погаслою файкою на грудях, впав на коліна й розридався. Не міг навіть «Отче наш» сказати.

Майстер Петро був для нього справжнім і добрим батьком. Він зробив його тим, ким він є: добрим майстром і добрим чоловіком. Бо рідного батька Гринь не пам'ятав, не знав навіть, як він виглядав, бо батьки його були забідні, щоб зробити шлюбну фотографію.

Гринь увесь день клячав би перед своїм майстром. Але Петриха підвела його й повела до кухні.

— Гриньку, маємо повно справ.

Вона поставила перед ним миску каші.

— Я не можу їсти.

— Їж, Гриньку, бо в нас повно роботи. Перше нагодуй корову. Тогда побіжи до майстра Ілька, най зробить файну труну для Петра. По тому оббігай всіх майстрів у Криворівні, Буківці та Бережницьі й повідоми їх.

— Добре.

— А я видною корову й побіжу до церкви, би сказати людям. Відразу договорюси також із священиком.

Щоб не лишати майстра Петра самого, Петриха попросила сусідок, щоб побули з ним. Коли вона повернулася, то з сусідками обмила Петра і вдягнула в святочний гуцульський стрій. Гринь спорудив катафалк, і жінки поклали майстра Петра на нього. В руки дали йому свічку, а його файка була в нього на грудях. Ще за життя майстер Петро завжди говорив, щоб, замість голосінь,

йому співали тужливих гуцульських пісень, коли помре. Тож старі гуцулки сиділи коло нього цілу ніч і співали йому такі пісні.

Похорон майстра Петра був найвеличавіший у Криворівні за всі часи. Прийшли понад тисячу людей із найвіддаленіших околиць, приїхали три церковні хори, прибули чотири найвідоміші в Гуцулії трембітарі. Всі вони прибули з власної волі, щоб вшанувати майстра.

Згідно з бажанням майстра Петра, його везли на возі, не на машині, як це завелося останнім часом. Позаду воза йшли три хори і співали:

Чуєш, брате мій,
товаришу мій,
відлітають сірим шнуром
журавлі у вирій.

Майстер Петро був останнім, який долучився до сірого ключа журавлів, що летіли в позаземний вирій.

На кожному роздоріжжі похоронна процесія зупинялася, а трембітарі ставали плечима один до одного й трембітали на чотири сторони світу, сповіщаючи, що майстер Петро відійшов з цього світу.

Заки процесія дійшла на цвинтар, вже сутеніло. Майстра Петра прощали добрими словами його друзі й майстри. Накінець отець Іван потішав духовним словом родину, щоб не горювала, бо смерть — це тільки переліт до того вічного вирію, про який співається в пісні. Він запечатав гроба, і народ почав розходитися.

Але сонце, яке давно повинно було зайти за гору, все ще приглядалося і зогривало землю для майстра Петра.

Гринь переживав усі ті величаві похоронні церемонії й мимохідь пригадував похорон своєї матері, на якому були лише чотири газди, які несли труну, і він з Марійкою.

Але в обох випадках біль був однаковий.

Тиждень після смерти майстра Петра нотар Іван Гарасевич з Верховини скликав родину майстра до свого кабінету. Закликав також Гриня.

Коли всі були в кабінеті, він розпечатав заповіт майстра Петра й відчитав присутнім. Не вдаючися до ніяких подробиць, майстер Петро заповів увесь маєток Петрисі й дочці Ярині. При тому

висловив бажання, щоб Ярина, якщо це буде можливе, переселилася до Криворівні й разом з мамою газдувала на родинному господарстві. Гриневі майстер Петро записав майстерню. Гринь був такий зворушений, що мусив вийти на хвилину, щоб зігнати сльози.

Після того всі пішли до кафе, яке містилося по другому боці від пошти, трохи праворуч. Там за кавою й пивом влаштували родинну нараду.

— Мамо, я ніяк не зможу виконати бажання тата, — почала Ярина.

— Чому?

— Бо в мене гарне мешкання в Коломиї, велика крамниця, яка приносить добрий дохід, а Степан має будівельну компанію й також добре заробляє, будуючи нові будинки й ремонтуючи старі в Коломиї та Івано-Франківську. Нам ніяк не виходить переїжджати сюди.

— Та тут також є фayne господарство.

— Мамо, мамо, це господарство не прогодує п'ятьох осіб. Та й діти матимуть краще майбутнє в Коломиї, школи, університет в Івано-Франківську. Ви ліпше переїдьте до нас.

— Ти що, здуріла! Я газдиня і буду газдувати до смерти. Єк я покину газдівку, про яку ціле життє дбала? Господарство — то я, то моє життє. Без него я помру. Чи ти розумієш, Яринко?

— Розумію, мамо, дуже добре розумію.

Вони погодилися на тому, що Петриха залишиться на господарстві. Гринь зголосився помагати їй. А коли буде заслаба й не зможе газдувати, тоді переїде до Ярини.

Гринь і Петриха вже понад два тижні ходили по господарстві, мов тіні, й банували за майстром Петром. Не могли взятися за ніяку роботу, ніщо їх не тішило. Гринь, нагодуваши корову й курей, йшов над Черемош на свій камінь і цілими днями сидів там. А Петриха тинялася — то в городі, то в кухні.

Першою отямилась Петриха. В тяжкі хвилини вона завжди вмiла взяти в руки віжки життє. Так було й тепер: закликала Гриня до кухні, поставила на стіл баняк теплого банушу й почала:

— Будемо полуднувати, Гриньку.

— Не можу. Їда не бере мене, ніц не бере мене.

— Мусимо взяти себе в руки, аби майстер Петро був гордий за нас. Він казав, щоб ми жили так, як Бог наказав.

— Майстер вам таке казав?

— Казав, аякже. Бо я знала, що він помре. Він також знав.

— Як ви знали?

— Бо того вечора він згадував нашу молодість, як ми зустрілиси, як цілу ніч си кохали, яка я була молоденька й файна, аж мене серце боліло. Тоді він заспокоював мене і вчив життєвої мудрости.

— Чи він сумував?

— Де там, Гриньку! Він пахкав свою файку й усміхався під вусом. Був спокійний і в гармонії з собов, як то кажуть. Файно попрощавси він зі мною. То я була сумна, що всьо так борзо минуло. Я знала також, чому він не хотів іти до лікарні в Івано-Франківську: боявси, що помре там. А він хотів вмирати ту, в горах.

— Я також знав, що майстер скоро помре, але не хотів вам казати.

— Звідки ти знав?

— Під вечір того останнього дня майстер Петро зайшов до майстерні. Говорив, що йому приємно дивитися, як я різьблю. Йому здавалося тоді, наче б то він сам майстрував. Наказав також ніколи не викидати з майстерні його крісла, бо він хоче приходити, сідати в нього й дивитися, як я майструю.

— То чого ти сидиш, як бовдур! — обурилася Петриха.

— А що маю робити?

— Біжи до майстерні! Майстер Петро напевно вже сидить у кріслі, він завсігди робив то, що казав. Біжи!

Гринь, наче на світ народився. Влетів до майстерні й на мить наче побачив у кріслі майстра. Тоді взявся до роботи. Майстрував з таким захопленням, як ніколи перед тим. Щоб майстер Петро був задоволений, щоб щасливо проживав свою вічність.

Діставши від майстра свій куток і майстерню, Гринь мав усе, що до щастя було йому потрібне. Не мав тільки щастя. Бо Марійка не приходила, як передбачала Петриха. Не прийшла навіть потішити його, коли помер майстер Петро. А вона знала, яким великим ударом була для нього ця смерть.

Кілька разів Гринь збирався йти до Марійки, але передумував. Пощо було йти, якщо вона не хотіла його?

ЧАСТИНА ДРУГА

5. Ритуали з тілом

Гринь викінчував велику нову хату для Штефана Липкалюка, господарство якого було розташоване в півгори, позаду будинку сільської ради. Він почав будувати цю хату ще минулого літа, а мав закінчити цієї весни. Але смерть майстра Петра перервала роботу.

В сусідстві з Липкалюками, трохи вище вгору, жила «багачка», як її прозивали, Олена. Їй подобалася хата, яку будував Гринь, а ще більше подобався їй майстер. Вона, як тільки кинула на нього оком, не могла знайти спокою. Бігала стежкою згори вниз, то знизу вгору, наче б їй хтось шило запхав у задок. Олена не знала, як підійти до мовчазного Гриня, який зовсім не помічав її біганини. З нею ніколи такого не траплялося. Вона була горда, зарозуміла багачка, яка робила з хлопцями, що хотіла.

Того вівтірка вранці Олена змінила тактику й перестала бігати. А поважно йшла з кошиком до крамнички вниз. Порівнявшись з новим будинком, крикнула:

— Дай, Боже, щестє!

Гринь навіть не підніс голови. Це кинуло Олену в лють. Вона обернулася й полетіла назад додому, викрикуючи:

— Що він си думає?! Що я біднячка? Що я така жебращка, як его Марійка? О, не! Він не буде так си поводити зі мною. Не може собі дозволети на таке. Бо я добра газдиня, то всі в Гуцулії знають. Маю хату, три корови в стайні, чотири свинки, сорок дві курки, оборіг, файний город збоку і велику царинку ззаду. Що він собі гадає?

Гринь нічого не думав, ні не гадав, бо не помітив її.

За кілька днів Олена втихомирила свою гордість і знову пішла вниз.

— Дай, Боже, щесте! Гриню, чуєш! — вона кричала так голосно, що глухий почув би.

Та Гринь ніяким відрухом не виявив, що почув її. Сердита Олена прискочила близько до нього:

— Бр'є! Я побажала тобі щесте. Чому ти поводишся, як лєцтий сарака? Чому не відповідаєш по-людськи?

— Не люблю, коли мені переривають роботу, — відповів спокійно Гринь.

Олена вмить заспокоїлася. Він не мав нічого проти неї. В нього, просто, була така натура, — подумала вона.

— Вибач, я не знала, — вона звабливо усміхнулася до нього й пішла до Липкалюків.

У п'ятницю Олена сходила вниз у полудневу пору й побачила, що Гринь сидів на землі та їв грінку хліба з сиром. Дівчина підійшла й сіла коло нього.

— Файний день, правда? — почала з нейтральної теми.

— Дуже файний. Я люблю працювати в таку погоду, — на диво, розбалакався Гринь.

— Я маю клопіт, Гриню, — непевно випробовувала ґрунт Олена.

— Який?

— Ліва стіна в моїй хаті не викінчена, і взимку дує. Може, ти міг би поправити її?

— Я таких робіт не беру. Піди до моїх помічників, Михаська й Кирила Бойків, вони зроблять тобі добру роботу.

Олена зірвалася на ноги.

— Декую за пораду! Я сама могла додуматися до такого!

Вона, ображена, бігла вниз і кричала подумки:

— Що він собі думає! Що я біднячка, що не можу дозволити собі на майстра? За свої гроші я не такого майстра знайду! На Гуцульщині майстрів не бракує.

А Гринь спокійно доїдав грінку хліба з яйцем. Та під вечір, коли складав приладдя, наміряючись йти додому, Олена знов прибігла. Йй потрібний був саме цей майстер.

— Вибач, Гриню, але я не описала тобі всьої роботи. Мій дєдьо почав будувати нову гражду, але не закінчив її, торік помер. В хаті вспів збудувати тільки спальню і сіни, а кімнати з лівого боку не добудував. І хата виглядає, як підстрелена. Не закінчив

також підкибльовки. А я не знаю, як то всьо направити, аби хата виглядала по-людськи. Порадь мені.

Це зацікавило Гриня.

— Добре. А який нині день?

— П'ятниця.

— То я прийду завтра і подивлюся.

Врадувана Олена летіла вгору на крилах.

В суботу, на другий день, Гринь мав викінчити лише декілька дрібних деталей, щоб хата була готова. До вечора він упорався з усім і здав Липкалюкові ключі. Це була перша Гринева індивідуальна будова, і він гордився нею, вкладав у неї більше, ніж звичайно, часу й душі.

Зовні хата була споруджена в строго гуцульському стилі. Але всередині було вже багато сучасних деталей. Перший поверх займали велика відкрита вітальня, модерна кухня й лазничка в американському стилі. Стіни були дерев'яні (це традиційний елемент), а через усю вітальню йшов великий різьблений осучасненими взорами сволок. На другому поверсі були дві спальні й туалет із душем. Спальні не мали пласких стель, а дах служив за стелю. Крокви, які збігали під кутом згори вниз, також були різьблені в подібному стилі, що й сволок. У спальні від фронту, тобто від Черемоша, був балкон, різьблений грубими штрихами, мов рубаними сокирою. Внизу Гринь збудував вхідний ганок із трьома заламаними дашками. З обох боків ганку теж були балкони, такі самі, як у спальні. Ця хата мала ще декілька унікальних архітектурних деталей, якими Гринь особливо гордився.

Врадуваний Липкалюк затягнув Гриня за стіл і поставив могорич. А Липкалюкова зварила вибагливий обід, — і всі вони святкували це передновосілля до пізньої ночі.

Зрозуміло, що Гринь забув зайти до Олени. Вона образилася і твердо постановила не мати з ним нічого до діла. Вже завтра піде до майста Ілька і домовиться з ним. Але завтра, тобто в неділю, зайшов Гринь. І всі тверді постанови Олени відразу пом'якли.

— Вибач, але вчора я закінчив хату і здав Липкалюкам ключі. Вони затягнули мене за стіл, і ми святкували допізна.

— Ти міг зайти перед тим.

— Я так і думав, але забув.

Таке зневажливе ставлення не подобалося Олені, але вона прикусила язика і промовчала його нетактовність.

— Добре, то йди подивиси на мою хату.

— Я вже видів. То дуже тяжко міняти чийсь будівельний задум уполовині дороги. Треба докінчувати в подібному стилі.

— То що ти пропонуєш?

— Добудувати хоч малу кімнатку з лівого боку, як було задумано спочатку. Я міг би заломити дах, і хата стала б дуже цікавою. Крім того, варто добудувати теж спереду гарний ганок і замінити сіни на вітальню. Це додало б хаті цікавого вигляду. А недокінчену підкибльовку я радив би тобі розібрати, то тепер не в моді. Можна дати вориння.

— Добре! Я захоплена! Починай роботу.

За тиждень Гринь доставив потрібний матеріал і прийшов із своїми помічниками — Михаськом і Кирилом. Робота горіла в їхніх руках. І позаяк фундамент був готовий, головна структура добудівки стояла за короткий час. Гринь відправив тоді своїх помічників і викінчував деталі сам.

Гринь, як завжди, різьбив внутрішні деталі в ганку зосереджено й захоплено, а Олена не входила в засяг його зацікавлення, хоч була гарною і привабливою жінкою.

Олена була старша за Гриня на п'ять років, — їй сповнилося двадцять п'ять, і вона перестала признаватися до свого віку. Виглядом Олена була точно така, як та «багачка», яку зображували на гуцульській кераміці старі майстри: середнього зросту, з тонким станом, широкими сідницями, високими грудьми, повними віддугами губами, гордим трикутним носом, піднесеним угору, і каштановим волоссям. Багачка на кераміці, звичайно, танцювала з панями під гру троїстих музик, або залицялася до панів.

Тепер не було панів, то «багачка» Олена танцювала з легінями, але не залицялася до них, — просто, тягнула їх до ліжка, а рано викидала геть. Всі легіні залицялися до неї, освідчувалися їй і просили її руки. Але Олена не хотіла виходити за них заміж, бо вони були бідняки. А бідняк для Олени — було щось найгірше.

Гринь не був бідняком. Він був уже славним майстром, мав гроші (Олена все це розвідала) і, найголовніше, був гордий, як і вона. Такого мужчину вона могла шанувати, а, може, й любити. Іншими словами, Гринь був точно скросений для неї. Тож вона постановила звести його.

На початок пустила в дію кулінарію. Це завжди пом'яксувало піднебіння чоловіків. Помітивши, що Гринь приносив з собою невибагливі грінки, запропонувала:

— Слухай, Гриню, що будеш приносити з дому зимні канапки, коли я і так варю полуденки, то можеш попоїсти теплої страви зі мнов.

Така пропозиція не була особливо стравна для Гриня, але він не міг знайти доброї причини, щоб відмовитися. Та врешті не жалів, бо Олена варила смачно, і можна було любоватися її стравами. Одне слово, кулінарія робила своє.

Олена теж була задоволена, бо за столом могла витягнути з Гриня кілька скупих слів, могла, ніби жартома, привернути його увагу до своїх тілесних приваб.

Гриня не дуже все це брало. Поївши, вставав й одразу брався до роботи. Олена ж, спостерігаючи за ним день у день при роботі, почала хотіти його. Так сильно хотіти, що все її тіло щеміло від жадання. Подеколи її аж кидало в шал.

Щоб привернути Гриневу увагу, Олена почала посилати йому любовні сигнали: викручувала перед ним помітним задком і передком, як каже пісня; нагиалася при кожній нагоді й показувала в пазусі стільки, що сліпий побачив би; підносила спідницю, вдаючи, нібито вітер піддував її, — та Гриня такі речі не брали, хоч він не міг не помічати їх.

Це ще більше розпалювало Олену. Вона почала ревнувати, коли Гринь вечорами йшов додому. І хоч як билася думками, але не могла придумати доброї причини, щоб запропонувати йому нічліг. Вона була свідомо того, що з Гринем треба поводитися делікатно, бо він такий, що міг, ні з сього, ні з того, кинути роботу й піти геть. А вона вже вважала його своїм хлопцем, хоч він нічого про це ще не додумувався.

Правду сказавши, Олена не розуміла, що з нею діялося. Вона ніколи такого не переживала. Невже вона здуріла й закохалася в нього? Такого не могло бути! Кохання було для дурних і наївних школярок, а не для неї. Вона не могла стравити й думки про кохання, бо воно завжди в'язало. А вона мусила бути вільною. Врешті, коли зведе Гриня, то він стане залежний від неї, а не вона від нього. Наразі на це не було ніяких ознак. Гринь був байдужий до неї, а вона все більше хотіла його і все більше ревнувала.

На ревності була добра причина: свідомо чи ні Олена конкурувала з Марійкою, яка була красивішою за неї, і, наскільки Олена розвідала між балакучими гуцулками, Гринь кохав Марійку. Та Олена мала свої переваги, — по-перше, Марійка була біднячка

й не мала приданого, а в газдівській гуцульській традиції придане завжди перемагало; по-друге, Марійка не мала таких звабливих частин тіла, як вона. Треба було тільки знайти спосіб, щоб зтягнути Гриня в принадності свого тіла.

На поміч Олені поспіло саме небо. В середу під вечір зірвалася з припону завірюха, почали бити громи й лити дощі.

— Слухай, Гриню, ти нині не підеш додому, я тебе не пушу.

— Чому?

— Там страшна буря.

— То ніц. Я вже ходив крізь бурі.

— Вийди надвір і подивиси сам.

Гринь вийшов і став на порозі ганку. Надворі раптом стемніло. Громи кололи гору по другому боці Черемоша, а з-під їхніх сокир летіли іскри блискавок і просвічували на мить чорне небо. Хмари виливали на землю не відра, а бочки води. Вітер бив струменями дощу об стіни халуп, виривав з корінням ялиці, зривав з оборогів дахи і розкидав по схилах гір та по дебрах. Гринь повернувся до вітальні, недовіжливо хитаючи головою.

— То ек там надворі? — спитала Олена.

— Погано. Кроку не можна ступити.

— Ночуй у мене. Повечереємо разом. А завтра, дасть Бог, проясниться.

Гринь нерадо прийняв її пропозицію. Але не було вибору. Йти додому в таку негоду, означало б те саме, що йти на смерть.

Олена зварила банаш і соус на телятині, налила по чарці горілки, — і вони вечеряли, гуторячи. Насправді говорила весь час одуховлена Олена, а Гринь кидав тільки час до часу «так» або «не».

Коли прийшла пора лягати спати, Гринь почав роздивлятися, де можна було б прилягти. В кімнатці, яку він добудував, не було ліжка, у вітальні також не було. Пересплю на підлозі, нема ради, — подумав він. Тож пішов до спальні, щоб попросити Олену, аби дала йому щось м'яке на підстилку. Олена була вже в короткій нічній сорочці й стелила ліжко. Коли нагиалася, видно було її розтулені сідниці й рожеву стать внизу між ними. Гриневі чомусь стало соромно.

— Пробач, Олено, — відізався несміло.

Олена стрепенулася, випросталася і хтиво глянула на нього.

— Пробач, чи могла б ти дати мені щось м'яке?

— Для чого?

— Щоб постелити на підлогу.

— А нащо стелити?

— В тебе нема другого ліжка, то я вирішив переспатися на підлозі. Але треба щось постелити.

Олена зсунула з плечей сорочку і гола стала перед ним.

— Постели мене!

Її нагість вдарила Гриня, мов ляпас. Він стояв і не знав, що з тим робити. Одночасно пожадливо втягав зором кожну деталь її тіла. Олена мала гарне тіло. Не таке, як Марійка, а зовсім інакше. Гринь не знав, як описати то тіло, — воно було наче безсоромніше, наче безоглядніше. Отже, він стояв і не знав, що робити. Олена ж відразу усвідомила, що Гринь був іще невинний, що вона буде його першою жінкою. Це усвідомлення розпалило її до безтямности. Вона кинулася до Гриня, цілувала й кусала його уста, пристрасно здирала з нього одяг.

Коли Гринь був зовсім голий, кинула його на ліжко і впала на нього.

Олена відразу взялася за Гриневу шкільну науку: почала демонструвати йому всі види кохання, які придумували гуцули впродовж тисячоліть. Часом вона була на ньому й кохала його з багатьма бічними деталями, втягала його язик у свій рот, то впихала пиптики в його уста, то казала міцно стискати її сідниці; часом він був на ній і, згідно з її інструкціями, високо, до болю, підносив її ноги; часом вона клякала на ліжку і казала брати її ззаду й тягнути обома руками за цицьки. Бувало, що вона хотіла кохатися сидячи на стільці, чи під стіною, чи на підвіконні, звисаючи головою вниз надвір. Виглядало, що можливостям не було кінця.

Чи був Гринь щасливий у коханні з Оленою? Він не знав, не мав однозначної відповіді на це запитання. Розкошування в її тілі було приємне. Але ранком Гринь пробуджувався з поганим присмаком у душі. Відчував, що в їхньому коханні було щось нефайне. Хоч не знав точно що. Але знав, що не кохав Олени, що кохав Марійку. І це була перша зрада.

Тепер Гринь щоночі спав з Оленою. Вона просто не відпускала його додому. Гринь не супротивився дуже, бо це була вже пізня осінь, на господарстві не було робіт, і Петриха не потребувала його.

Але викінчування ганку добігало до кінця. Ще кілька днів, і Гринь здасть, так би мовити, Олені ключі. Сама думка про таке

кидала Олену в паніку. Щоб зискати трохи часу, попросила Гриня розібрати підкибльовку, яку батько її залишив незакінченою, і поставити вориння.

Олена знала, що Гринь не кохав її. Вона не дала йому досить часу, щоб пізнав її й полюбив. Але вона також знала, що Гринь ніколи не повернеться до неї, коли закінчить роботу й піде додому. Отже, Олену, мов кліщі, стискали дві стихії. А найгіршим було те, що вона покохала Гриня. Тому ненавиділа себе за те. Бо занадто прив'язувалася до нього, бо втрачала почуття вільної газдині. Та про ці речі пізно було думати. Тепер треба було розмишляти над тим, як втримати Гриня при собі.

Олена звикла до того, що легіні, переспавши з нею ніч або дві, відразу освідчувалися їй. Це було цілком нормальне і зрозуміле для неї: всі вони були бідняки або півбідняки, тому й кидалися з головою на її красу, на її сексуальність і, головно, на її масток. Можливо, з котримось із них вона мала б гарне життя. Та була загорда «знижуватися» до їхнього рівня.

З Гринем було цілком інакше. Він ось уже другий тиждень спав із нею і ні на мить, ні в найдикіших мріях, не думав про одруження. Бо він був гордий, бо був майстер, від нічого й ні від кого не залежний. Навпаки, з нею сталося щось дике, відчайдушне: в паніці, щоб не втратити його, сама освідчилася йому. Довше чекати не могла. Нормально жінки такого не робили, а чекали на пропозицію від чоловіка. Та Олена не була звичайною жінкою, а газдинею, яка вирішувала все сама.

— Слухай, Гриню, чи тобі добре зі мнов? — спитала при вечері.

Вона не спитала його, чи любить її, чи хоче з нею жити, бо задалегідь знала його відповідь — не. Гриневі ж було непогано з нею, не міг нарікати. Тож, цілком чесно відповів:

— Так, мені добре з тобою.

Олена захопилася за цю відповідь і, прямо з мосту, пальнула:

— То будь моїм газдою.

Вона вимовила магічне слово, яке захопило Гриня за живе. Коли він був малим хлопчиком і завжди голодував з мамою в полатаному дощечками бурдеї, його єдиним одержимим бажанням було стати газдою. День і ніч він думав про гарну нову хатину, про одну корову, яка стояла б під вікном, та про одну курку на даху. Тоді був би справжнім газдою, був би щасливий, ніколи б не голодував.

Тож, коли Олена запропонувала йому бути газдою, його дитяча манія раптом відродилася, і він відчув непереборну потребу, за всяку ціну, стати газдою. І не тямлячи, що робить і на що йде, сказав:

— Добре. Я хочу бути газдою.

Олена цілий день літала в повітрі: поїхала на Верховину, купила м'яса, кукурудзяної муки та всяких приправ. Ввечері зварила святочну вечерю: шницлі і кулешу. Застелила білим обрусом столик у спальні, яка служила також за їдальню, бо там містилася піч. Засвітила й поставила на стіл свічку, поставила страви і пляшку горілки. Тоді закликала Гриня.

Гринь сидів розгублений і не міг збагнути, яке сьогодні свято. Напевно, не Різдво, бо нема снігів ні морозу. Напевно не Великдень, бо нема весни. То що тоді Олена святкувала? Щоб втихомирити свою цікавість, він звернувся до неї і спитав:

— Яке то нині свято, Олено?

— Наше родинне світло!

Її відповідь ще більше сконфузила Гриня. Його мама ніколи не згадувала, що вони були поріднені з багачами Савками. Але він не був певний, то й прийняв Оленине пояснення як правдиве.

Олена налила дві чарки й одну подала Гриневі.

— Я така щаслива, Гриню! То випиймо за наше нове життя!

Знов же, Гринь не розумів, що це означало, тому й випив. Вечеря була дуже смачна, і Гринь споживав її й запивав з великим апетитом. Коли закінчили вечерю, Олена, побачивши, що Гринь задоволений, рішила кувати залізо, поки гаряче:

— То коли, Гриню, поїдемо на Верховину?

— А чого нам туди їхати?

— До загсу.

— Яке нам діло в загсі?

— Нам траба си розписати.

Гриня наче довбнею вдарило по голові. Раптом він побачив, що Олена заганяла його в клітку.

— Але ми про таке не говорили.

— Як не говорили? Ти погодивси вчора бути моїм газдою.

Нарешті Гринь усвідомив жах того, на що вчора погодився. Він не хотів Олени, не хотів жити з нею, не хотів її газдівства. Але раз дав їй слово, то не випадало забирати назад.

Вони домовилися поїхати на Верховину аж у середу, бо була гарна погода, і Гринь хотів закінчити вориння. Тож у середу Оле-

на взяла двох свідків — Василя, двоюрідного брата, і його жінку Катерину — і поїхали до загсу. Коротка процедура вінчання була церемоніально штучна, і Гриневі легко було стравити її. Після церемонії, всі пішли до ресторану. Олена відразу взяла віжки в свої руки: сама замовила коньяк, страви й десерт. І коли Василь підніс перший тост і побажав молодятam щастя, родинної злагоди й благих літ у коханні, це раптом стало нестраним для Гриня, — він побіг до туалету й вивергав усе, чим Олена напихала його останніми днями. Але сказаного й заприсяженого вивергнути не міг.

Повернувшись ввечері додому, Олена почала планувати гучне весілля, зі шлюбом у церкві і в традиційних гуцульських строях. Гриня нарешті все це так розлютило, що він вилетів із хати й побіг до майстерні. Кілька днів не показувався до Олени, — сидів у своїй комірці й розмірковував над тим, що сталося. Він соромився свого подружжя з Оленою перед людьми, бо воно не було в згоді з його почуттями. Він знав уже, цю женьячку Олена пропхала йому через горло, що женьячка ця базувалася тільки на тому, що вони виправляли в ліжку. А цього було замало. Потрібне було ще й те, що він мав з Марійкою.

Гринь не хотів повертатися до Олени, бо не любив її. Але відчував, що має обов'язок і повинен повернутися.

Олена була розбита. Банувала за Гринем, билася об стіни і не могла знайти собі місця. Тож, коли Гринь зайшов у неділю до хати, вона впала на ліжко й розридалася. Відтак ожила, зварила гарну вечерю, і вони, допиваючи надпиту тиждень тому горілку, дуже делікатно злагіднювали гострі кути своїх стосунків. А про гучне весілля Олена ніколи більше не згадувала.

Зрозуміло, що Олена дуже добре знала, чому Гринь не хотів розтрублювати про їхнє одруження. Бо не хотів женитися з нею. Правдою було й те, що він був іще зеленим хлопцем і не мав ніякого життєвого досвіду. І вона використала це, обманувши його, обкрутивши навколо пальця. Олена була досвідчена і знала також, що на обмані не можна будувати родинне щастя. Але вона кохала Гриня і надіялася, що з часом він полюбить її. А коли прийдуть діти, то все стане на свої місця.

Восени на господарстві не було значних робіт, то Гринь помагав Олені газдувати тільки до полудня, а пополудні йшов до майстерні, бо прибирався багато незакінчених робіт, які обіцяв людям.

Одночасно відновляв стайню ззовні, оббивав її новими дошками. Збудував також новий курник, бо старий розлітався і був замалий на кілька десятків курок. Вкінці поправив ще й оборіг, — і газдівка стала немов відмолоджена.

З тією хвилиною Гринева пристрасть газдувати нагло вивітрила, нєначе дитячий фантом. На другий день раненько він спакував своє причандалля й пішов до майстерні.

Олена розпачала, була дуже нещаслива, бо воліла, щоб Гринь був її газдою і господарював, та й звикла мати своє майно близько навколо себе. А Гринь був її найціннішим надбанням у маєтку. Коли ж побачила, що Гринь приходив додому і не розтринькував грошей на жінок чи пиятику, то заспокоїлася. Була насправді щаслива, бо могла знову бути єдиною газдинею на своїй газдівці. Та хоч як кохала Гриня, все ж, час до часу була невдоволена, коли він приймав господарські рішення, сприймала це як зазіхання на її власність.

Відтепер Олена могла бути цілком спокійна, бо Гринь і думки не мав газдувати, ні втручатися в її газдівські справи. Він найкраще почувався в майстерні — це був його світ, і він нізачо не проміняв би його, ні за яке газдівство. Гринь любив допізна майструвати, і щойно тоді йшов додому, і то не дуже радо. Щораз частіше Гринь спав у комірці, бо не мав охоти спати з Оленою, вона не притягувала його. Навіть її тіло й кохання з нею стали буденні, нецікаві. Газдівка не тягнула Гриня також, бо в ній не було його душі.

Тож, коли надворі були хлюші або зимова холоднеча, Гринь цілими днями не приходив додому. Олена була в розпуці, не знала, як у цій ситуації повестися. Вона була певна, що Гринь знову знюхався з Марійкою, яка жила через дорогу від його майстерні, і спить з нею. Ця думка кинула її в лють, і вона рішила міцно взяти віжки в руки. Тож одного несльотавого вечора вдягнулася в кожушок і пішла до Гриневої майстерні. Її твердим бажанням було вирвати Гриня від Марійки, вирвати з майстерні, і змусити жити вдома й газдувати з нею.

Коли ж влетіла до майстерні й не застала там Марійки, розгубилася і, замість сваритися з Гринем, почала оглядати різьблені меблі.

— Що ти тут робиш? — спитав здивований Гринь.

— Прийшла-м си подивити на твою майстерню. Я ніколи тут не була.

— Бо не хотіла бути. Ти поза своєю хатою світу не знаєш.

— То правда. Признаюси до гріха.

Вона захоплено бігала по майстерні й подивляла все, що Гринь зробив.

— Я не знала, що ти робиш такі чудові речі, Гриню.

— Бо ніколи не поцікавилася.

— Знову правда. Б'юси в груди.

Як «багачка», Олена відразу почала планувати:

— Зроби для нашої вітальні, Гриню, довгий стіл і дві лавки, аби було де їсти. А столик зі спальні дамо до малої кімнатки. Зроби також низький чайний столик, такий, як от сей у куті, і два крісла. А я куплю розкладну, канапу й вітальня буде як цяцька.

— Добре, — погодився Гринь.

— А до малої кімнатки зроби простеньке ліжко, тумбочку й комоду. Часом приїдджуть знайомі, або хтось з родини, і нема де притулити їх наніч.

Вони розговорилися, які меблі найкраще підходитимуть до вітальні, а які до малої кімнатки. Гринь запропонував ще зробити полички і шафки до кухні, тобто до спальні, щоб усе було в одному стилі. Олена з захопленням погодилася. І так, за всі ці місяці спільного життя, вони вперше знайшли спільну мову.

Олена зрозуміла, що ніколи не вирве Гриня з майстерні, ніколи не зробить його газдою. Бо він був майстер. Замість тягнути його додому, рішила переночувати з ним в комірці. Тут вони кохалися ніжно й чуттєво. Під час цієї ночі Олена збагнула, що її попереднє кохання було надто нагальне, що Гринь не був людиною для такого кохання.

Гринь запалився роботою, і за три тижні меблі були на своїх місцях. Відтепер Гриневі було приємніше повертатися додому, бо там було щось і від його душі.

* * *

Надворі розкисала осінь. Земля розмокала під ногами, Черемош хмурився, а гори, закутані хмарами, темніли. Навіть кури не кудкудакали, а задумано сиділи на бантах.

Петриха гойдалася в кріслі, яке зробив для неї майстер Петро, і глибоко занурювалася в дрімоту.

Раптом до хати влетіла Марійка і, не вітаючися, крикнула:

— Вуйночко, чи то правда, що Гринь оженився?

Петриха прокинулася і налякано роздивлялася на всі боки.

— О, се ти, Марійцю. Сідайси коло мене.

Марійка сіла.

— То що ти питала, Марійцю? Я не дочула.

— Чи то правда, що Гринь оженився з Оленою?

— Правда.

Марійка розридалася.

— Як він міг таке зробити? Ми кохали одне одного.

— То чого ти втікала від него?

— Сама не знаю, чому. То був якийсь дівочий страх.

— Гринько нарікав, що ти кілька разів втікала від него, що-с не любила 'го, а тільки си дрочила з ним. Що-с не хотіла 'го.

— Я не дрочилася. Я хотіла його над усе в світі. І далі хочу, і далі кохаю його.

— То знаєш, що ти мала зробити?

— Що?

— На другий день піти до його майстерні, роздягнутиси й кохатиси з ним цілу ніч.

— Я не могла тоді такого зробити.

— Чому?

— Бо була молодим загонистим дівчиськом.

— Я так зробила, хоть була молодшов за тебе, мала всього сімнадцять років. Я бігла дорогов додому, а мій Петро вийшов з крамнички. Я нагло стала і не могла з місце рушити, ні слова вимовити. Він глипнув мені в очі, усміхнувся під вусом і пішов. А я пішла за ним. І як зайшла до його хати, то до нині не вийшла. Ми цілу ніч си любили. Файні були молоді літа.

— Тепер і я так зробила би, бо пережила багато, бо пізнала багато про життя.

— Гринько тежко переживав, був дуже нещасливий. А найбільше боліло 'го то, що ти не прийшла навіть побанувати з ним по смерті Петра.

— Я не могла прийти!

— Чому?

— Бо мене тут не було. Я навіть не знала про смерть майстра Петра.

— А де ти була?

— У тети Варвари.

- В Снідавці?
- Так. Вона була дуже хвора. Я мусила доглядати її. Гринь не знав про це?
- Не. Думав, що ти не хтіла видітиси з ним.
- Господи! Що за страшний збіг обставин! Що я, дурна, наробила? Знищила своє життя.
- І Гринькове також.
- Так, і його життя також знищила. Але як він міг таке зробити? Перше повинен був поговорити зі мною.
- Ти не прибігала до Черемоша, не приходила до него, то він думав, що ти не хтіла 'го. Дуже банував за тобов.
- А як він зустрівся з Оленою?
- Направлев у неї хату, і вона обмотала його, наївного й невинного хлопчиська. Олена, старша за Гринька, мала добрий досвід, знала, як приклепувати хлопа цицьками до ліжка. Вона не одного мала перед Гриньком.
- Чи Гринь любить її? Чи щасливий з нею?
- Не знаю. Він не хоче про то говорити. Але думаю, що не любить. Бо допізна майструє і спить у комірці. Не рвеси до Олени.
- Що я наробила? Що я наробила? Як я буду жити без него? Марійка знову розридалася.
- Цить, дитино, цить. Всьо в житті можна направити.
- Як, вуйночко, як?
- Як си дуже хоче.
- Я хочу, дуже хочу. Але чи Гринь хоче?
- Мені си здає, що хоче.
- То що я маю робити?
- Не знаю, Марійцю. Може, прислухайся до життє, воно підкаже тобі.

* * *

З Гриневої хлоп'ячої пристрасті газдувати зосталася лише одна пристрасть — сінокоси. Він любив вийти на царинку, вкриту травою й гірськими квітами, глянути вниз на Черемош, глянути вгору на верхів'я гір і вдихнути їх на повні груди. Тієї миті він мав відчуття, наче вдихав у груди власну душу. А коли замахувався косою, і вітерець продував крізь його тіло запах свіжо скошеної трави, його м'язи напружувалися тоді й співали на вітрі.

Спершу Гринь косив сіно для Петрихи на царинці за Заріччям, бо вона, як усі старі люди, була нетерпелива й хотіла, щоб усе було зроблене на час. Потім косив на Олениній царинці позаду хати. А недавно почав косити на своїй царинці, яка простягалася на другому узбіччі тої самої гори, що й Олена газдівка. Цю царинку Гринь успадкував від батька.

Цього літа він збудував у нижній частині своєї царинки, поблизу жолобця, великий оборіг, у якому складав сіно, а під кінець літа перевозив те сіно до газдівки. В цьому оборозі відгородив дильованою стіною гарну кімнатку. Вставив у ній вікно й двері, привіз із майстерні ліжко, столик, дві лавки і два крісла, й таким чином кімнатка стала йому рідною.

Щоразу, коли Гринь приходив косити чи згрібати сіно, спав у тій кімнатці. Навіть неділями любив приходити туди, дивитися через вікно на Черемош і згадувати батька, якого не знав, згадувати маму, з якою пробідував перших десять років. В такі хвилини відчував духовний зв'язок із своїм родом.

Тому-то ця кімнатка стала для Гриня наче родинним кутком. Бо та халупка, в якій він народився, давно розвалилася й зогнила. Він так набідувався в тій халупці, що саму місцину, де вона стояла, оминав боком. А батькова царинка несподівано відкривала для нього простір у його власне минуле.

Олена і Гринь мали різні пристрасті й жили різними життями. Але вона далі леліяла надію, що прийдуть діти, і все стане на своїй місці.

Та час летів, а дітей не було. Й Оленині надії на Гриневу любов і теплі родинні стосунки — блякли з кожним роком.

6. Два життя

Надвечір хмари витрясали з мішків легенький лапатий сніг, який чіплявся за гілля ялин і смерек, прикривав куші й дахи халуп. Природа перетворювалася на білий нереальний світ: вкрите снігом гілля вигиналося в різні форми, вгиналося до землі й творило дивовижні білі печери, лабіринти, сховки й тунелі.

Марійка не помічала тої краси, їй було не до цього. Вона, загрузаючи по халяви в сніг, ледве пробиралася до Петрихи. Зайшовши до вітальні й не побачивши Петрихи, крикнула:

— Славайсу!

— То ти, Марійцю?

— Так.

— Ходи, ходи сюда, до кухні. Ту тепленько. Сідай зі мнов за стіл.

— Дякую.

— Може вип'єш теплого молока або гарбати.

— Молока. Я з дитинства люблю молоко.

Петриха запряжила в кухлику молоко, намастила маслом грінку хліба й подала Марійці.

— То як у тебе справи, Марійцю?

— Погано, дуже погано.

— А то чому?

— Бо мама не дають мені хвилини спокою. Вічно сваряться, вічно кричать.

— А чому мама так си сварить?

— Хочуть, аби я знайшла собі хлопця і вийшла заміж, бо залишуся старою дівкою. Мені вже двадцять п'ять років. Мама кажуть, що Гринь не вартий того, аби я посвячувала для нього життя. Увесь час товчуть, що я файна дівчина, а Гринь полетів на таке чудисько, як Олена, бо злакомився на її багатство.

— То неправда. Гринько ніколи не летів на багатство. Він найліпше почуваться в отій бідненькій комірці. А Оленину газдівку не любить, йде туди тільки в суботу й неділю, і то з мусу. Олена зловила 'го на гачок своїми сраками й цицьками.

— Скажіть це моїй мамі! Її ніщо не переконає.

— То вже така повинність мам.

— Та з мамою я ще дала б собі раду. Але мені також здається, що всі люди в Криворівні сміються з мене, що гори сміються з мене, що Черемош відвернувся від мене. Мое рідне село, мої гори, моя люба ріка, стали мені чужими. Я не можу тут жити.

— Знаєш що, Марійцю, тобі треба виїхати звідси. За рік-два люди забудуть не тільки твою історію з Гринем, але й тебе. Тоді зможеш повернутися назад. І ніхто не буде си цікавити тобов.

— Я думала про це. Треба буде таки виїхати.

Вона подякувала Петрисі за гостину й розраду, розцілувалася з нею на прощання і вийшла.

Сніжок прилипав їй до обличчя, — дотик його був приємний. І Марійка, самотня посеред ночі, без уваги на все, почувалася своєю в цій чудовій природі.

Марійка два місяці билася думками з нерішучістю: їй тяжко було розставатися з горами, з якими жила від дитинства, які стали їй душею.

Але мусила. Постановила їхати до Івано-Франківська, де жила її шкільна подруга Ганя. Марійка надіялася, що Ганя pomoже їй влаштуватися на роботу, або хоч порадить, що робити. Та заки поїде, хотіла ще відсвяткувати в Криворівні Різдво й Водохреща.

Святкування це не було приємне, бо матір навіть на свята не могла стриматися від нарікань. Навіть при Святій вечері сварила на неї. Батько також був невдоволений Марійкою, але не картав її, а сидів насуплений і мовчав. Видно, вважав, що його Явдоха задовільно обкалатувала цю справу. Марійка мала передишку від мами тільки в церкві. Різдвяна літургія й колядки відривали її від безпроглядної буденщини й підносили вгору, ближче до Бога. Там вона почувалася щасливо між херувимами і серафимами. Хоч і не знала, хто вони.

Свята пролетіли, мов ластівки, і зникли за обрієм. На початку лютого Марійка нарешті зважилася: спакувала в торбину найнеобхідніші речі й зодягнулася тепло.

— Ти куда вибираєшся? — спитала мама.

— До Івано-Франківська.

— А що ти там загубила?

— Нічого.

— То чого їдеш?

— Втікаю звідси.

— З якої заковики?

— Мене тут ніхто не любить.

— А там будуть любити?

— Не знаю. Але не будуть насміхатися з мене. І не будуть вічно кричати на мене.

Мама розплакалася. Марійка не знала, чи плакала вона з горя, що не буде мала на кого кричати, чи з радості, що позбувається клопоту з хаги.

Коли Марійка приїхала до Івано-Франківська й висіла перед вокзалом — вжахнулася. Навколо було сіро й непривітно. Вона ніколи в житті не бачила такої сірости. Розчарована й пригнічена, почала розпитувати, котрий автобус їде назад до Криворівні. Та саме тоді прибігла задихана Ганя, обняла й поцілувала її.

— Пішли.

— Куди?

— Та до мене.

— Але тут так сіро, так негарно.

— Кращого місця за Криворівню нема. Я також так почувалася, коли перший раз приїхала сюди. Але, що далі від вокзалу, то гарніше, побачиш.

— А як тут жити?

— Нормально. Навіть цікаво.

Ганя взяла Марійку під руку й повела додому. Коли зайшли до її квартири на другому поверсі, Марійці розвиднілося на душі. Квартира була маленька — вітальня, спальня й кухонька — але приємна, чистенька, гарно влаштована. Видно, люди живуть добре, — подумала Марійка.

— Наразі будеш жити в мене, а тоді розглянемося.

— Дякую, Ганю, — сказала Марійка й розплакалася.

Ганя обняла її й заспокоювала:

— Не плач, Марійко. Тут не так погано. Звикнеш. І буде тобі добре.

Марійка обтерла сльози й усміхнулася.

— Я не знаю, як і де шукати за роботою. Та, як знаєш, я працюю медсестрою в лікарні. Попробую знайти тобі там роботу. А пізніше буду розпитувати в знайомих, і знайдемо щось краще.

— Добре, я дуже вдячна тобі, Ганю.

— А тепер ходи до кухні й зваримо добрий гуцульський обід. Бо я нічого не маю, полетіла на вокзал прямо з роботи.

За тиждень Ганя влаштувала Марійку на роботу в лікарні. Робота не була приємна: прибирати в кімнатах, мити коридори й туалети. Навіть для Марійки, яка звикла працювати фізично, ця робота була тяжка. А платня мізерна.

— Не переживай, Марійко, початки завжди важкі. Скоро знайдемо тобі щось ліпшого.

Гринь далі час до часу ходив на свій камінь, та це не давало йому тепер ніякого піднесення, ні радості. Бо другий камінь «близнюків» стояв самотній і викликав сум у його душі. Бо Марійка не прибігала більше й не співала на свому камені.

Щовечора, щодня Гринь перекидав у думках те, що сталося з його життям, і плакав у душі. Як він міг так, не думаючи, зловитися на гачок Олени і зв'язати з нею свою долю? Між ними не було кохання, а лише пекуча спека тіла, нічого більше.

Спека вже давно минула, тіло стало байдужим, а Олена буденною. Такого життя він не хотів тоді, не хоче й сьогодні. Але як вийти з нього? Багато незначних зобов'язань, багато маленьких почуттєвих вузликів все-таки в'язали його з нею.

Працюючи в майстерні, Гринь подеколи бачив через віконце, як Марійка бігла до головної дороги і скручувала вліво до центру села, або до Верховини. До нього жодного разу не збігала. Вона далі була дуже красива, значно гарніша за Олену. Він завжди любив її спонтанність та одвертість. Своєю енергією вона збуджувала в ньому найкращі пориви душі. Тоді народжувалися його найкращі різьби. Але після різдвяних свят Гринь ні разу не бачив Марійки. І це занепокоїло його.

Останнім часом Гринь найрадше сидів у майстерні. Різьблені меблі й менші речі: касетки, рамки для образів, коробки для біжутерії чи свічники — творили для нього наче захисток, у якому він ховався і був собою. Додому йшов дуже рідко й дуже нерадо, але йшов. Бо випадало хоч час до часу йти з Оленою до ліжка, а це не приносило вже ніякого задоволення.

Петриха часто запрошувала Гриня на вечерю, бо любила побалакати з ним і розвіяти однотонність зимових вечорів.

— Чи ти чув, Гриньку, як файно вже співають пташки?

— Так чув. І сніг починає топитися на гілках.

— Буде борзо весна!

— Так, наближається кінець березня.

— То ніц не значить. Навіть у квітні бувають ще морози.

— Виглядає, що цього року морозів не буде.

— Та добре, бо мене руки сверблеть до роботи.

— Ви, вуйночко, такі непосидючі, як Марійка.

— То правда, я си вдала в неї...

— А що з нею сталося? Я не бачив її від свят.

- Поїхала до Івано-Франківська.
- Чого?
- Не могла ту витримати. Мама вічно сварила не неї, аби знайшла собі хлопця і вийшла заміж, бо буде старою дівкою. Вічно товкла їй, аби не чекала на тебе, бо ти того не вартий, бо ти зламався на Оленине багатство.
- То неправда, вуйно.
- Та я знаю, що неправда, але Явдоха не знає. Крім того, Марійці си здавало, що ціле село сміялося з неї, що гори сміялися з неї, і не могла витримати того всього.
- Тому втекла, — сумувито промимрив Гринь.
- Тому втікла.
- А вона чекала на мене?
- Чекала. Бо далі любить тебе.
- Господи! Це рве мені душу!
- Марійка питала, чи ти любиш Олену, жи оженивси з нею.
- Скажіть їй, що не люблю. Ніколи не любив. Це була якась скажена жада тіла. Нічого більше.
- То як тепер у тебе?
- Ніяк. Жада минула, і все між мною й Оленою спорожніло.
- А Марійку любиш?
- Люблю. Ніколи не переставав її любити.
- То мусиш щось зробити з своїм життям. Нащо так далі тегнути?
- Знаю, вуйночко, що мушу. Багато думав над тим.
- І до чого-с додумавси?
- Як повернеться Марійка, розлучуся з Оленою. Вона завзята багачка і дасть собі раду.
- Вона добре, аж занадто добре, давала собі раду перед тобою, дасть і без тебе. Не журиси.
- Я журюся за Марійку, не за Олену.
- Най тобі, синку, Бог помагає.
- Дякую, вуйно.

* * *

Краща робота для Марійки не приходила так скоро, як Ганя пророкувала. Минув лютий, минув березень, минав уже квітень, а на горизонті не було й натяку на роботу.

Щойно на початку травня до мешкання влетіла радісна Ганя й, танцюючи, співала: є робота, є робота!

— Заспокойся, Ганю, заспокойся. Яка робота? — втихомирювала її Марійка.

— Моя товаришка Дарина, яка працює зі мною лікаркою, сказала мені, що її брат Богдан шукає за жінкою, яка доглядала би його дітей і вела господарство.

— А він не має жінки?

— Його дружина померла торік. А дітьми дотепер займалася його молодша сестра Галя. Але Галя виходить заміж і виїжджає до Львова. А Богдан є директором банку «Івано-Франківський інвест банк», чи щось у тому роді, і не може займатися дітьми. Як це все звучить для тебе?

— Звучить дуже добре.

— Я також так думаю. То й призначила тобі зустріч на завтра.

— В котрій годині?

— В сьомій вечора. В його резиденції. Він має великий дім у найкращій дільниці міста. Завтра покажу тобі, як їхати туди автобусом.

— А чому не нині?

— Бо до завтра забудеш.

Обидві розсміялися.

— Він називається Богдан Андрієнко. То все, що тобі треба знати.

Коли на другий день вечером Марійка подзвонила до резиденції Андрієнка, їй відчинив двері середнього зросту чоловік з чорним хвилястим волоссям.

— Я Марійка Гринів, — представилася.

— Прошу, прошу, заходьте. Я чекав на вас.

Він повів її до свого кабінету.

— Сідайте, прошу.

— Дякую.

— Моя сестра Дарина сказала мені, що ви з Криворівні.

— Так.

— Дуже гарне село.

— Кажуть, що найфайніше в Карпатах.

— То чому ви залишили таке гарне село?

— Щоб знайти роботу.

— То не зовсім правда. Тоді дозвольте поставити вам дуже особисте питання.

Марійка знітилася.

— Я ніколи більше не ставитиму таких питань.

— Добре, питайте.

— Ви дуже гарна дівчина. Чому ви досі не одружені?

— Бо я кохала хлопця, а він оженився з іншою. І я не могла нікого полюбити...

— Тому вирішили втекти від того всього.

— Так. Але я не зможу працювати для вас.

— Чому?

— Бо ви вмієте заглибоко дивитися в душу.

— Але я обіцав не робити того більше. Ходім, я покажу вам вашу роботу. Оце вітальня.

— Яка чудова! Я ніколи такої не бачила.

— Отам велика кухня, це буде ваше царство. А там ззаду є мій кабінет, у якому ми щойно були, і спальня, це моє царство.

Він підніс голову і крикнув:

— Яринко, Богдане, ходіть сюди!

Сходами збігли коміть головою двоє дітей.

— Знайомтеся: це пані Марійка.

Діти вклонилися чемно.

— А це Яринка, їй вісім років, і ходить уже до школи. А це Богданко, якому сповнилося шість років, й у вересні також піде до школи.

— Дуже гарненькі діти! — захоплено скрикнула Марійка.

— А тепер ходім на другий поверх. Тут є чотири спальні. Це дитяча кімната, біля неї буде ваша. Як бачите, гарна, велика. Маєте навіть розкішну шафу, щоб вішати свої речі.

— Я не маю що вішати...

— Нічого. Ми зодягнемо вас як паню. Дві інші кімнати порожні, вживаємо їх тільки для гостей.

Вони збігли вниз і пішли до його кабінету. Діти побігли за ними.

— Подобається вам пані Марійка? — спитав батько.

— Та-а-к! — крикнули обоє в унісон.

— А тепер ідіть до своєї кімнати. Ми маємо справи, щоб обговорити.

Він звернувся до Марійки:

— Вашим головним завданням буде доглядати дітей: везти їх рано до школи і забирати пополудні додому; зодягати їх, мити, годувати й класти до ліжка. Варити ранком снідання для дітей і для мене. Нагодувати дітей, коли привезете їх зі школи. А вечереємо всі, разом з вами, о шостій вечора. Як ви, напевно, поміти-

ли, я люблю порядок в домі. Пропоную вам платню тисячу гривень на місяць. Чи вас влаштовує це?

— О, так! Дуже влаштовує.

— То перевезіть завтра свої речі й газдуйте, — висловився по-гуцульськи.

— Нема що перевозити. Я маю тільки торбину з кількома речами.

— То перевозьте торбину!

* * *

Вітер часу віяв дуже швидко, і Гринь жив, наче завішений у повітрі, — ні з Оленою, ні з Марійкою. Одинок майстерка тримала його заякореним у життя. А надія на зустріч з Марійкою тримала його на дусі. Та вітер часу летів, продув мимо чотири роки, а Марійка не поверталася, і хто зна, чи взагалі повернеться. А вітер шалів і бив Гриня по обличчі хвищею.

В понеділок раненько, коли Гринь вибирався на будову, зайшла знадвору Олена і звернулася до нього:

— Сядь на хвилину, Гриню, я маю щось тобі сказати.

Гринь сів.

— Кажі, бо мене чекають робітники.

— Зі мнов дієси щось дивне.

— Що таке? — затривожився Гринь.

— Дістаю завороти голови, а часом падаю, лежу на землі і не знаю, що зі мнов си діє. Мені лечно залишатися самов.

— Добре. Я щовечора буду приходити додому й помагати тобі. В міжчасі буду шукати за жінкою, щоб наглядала за тобою.

— Жінки не траба. Нащо витрачати гроші.

— Здоров'я важніше за гроші.

— Не все важніше.

— Треба буде поїхати до лікарні в Івано-Франківську, най лікарі збадають тебе.

— Що ти вигадуєш! Я не повинна була тобі ніц казати. Все це борзо мине.

Але Олені не кращало, і Гриневі забрало багато зусиль, щоб переконати її їхати до лікарні в Івано-Франківську на консультацію з спеціалістами. Вона не хотіла витрачати гроші на лікарів, не вірила в такі речі. Увесь час умовляла Гриня, що все скоро пройде. Та Гринь стояв на своєму: діяти треба було негайно. Наступ-

ного вівторка попросив сусіда Лепкалюка, щоб завіз їх до Верховини, а звідти вже маршруткою поїхали до Івано-Франківська.

Перше, що лікарі запідозрювали, був остеохондроз, тобто натискання хребта на вену, що доставляє кров до мозку. Зробили рентген хребта коло шиї, але нічого підозрілого не побачили. Зробили рентген мозку з кількох боків, і, знов же, нічого не відкрили. Зробили кардіограму, зробили аналіз крові, — і все було нормально.

Про всяк випадок, як запобіжний засіб, лікарі порадили Олені залишитися на два тижні в лікарні, щоб робити крапельниці. Олена протестувала, за ніяку ціну не хотіла лежати в лікарні, але Гринь твердо рішив, що буде так, як лікарі скажуть, і більше не хотів чути про це.

Коли після двох тижнів Гринь приїхав по Олену, вона була в чудовому настрої, бо завороти голови не повторювалися. Не могла дочекатися, щоб доїхати додому і взятися до роботи.

Спочатку все було добре, але за кілька тижнів завороти почалися знову, і то все гірші.

Гринь постановив відвезти Олену ще до Львова. Там, знов же, Олена пройшла подібну процедуру, як в Івано-Франківську, і, знов же, нічого не знайшли. Приписали їй тільки таблетки «Флебодія» й відіслали додому. Таблетки нічого не помагали, тож Гринь інтенсивніше почав шукати за жінкою для Олени.

В крамничці гуцули сказали йому, що та скажена буря, яка шаліла минулого місяця, розвалила хатину старої Маланки, і вона не має де притулитися, ні не має грошей збудувати нову хату. Наразі отець Іван примостив її в підвалі церковного будинку. Гринь негайно пішов до плебанії, поговорив з отцем Іваном, забрав Маланку до себе й примостив у малій кімнатці, щоб мала свій куток. Маланка була така зворушена, що аж прослезилася. Їй було лише п'ятдесят п'ять років, була ще енергійна й міцна жінка, і разом з Оленою могла вести господарство.

Але Олена не була надто зворушена. Коли Маланка пішла доїти корови, вона накинлася на Гриня:

— Пощо ти привів стару до хати?

— Щоб доглядала тебе й помагала в господарстві.

— Мене не траба доглядати! Я можу ще бути газдинею на своїм господарстві. Вона буде тільки об'їдати нас.

— Не збіднієш, багачко! — крикнув Гринь так люто, що Олена зблідла й замовкла. Він ніколи так не кричав до неї.

Марійка не була певна, чи почувалася щасливою на своїй роботі в Івано-Франківську, чи ні. Бо щастям для неї завжди були гори, Черемош і Гринь. А тут був зовсім інший світ, інші люди, інші речі, які вона любила і з якими почувалася гарно. Але, чи все те було щастям — не знала, не була певна. Знала тільки, що була задоволена. Діти горнулися до неї, любили її. Богдан також любив її, вона бачила це в кожному його погляді. Він завжди був уважний, лагідний і виrozumілий у стосунках із нею. Увесь час давав їй гроші, щоб гарно зодягала дітей і себе.

Богдан не був красень, але все-таки був гарний чоловік. Був розумний, всім цікавився і, судячи з його заможности, був добрим банкіром.

Якщо йшло про роботу, Марійка не нарікала. Робота була приємна й легка. Переважно вона займалася дітьми й варила. Дім був новий, в чудовому стані й не вимагав великої уваги. Вечорами Марійка любила вишивати і співати дітям старих гуцульських пісень.

Вишивала блузочки, сорочки й сукенки для дітей і для себе. Вона вміла також робити всякі гуцульські іграшки, якими діти любили бавитися.

Та з найбільшим нетерпінням Марійка чекала на весну. Перед їхнім будинком був гарний городець, і Марійка любила засаджувати його квітами. Тут, в Івано-Франківську, були такі дивовижні квіти, такі різнобарвні, що Марійка не могла налюбуватися ними. В Карпатах такі гарні квіти не росли.

Щонеділі вони всі разом їхали ранком до церкви, а пополудні час від часу вибиралися на якісь діточі імпрези або на концерти. До театру їздили дуже рідко, бо діти були замалі для цього. Люди сприймали їх як родину і заздрили їм. Одні заздрили, що вони були елегантно вдягнені; Марійці заздрили, що їй вдалося зловити на гачок такого багатого чоловіка; ще інші заздрили Богданові, що вхопив собі таку красуню за дружину. Але ні Богдан, ні Марійка не були такі щасливі, як це виглядало збоку. Богдан, радше, співчував собі, що досі не має дружини, а Марійка співчувала собі тому, що вітер часу дув занадто гостро і вдував у неї рік за роком.

Гостроту цього вітру відчував також Богдан. Тому одного недільного вечора сів на канапу й запросив Марійку сісти поруч нього. Марійка здивовано глянула на нього.

— Хочу поговорити з тобою, Марійко, — почав непевно.

Марійка насторожилася і ще раз глянула на нього.

— Хочу запросити тебе, щоб ти була з нами.

— Що ти маєш на думці?

— Бачиш, час летить карколомно, мені кілька місяців тому стукнуло сорок п'ять, а ти дотягаєш до тридцятки. Ти живеш з нами п'ять років, і того часу вже не повернути. На мою думку, нам не варто далі тратити час.

— Знов же я не знаю, що ти хочеш сказати.

— Хочу сказати, щоб ти була моєю дружиною.

Маріка спершу завмерла. Тоді відчула, що зворушення стиснуло їй горло. Вкінці її тілом ринуло гаряче жадання, і вона відрухово кинулася до Богдана. Не тямлячи, що з нею діялося, вона обцілювала його й розшарпувала на нім сорочку. Збуджений, Богдан взяв її на руки й поніс до своєї спальні.

Кохання з Богданом не було рвучке й дике, як Марійка собі завжди уявляла. Воно було лагідне, мов подих весни, — Богдан пестив і обцілював кожну частину її тіла. А входив у неї, мов трепетливий легіт. Вони кохалися до світанку. Тоді Марійка позбирала розкиданий одяг і побігла нагору до своєї кімнати.

Після того єдиного разу вона більше не заходила до Богданової спальні. А він не наполягав, бо знав, що з Марійкою треба бути дуже делікатним. Тож тривожно чекав на її згоду.

Два місяці після того кохання Марійка остаточно переконалася, що вагітна. Тієї миті перед її внутрішнім зором різко зарисувалося обличчя Гриня, яке вона починала забувати. Тієї миті вона почула також голос старої Петрихи: «Всьо в житті можна направити, Марійцю, як си дуже хоче». В ту мить Марійка знала, що не виїде заміж за Богдана.

В понеділок ввечері, помивши дітей і поклавши їх спати, вона зайшла до Богданового кабінету. Богдан з надією в очах глянув на неї. Марійка дуже рідко заходила до його кабінету. Можливо, можливо, — думав Богдан, — вона нарешті вирішила вийти за нього.

— Я мушу їхати додому! — без всяких завивань випалила Марійка.

— Чому? — спитав здивований і вражений Богдан.

— Я мушу подивитися в очі минулому і зрозуміти його. Якщо стану вільною, то повернуся й одружуся з тобою.

— Мені дуже прикро, Марійко. Я кохаю тебе й за ніяку ціну не хочу тебе втрачати. Але я все чудово розумію. І знаю, що переконати тебе не зможу.

— Ні.

— Але обіцяй мені, якщо звільнишся від того минулого, то повернешся до мене. Я буду чекати на тебе.

— Обіцяю. Ти дорога мені людина, Богдане.

— То коли хочеш їхати?

— На другий понеділок, коли діти будуть у школі.

Упродовж тижня Марійка поскладала у валізку свої речі, палкіше, ніж звичайно, обцілювала дітей, коли відвозила їх у понеділок до школи, а тоді Богдан відвіз її на вокзал.

— Я підвезу тебе машиною до Криворівні, — запропонував Богдан.

— Ні, ні, Криворівня й Івано-Франківськ мусять зостатися різними світами.

— Добре, я розумію.

Зворушена Марійка розплакалася, обцілювала його й на мить хотіла сісти в машину й вернутися назад.

Але сіла в маршрутку.

* * *

Не зважаючи на завороти голови, Олена енергійно господарила: варила, прала й працювала в городі. А Маланка годувала худобу, свині й кури; доїла корови та чистила в стайні, кучі й курнику. Правда, Гринь помагав їй у цьому.

Олена призвичаїлася до старої Маланки і не нарікала більше, що об'їдає її. Олена заспокоїлася ще й тому, бо переконалася, що Маланка не зазіхала на її газдування, а була щаслива, що має де притулитися на старість. Навпаки, Олена почувалася захищенішою, спокійнішою з розсудливою і лагідною Маланкою в хаті. Почувалася також єдиною в хаті газдинею, бо Маланка робила все, що вона наказувала.

Але одного гарячого пополудня Олена вбігла задихана, як завжди, до кухні й раптом впала на підлогу. Маланка пробувала допомогти їй піднятися, як це часом бувало, але Олена була вся штивна — не могла рухати руками й ногами. Перелякана Маланка побігла закликати Гриня, який будував хату недалеко за Черемошем — в Заріччі. Гринь негайно прибіг додому, заніс Олену до ліжка й послав Маланку до Лепкалюка, аби попросила його привезти з Верховини лікаря Ліщинського.

За півгодини приїхав лікар й оглянув Олену.

— То що з нею, лікарю? — спитав Гринь.

— Вона мала інсульт.

— А що з тим можна зробити?

— Нічого. Може, з часом їй попустить.

За кілька тижнів Олені трохи попустило: вона володіла правою рукою і правою ногою, але лівий бік був спаралізований. Спершу вона могла поволеньки ходити й помагати Маланці в кухні. Але згодом болі стали такі нестерпні, що мусила весь час лежати в ліжку, або гойдатися в кріслі, яке зробив для неї Гринь. Час до часу болі дещо втихали, і вона могла поволеньки рухатися по кухні.

Одного вечора, коли Гринь прийшов з майстерні, Олена поклікала його:

— Гриню, ходи сюда і сядь коло мене. Нам траба побалакати.

Відколи Олена мала болі й часто стогнала в сні, Гринь спав на розкладній канапі у вітальні й нерado заходив до спальні. Олена мусила кликати його, коли хотіла щось йому сказати. Так і цим разом — Гринь зайшов і сів на стільчик коло ліжка.

— Я журюси нашов газдівков, Гриню.

— Вона мене також турбує.

— Я не хотіла би, аби таке файне газдівство розпалоси, зогнило. А Маланка застара, не може всьому давати раду.

— То що ти хочеш?

— Аби ти став газдою і взев віжки в свої руки.

Гринь глянув на неї таким холодним поглядом, що їй стало лячно.

— Чому ти так дивиши на мене?

Гринь встав і без слова вийшов.

На другий день, коли носив коровам сіно, спитав Маланку:

— Маланко, чи ви могли б давати раду з одною коровою?

— Тільки з єднов коровов, без свиней?

— Так.

— Та певно, що могла би. То ніяка робота.

— Добре, — сказав Гринь і пішов.

Розгублена Маланка стояла з дійницею посеред стайні й не знала, що то говорення мало значити.

Та наступного тижня все стало ясно: Гринь продав дві корови й усі свині. Залишив тільки одну корову й кури, щоб було своє молоко і яйця.

І коли Маланка зайшла на другий день до спальні, побачила, що Олена клячала на підлозі й біла головою об дошки. Маланка підбігла до неї, допомгла їй піднятися й сісти в крісло.

— Що з вами, газдинько?

— Він зруйнував моє господарство! Він хоче, аби я була біднячкою!

— Хто?

— Та Гринь. Попродав корови, попродав свині. Зруйнував мене.

— Та що ви, газдинько! Він попродав тому, що ви слабі й не можете робити на газдівстві. А я також не давала-м си ради, бо стара. Мені шістдесят років.

— Та Гринь казав, що вам п'ятдесят п'ять.

— Газдинько, то було п'ять років тому! Коли я прийшла до вас. Я хотіла би, аби мені було п'едисеть п'еть.

— Я не кажу, би ви всьо робили, але він повинен бути газдою й займатися господарством.

— Хто?

— Гринь!

— Та що ви, газдинько! Гринь великий майстер, він не буде доїти корови і валети черевики в гувні.

— Тоді все зогние!

— Та не, газдинько. Гринь направлеє кожду дірку. Ваше газдівство вигледає, як новеньке. Дасть Бог, — Маланка перехрестилася, — ви виздоровієте, купите кілька поросят, купите дві-три корови, і всьо буде так, як було.

Олена заспокоїлася. Маланка казала правду — ніщо не валилося. А найважнішим для неї було те, що Маланка вселила в неї надію, що вона буде ще здоровою й газдинею на всю Криворівню.

* * *

Приїхавши до Верховини, Марійка вложила зароблені гроші до банку — на «чорну годину», чи, радше, на той час, коли народиться дитина. Матері наразі нічого не говорила.

Матір же прийняла Марійку дивно: з одного боку розпхенькалася з радости, побачивши дочку в рідній хаті; а, з іншого боку, була невдоволена тим, що Марійка приїхала без чоловіка, старою дівкою. Ввесь час воркотіла під носом, але не сварилася, бо не хотіла, щоб Марійка втікала з хати саме тепер, весною, коли було багато робіт.

Тож Марійка взялася до роботи, працювала від ранку до пізньої ночі, хоч цього й не треба було робити, бо їхнє господарство було маленьке й не вимагало багато труду. Та Марійка винаходила всякі роботи, щоб не слухати маминого воркотіння й не думати про те, що її чекало попереду.

Та від призначення не втекти. Одного вечора, коли Марійка милася в балії, матір скоса глянула на неї, і їй повисакаували з лоба очі.

— Що з тобов, дівко? — крикнула різким голосом.

— Нічого. Чого ви кричите?

— Чому в тебе такий великий живіт?

— Бо підростає.

— Ти що, вагітна?

— Так.

— А шляк би те трафив! Не досить, щос приїхала старов дівков, а ще й лервов зробиласи! Який стид! Яка пляма! Я не зможу людям си дивити в очі.

Марійка відчула жаль до матері. Вона не спитала, як це сталося, від кого носить дитину, чому повернулася додому, а тільки кричить. Могла би хоч порадити, що робити. А їй материної поради найбільше було потрібно.

— Маєш ту ножа! — матір впхала Марійці в руки великого кухонного ножа.

— Пощо мені ніж?

— Йди гондечки над ізвір за хатов, розпори собі живіт і викинь то байстре. Я не хочу би ти публічила мене. Не хочу, би люди видели мій стид.

Марійці підсунулася до горла лютя, і вона жбурнула ніж під двері.

— Я не буду тримати в хаті гуклю з байстрюком. Геть, геть мені з хати! А то дедьо заб'є тебе, коли прийде з полонини.

Марійка поскладала у валізку свої речі й подалася до виходу.

— Ти куда йдеш?

Марійка не відповіла.

— Може ти дала би рідній мамі трохи тих грошенят, щос заробила за п'ять років!

Марійка вийшла і гримнула за собою дверима. Вона не знала, куди їй іти. Ніхто її не прийме з дитиною. Може, Гринь прийняв би, якби вона розповіла йому все, що сталося. Але він був по шию в біді й не міг її взяти до себе, хоч би до комірки в майстерні.

Наразі вона рішила попроситися наніч до вуйка Івана в Заріччі. А завтра подумає, що далі робити.

Вуйко Іван був майстром-мулярем і приходив додому пізно, коли темніло. Його жінка померла шість років тому, а господарством займалася старша сестра Горпина.

— Гожі були! — привіталася Марійка, зайшовши до хати.

— То ти, Марійко? — спитала врадувана Горпина.

— Я.

— Я ледве впізнала тебе. Ти така файна зробилася, як пані! — невгавала Горпина, яка любила говорити.

— А вуйка ще нема?

— Та де там! Він приходит вночі. Робить на мулярці від ранку до вечора. Тепер багато людей си будують, і в него повно роботи.

— А хто доглядає господарство?

— Та я. Ради з тим не можу дати. В мене є своє газдівство, нащо мені ще Іванового? Марійко, ту в братрурі є зварена бараболя з шкварками. А на столику, ондечки в куті є квасне молоко. Як прийде Іван, підігрієш бараболю і даси йому повечеряти. А я біжу доїти корови.

Коли майстер Іван прийшов додому, то довший час дивився на Марійку, аж їй незручно зробилося.

— То ти, Марійцю?

— Так, це я, вуйку.

— Я не впізнав тебе. А де Горпина?

— Вуйна Горпина казала підігріти вам вечерю, а сама побігла доїти корови.

— Вона старієси і не може си впорати з двома господарствами. Добре, грій вечерю, а я піду й помиюси.

Марійка поставила на стіл квасне молоко й миску для вуйка Івана. Тоді взялася підігрівати бараболю. Коли знадвору зайшов вуйко Іван, — сів за стіл і звернувся до Марійки:

— Марійцю, постав і для себе миску. Повечеряємо разом.

— Дякую.

— То що привело тебе до мене?

— Я прийшла попроситися наніч.

— А що, вдома нема для тебе місцьи?

— Мене мама вигнали з хати.

— Чому?

— Бо я вагітна.

— Як то си стало?

— Я робила в дуже гарного й розумного чоловіка в Івано-Франківську. В нього було двоє дітей, яких я доглядала.

— А жінки не було?

— Жінка померла. Він дуже гарно відносився до мене. Діти також любили мене. Ми мали одружитися.

— А хто він такий?

— Богдан Андрієнко, банкір.

— Ого! — свиснув вуйко Іван.

— Але я не могла вийти за нього.

— Чому?

— Бо не кохала його.

— Далі кохавеш Гриня?

— Так.

— В него, дитино, повно біди. Олену спаралізувало.

— Я знаю, вуйку. Петриха казала мені. Але не можу нічого зарадити.

— Добре. Ночуй. Можеш спати в тій малій кімнаті.

— Дякую, вуйку.

Коли Марійка помила начиння і стелила для себе ліжко, вуйко Іван зайшов до кімнати.

— А що ти думаєш робити завтра, Марійцю?

— Не знаю.

— Не плануєш повертатися до Івано-Франківська?

— Ні.

— То я так си думав: може, залишиси в мене. Мені конче потрібна добра газдиня.

Марійка підстрибнула з радости, підбігла до вуйка Івана й поцілувала його в лице.

* * *

У вуйка Івана Марійка мала багато більше роботи, ніж в Івано-Франківську. Треба було дойти й годувати дві корови, робити з молока сир, сметану чи масло; треба було годувати трое поросят і кури; треба було робити в городі й варити. Вуйко Іван приходив з роботи обляпаний цементом, глиною й вапном, — тож було багато прання й багато прятання навколо нього.

Та це не значило, що Марійка не мала часу посидіти й помріяти, чи побігти до якоїсь сусідки, аби порадитися, що треба робити під час пологів, як годувати немовля та що купувати для нього.

Неділями, коли в Марійки було більше вільного часу, вона любила заходити до Петрихи й розвідувати, що діялося в Криворівні та в житті Гриня. Тієї неділі був гарний жовтневий день, і Марійка була в мрійливому настрої. Йшла до Петрихи головною дорогою, підспівувала тихенько і не стямилася, як зайшла далеко — до мосту над Бережницею. Перейшла дорогу, вернулася трохи назад і, спускаючися вниз до Петрихи, любила останніми клаптями листя на деревах за Черемошем. Жовті клапті листя на тлі темно-зелених смерек робили дивовижне враження.

Раптом Марійка побачила перед собою Гриня й остовпіла. Вони обоє стояли мовчки й дивилися одне одному в очі. Гринь відрухова глянув на Марійчин великий живіт і промовив глухо, наче давився словами:

— Чому ти курвишся, Марійко?

— Я не курвлюся, Гри. В Івано-Франківську я доглядала двоє дітей у дуже гарного, розумного й чесного чоловіка. В лютому він попросив мене, щоб вийшла за нього заміж. Але я не могла вийти за нього.

— Чому?

— Бо не кохала його. Бо кохала тебе.

— Ти гідніше й чесніше повелася, Марійко, ніж я.

Опустивши на груди голову, він обернувся й пішов.

— Гри! — крикнула за ним Марійка.

Гринь зупинився і стояв плечима до неї.

— Ти зрадив мене!

— Не, Марійко, я зрадив себе. А це найогідніше, — і пішов.

Марійці здавалося, що він душився по дорозі плачем. Вона зсунулася на землю й розридалася. Їй стало жаль Гриня. Їй стало жаль себе. Чому доля весь час діяла їм наперекір? Чому кидала між них провалля за проваллям, які неможливо було перейти? Вона була б щаслива, якщо б жила з Гринем — навіть дуже вбого, навіть у тій його маленькій комірці в майстерні. Щоб тільки бути разом...

Все ж Марійка відчувала, що скорше чи пізніше доля втомиться, і все в її стосунках із Гринем стане на свої місця. Це відчуття було таке сильне, що задля нього вона посвятила своє майбутнє, посвятила заможне й гарне життя з Богданом в Івано-Франківську, посвятила рідний дім.

Щоб тільки бути разом.

Марійка сиділа на землі так довго, що кості терпли від холоду. Смеркало. Останнє сяйво сонця проколало щілину між горами, і звідти вибухали клуби туману й тягнулися догори. А темрява заливала дебрі, і смереки не могли видряпатися з неї на повітря. Черемош бився то об один берег, то об другий, і не мав спокою.

Тримаючись руками за стовбур яворини, Марійка ледве підвелася на ноги. Деякий час стояла нерухомо, щоб тіло обтрусило з себе холод і відпружилося. Тоді поволеньки, крок за кроком, пішла до Петрихи, обтираючи рукавом сльози. Двері не були ще замкнені, тож увійшла досередини й привіталася:

- Гожі були, вуйночко!
- Це ти, Марійцю?
- Я.
- Ти що, плакала?
- Плакала, вуйночко. Я ще ніколи в житті так не плакала.
- А що сталося?
- Я зустрілася з Гринем.
- Де?
- Ондечки за вашою хатою. Він йшов з майстерні додому.
- Не, він йшов від мене.
- Від вас?
- Так, вечерів у мене.
- Він часто буває у вас?
- Часто. Не любить їсти вдома. Та й мені з ним приємно, бо люблю говорити з людьми, не можу всидіти сама. Гринь не радо йде додому. Тільки тогди, коли Олена вже спить.
- То чого взагалі вертатися?
- Щоб помагати старій Маланці на газдівстві.
- Ясно, Гринь інакше не міг би.
- Та не, не міг би. Але чому ти плакала, Марійцю?
- Бо побачила, що Гринь страждає так само, як і я. Може, й більше. Бо побачила, що він далі кохає мене.
- Я тобі те давно казала. Він дуже банує за тобов.
- І що мені з того?
- Як то що! Коли ти від'їхала, то було п'ять років тому, правда?
- Більше.
- Ну так, коли ти від'їхала, він казав, що си розведе з Оленов, як ти повернешся, й ожениси з тобов.

— Він так казав?

— Аякже, казав. Але ти дуже довго не поверталася.

— Задовго, задовго... Виходить, що я завжди роблю не так, як треба.

— І який тепер розвід, Марійцю, яка женячка? Ти вагітна, а Олена лежить спаралізована. Гринь не може лишити її в такому стані.

— Я знаю. Він такого не зробить. Все на світі йде проти нас.

— Так виглядає. Мені серце розривають кольки, коли думаю про тебе і Гриня.

— Але ми мусимо бути разом, іншого виходу не маємо.

— Та най вам Бог помагає, Марійцю. А що ти думаєш робити з тим?

— З чим?

— Та з дитинов.

— Буду родити.

— Не боїшси?

— Боюся. Але дитина буде мені єдиною найближчою родиною.

— З мамою си не лагодит?

— Не. Я кілька разів заходила до неї, але вона лютилася, проклинала мене, а то й хапала з-під печі поліно або гачок і кидалася на мене. Я мусила вилітати з хати.

— Чому, ти думаєш, вона так си поводить?

— Не знаю. Може, заздрісна, що я живу краще за неї, що люди ставиться до мене по-людськи.

— Нічого, Марійцю. Як си народит дитина, то й між вами всьо налагодитси.

— Не налагодитьси. Я свою маму знаю.

Коли Марійка верталася додому, було темно. Йшла поволеньки, розгортала на боки темряву, щоб не зашпортатися і не впасти. Вона мала родити за п'ять-шість тижнів, і треба було уважати.

Небо було посоловіле, лише дві бліді зірки намагалися розрадити його. Марійка почувалася так, як те небо, але коло неї не було жодної зірки, щоб розвіяла її горе.

* * *

Два-три тижні перед пологами Марійці було дуже тяжко господарювати: не давала ради. Вуйна Горпина приходила й помагала їй.

Марійку почали діставати болі ранком шістнадцятого листопада. Вуйко Іван викликав із медпункту акушерку, позбігалися сусідки, бо в листопаді не було багато робіт, і помагали чим могли. Пологи не були тяжкі, — в одинадцятій двадцять Марійка народила сина. Сусідки впевняли її, що дитина була велика на свій вік і дуже мудра, — невикапана мама. Хлопчика охрестили Петрусем. Марійка сама не знала, чому так назвала дитину. В їхній родині ніколи не було Петра. Можливо, зробила це підсвідомо з пошани до майстра Петра, навколо якого крутилася її молодість.

Перші два роки Марійка годувала дитину грудьми, і хлопчина ріс, як смерека. На десятому місяці почав ходити й говорити.

Найбільше панькався з дитиною вуйко Іван. Він не мав своїх дітей, то й Петрусь став для нього рідним сином. Він, як тільки приходив із роботи, скоренько мився, їв вечерю і біг до дитини. Носив хлопчика на руках, співав йому гуцульських пісень й присипляв.

А коли Петрусь підріс і бігав по господарстві, вуйко Іван грався з ним, підкидав його в повітря, — а хлопець реготав на повний голос. Щовечора, коли приходив з роботи, приносив хлопчині якісь гостинці.

— Ви розпестите його, вуйку, і я буду мала з ним клопіт, — нарікала Марійка.

— Не журиси, Марійцю, се приємний клопіт. Хлопчина чемний, слухняний, що ти нарікаєш.

То правда, Петрусь був добрий хлопчина. А Марійка нарікала тому, що так водилося, — всі мами нарікали на дітей. Насправді Марійка трусилася над дитиною, не менше, ніж вуйко Іван: раділа, коли він був веселий і бешкетував, переживала, коли хворів. Петрусь був світлом у її житті. Турбуючись про нього, вона відпихала чорні думки про Гриня геть на дно душі. Тільки ночами ті думки виходили наверх і гризли її.

Перший рік Марійці було дуже тяжко господарювати. Дитина часто плакала, і треба було бігти до неї, годувати чи пеленати, треба було присипляти, а робота не чекала.

Та коли Петрусь підріс і почав бігати, стало набагато легше. Хлопець бавився коло неї, коли згрібала сіно в копиці; бігав по стайні, коли доїла корови; грався з курми на подвір'ї, коли варила. Її життя з дитиною було суцільною радістю.

Єдиною чорною плямою було те, що її не відвідала мама. Петрусеві минав п'ятий рік, а мама не тільки ні разу не взяла його до

себе, але й на Великодні свята, коли святити паски, не підійшла до хлопчини й не подарувала йому крашанки. А коли здалеку побачила на дорозі Марійку з Петрусем, звертала на бічну стежку й минала їх десятою дорогою.

Марійка не могла зрозуміти, що сталося з її матір'ю, чому вона стала така темна. Колись вона була світла, радісна, навіть у біді співала співанки. Невже мама не могла простити їй того, що народила Петруся? Але в Гуцулії такі речі завжди траплялися в минулому, а тепер трапляються й поготів. І всі люди приймають це нормально, як життєву необхідність. То чому мама не може?

В неділю, коли вуйко Іван повернувся з церкви, — застав у кухні заплакану Марійку.

— Що сталось, Марійцю?

— Біда.

— Яка?

— Стефанова Палагна прийшла з Снідавки і сказала, що тета Варвара дуже хвора.

— Що з нев?

— Не знаю точно. Палагна казала, що тета має високу гарячку й, нібито, запалення легенів.

— То не жарти, то не жарти, — повторював вуйко Іван.

— Тета просила, аби я приїхала до неї й допомгла їй вмерти.

— Ліпше їдь і поможи їй жити.

— Треба їхати, вуйку, правда?

— Траба, Марійцю, траба. На то є родина, аби помагати одним у потребі, як каже свята книга. Хто їй допоможе? Чужі люди?

— Добре, завтра спакую речі, візьму Петруся і поїду.

Це неабияк занепокоїло вуйка Івана. Він довго ходив по хаті й нарешті звернувся до Марійки:

— Хочу тобі щось порадити, Марійцю. Знаю, що тобі дуже тяжко буде прийняти мою раду, але подумай, і ще раз подумай, бо йде тут про Петрусеву долю.

— Слухаю вас, вуйку.

— Залишай Петруся зі мнов. В Снідавці тобі траба буде догледати тету, возити її по лікарях, а хто буде піклуватися Петрусем?

— Я думала над тим...

— Як знаєш, я полюбив хлопчину, як рідного сина. Петрус мене також любить. Я навчу його мулярки, зроблю 'го добрим майстром і залишу му це господарство, бо кому маю лишати? Я

дітей не маю, а Горпині не потрібне моє газдівство, вона своєму не може дати ради.

— Ой, вуйку, мені так тяжко йти на таке...

— Знаю, що тежко. Але зі мнов Петрусь буде майстром і можним газдою. А ти наразі не можеш нічого йому дати.

— Не можу, то правда. Але й не можу жити без нього.

— Ти можеш приходити до нас, коли захочеш. А як си вияснить твої справи з Гринем, і захочеш жити з нами й бути тут газдинею, моя хата завжди відчинена для тебе.

— Ой, Господи! Я все це розумію, тільки серце не хоче розуміти.

— Зробім так, Марійцю: перед тобов ще багато чорних і тяжких днів. Мусиш витегнути тету Варвару з хвороби, мусиш витегнути Гриня з діри, мусиш полатати своє життя. Коли рішиш в один бік, можеш вертатися до нас; коли рішиш в другий бік і зійдешся з Гринем, щастя вам, Боже.

— Добре, вуйку. Я боялася кидатись у ті чорні дні, що переді мною. Але мушу. Ніхто за мене того не зробить. Най Петрусь буде з вами. А я буду близько вас. Все ж мене журить: хто буде доглядати вас, вуйку, Петруся і господарство?

— Не журиси, найму жінку.

Хата тети Варвари в Снідавці стояла високо на скелі. Внизу росли кущі й дерева, і хата здалека виглядала, мов підвішена в повітрі. З лівого боку височіла гола гора і підтримувала хату, щоб не впала на землю й не розбилася, мов горнятко. З правого боку стояла стайня, а ззаду простягався город.

Марійка піднялася сходами і зайшла до хати. Тета кидалася на ліжку в гарячці — вся мокра від поту. Марійка побігла до кухні, намочила в холодній воді рушника і приложила теті до чола. Видно, це допомгло їй на мить, бо розплющила очі й глянула на Марійку. Але не пізнала її.

Затривожена Марійка вилетіла з хати й побігла до сусіда Василя.

— Славайсу! — привіталася.

— Навіки слава. Чим можу тобі допомгти, дівчино?

— Я Марійка Гринів. Моя тета Варвара дуже слаба. Її вже треба везти до лікаря в Коломиї. Поможіть мені.

— Добре. Йди і зодягни Варвару. А я буду там з машиною за десять хвилин.

Петриха порадила Марійці зайти до крамниці її дочки Ярини, і вона порадить їй, до якого лікаря звернутися. Марійка так і зроби-

ла. Ярина порадила йти до лікаря Савченка, який мав велику приватну практику, в нього працювало кілька лікарів, і він славився на всю околицю.

Оглянувши тету Варвару, Савченко звернувся до Марійки:

— Якщо хочете врятувати свою тету, негайно везіть її до лікарні в Івано-Франківську.

— А що з нею, лікарю?

— Ось вам діагноз, — він дав Марійці аркуш паперу. — Дайте його лікареві Геннадію Діброві в Івано-Франківській лікарні. Ваша тета буде в добрих руках.

— Дякую вам.

— Доброго вам дня.

Тету мусили залишати в лікарні, а Марійка повернулася з сусідом Василем назад. На господарстві тети чекала її гора роботи. Хата була запущена, і треба було замітати, мити підлоги, начиння, прати. В стайні було ще гірше. Корова стояла в гною, свині теж лежали в гноївці, а голодні кури бігали по господарстві й кудкудакали.

Тета Варвара мала в стайні одну корову, дві свинки в кучі й кільканадцять курок у курнику. Треба було викидати гній, стелити суху солому, обмивати корову й поросят, визбирувати по всяких закомарках яйця, які кури ховали від людського ока. На щастя, сусідка Василиха щодня доїла корову, і вона не запустилася.

Заки Марійка впоралася, минув тиждень. Тож вона, віддихнувши на повні груди, вирішила відвідати тету. Сіла в маршрутку й поїхала до Івано-Франківська. До своєї подруги Гані, яка працювала на другому поверсі, вирішила не заходити, бо не хотіла, щоб Богдан яким-небудь чином дізнався про її побут в Івано-Франківську.

Тета лежала спокійно, не кидалася. Видно, гарячка в неї спала. Вона довго дивилася на Марійку і врешті спитала:

— То ти, Марійцю?

— Я, тето, я.

— А що я ту роблю?

— Лікуєтесь.

— Я мала вмирати.

— А я вам не дала! — розсміялася Марійка.

Тета усміхнулася також.

— То ти привезла мене сюда?

— Я.

- Нащо ти то зробила?
- А вам надоїло жити?
- Не, жити не надоїло. Тільки слабувати довше не мала сили.
- Вас тут підлікують, тето, і будете здорові, як горішок.
- Та дай то, Боже. Дай то, Боже.

Перед тим, як повертатися додому, Марійка вступила ще до лікаря Геннадія Діброви, який поінформував її, що найгірше вже минуло. Вони випомпували з тети воду, збили температуру і взяли під контроль запалення легенів. Якщо запалення не повториться, то вона виживе.

Тета Варвара пролежала в лікарні майже три тижні. Поволі одужувала. Марійка виписала її з лікарні, поїхала з нею на вокзал, посадила в маршрутку і привезла додому. Тета з дня на день все більше приходила до себе, а Марійка все більше журилася. Бо гроші, які вона заощадила, розійшлися, — частина на Петруся, а решта на лікарів і медикаменти для тети. Харчів у хаті не було, медикаментів скоро не буде, — і грошей також не було, щоб купувати. Марійці конче щось треба було робити.

* * *

Останнім часом над Гринем зібралися найчорніші хмари. Такі темні, що кроку вперед не було видно; такі густі, що думкою не можна було поворухнути. Гринь чекав, щоб зчинилася якась страшна буря й потрощила ті хмари, порозкидала по дебрах. Щоб хоч трішки прояснилося його життя.

Хмари збиралися тому, що Маланка, завжди така енергійна, повна життя, почала хворіти і никла на очах. Вона не була аж така стара, мала всього сімдесят років. Видно, клювання Олени з'їдало її упродовж п'ятнадцяти років. Гриневі аж не вірилося, що Маланка була в них п'ятнадцять років.

Хвороба Маланки вдарила Гриня, мов довбня. Йому треба було б робити радикальні рішення, треба було б доглядати Олену, а він не міг цього робити, бо не мав любови; треба було б брати в свої руки газдівство, а цього він також не міг робити, бо Господь дав йому талант майстра, а не газди. Маланка, хоч відчувала різкі болі, все ж ще доглядала Олену. Решту дня лежала в ліжку.

Олена пінилася, панікувала, безнастанно кричала, що її господарство розпадалося. Ввесь час накидалася на Маланку, щоб рятувала її газдівство, але це нічого не помагало, бо Маланка ледве могла стояти на ногах. Олена тоді взялася до Гриня:

— Чому ти вічно сидиш у тій майстерні?! — кричала на повні груди.

— А що маю робити?

— Бери в руки господарство. Будь порядним газдою.

— Я не можу бути порядним газдою.

— Чому?

— Бо це не від Бога для мене.

— Але ти присягав мені, що будеш моїм газдою!

— Я ніколи тобі такого не присягав.

— Чи ти сказивси? Не видиш, що моє господарство розвалює-
си!

— Най валиться. То не моя гризота.

— Я знаю, ти хочеш аби-м я вмерла! І тоді не будеш мати гризоти.

— Я не хочу, щоб ти вмирала, але й не хочу жити з тобою.

— Я знаю, кого ти хочеш: Марійку! А мене хочеш покинути, аби я здохла з голоду на сему ліжку.

— На жаль, я й цього не можу зробити, — сказав здушеним голосом Гринь, grimнув дверима й пішов. Від того дня не заходив більше до Олени.

Гринь попросив сусідку Ольгу, щоб доїла корову, збирала яйця і заносила Маланці до кухні. Коли Ольга принесла ранком до кухні молоко і яйця, Олена визвірилася на неї і заверещала:

— Ти що ту робиш?

— Гринь просив мене...

— Знайшовси нову газдиню, га? Геть мені з хати! Я тут газдиня.

Сусідка зневажливо глянула на неї і вийшла. Більше не приходила помагати їм.

Відтепер Гринь щовечора йшов додому, чистив у стайні, годував вечером і ранком корову, кури і знову втівав до майстерні.

Олена вже десять років лежала спаралізована в ліжку й нікому не давала хвилини спокою. Всім була незадоволена, весь час кричала. Панічно трималася життя і заступала Гриневі світ. Він кидався думками то в один, то в інший бік, але не міг прорватися з тих тенет, в які затягнула його Олена. Доведений до розпуки, біг на свою царинку і кричав до гір:

— Як довго я ще маю терпіти? Десять років, двадцять, тридцять? Я краще трісну головою об камінь!

Щомиті Гринь відчував, що його життя сходилося клином, стискало його й не залишало простору, щоб рухатися й думати.

Він не міг товкти головою об той клин, щоб розбити його, бо клин був у ньому. Тому почувався, мов зацькована тварина, яка передчувала свій кінець.

Олена оскаржила його, що він хотів зійтися з Марійкою. Це правда, він хотів. І знав, що Марійка була дуже близько від нього, на другому боці Черемоша, у вуйка Івана на Заріччі. Але, як довго Олена буде лежати на тому ліжку, він не зможе подолати тої короткої віддалі до Марійки.

Якби Олена була гідною і розірвала з ним, то вся та темрява, яка всякала в нього впродовж двадцяти років, спливла б, і він був би вільний.

Та Олена не збиралася ні розривати з ним, ні кінчати з собою, навпаки, вона далі почувалася «єдиною газдинею», рядила всім і фанатично вірила, що скоро виздоровіє. А Гринь молився, щоб Маланка виздоровіла. Бо, як її не стане, тоді він покінчить з собою і визволиться нарешті.

* * *

Здоров'я тети Варвари з кожним днем кращало, вона набирала сил, після двох тижнів могла поволеньки поратися на господарстві. Та далеко гірше малися справи з харчами. Крім молока і яєць, в хаті не було що їсти. В понеділок Марійка поїхала до Верховини, за останній гріш купила на базарі мішечок картоплі й кілограм кукурудзяної крупи на кулешу чи бануш і привезла теті. А сама вирішила поїхати на роздобенди. До Івано-Франківська не хотіла їхати, бо знала, що зустрінеться з Богданом. Насправді, вона радо зустрінулася би з ним, але в цей час і в цю пору не хотіла розбурхувати призабулі почування до дітей, та й до Богдана також.

Постановила, натомість, поспробувати щастя в Коломиї. Якщо там нічого не знайде, то поїде до Львова. Звичайно, вона воліла б Коломию, бо звідти близько додому. Приїхавши туди, знову вступила до крамниці Ярини, щоб порадитися.

— Добрий день, Ярино! — привіталася.

— Вітаю, вітаю, Марійко! Ти знову до лікаря?

— Ні. Моя тета, слава Богу, виздоровіла. Сьогодні маю серйознішу справу.

— Яку?

— Тета не має що їсти. Мушу знайти якусь роботу. Тому й зайшла, щоб порадитися з тобою.

Ярина розсміялася:

— Коломия не є містом, де люди шукають за роботою, Марійко.

— А за чим?

— За розвагою, щоб пускати гроші.

— Це не для мене.

— А що ти вмієш робити? — спитала Ярина.

— Нічого.

— Чудово! Це значно збільшує твої шанси знайти роботу, — знов розсміялася Ярина.

В міжчасі Марійка ходила по крамниці й оглядала вишивки.

— Подобаються тобі ці вишивки?

— Так... Але я вишиваю краще. Знаю багато старих взорів, яких тепер нема.

— Ти вмієш вишивати? — аж скрикнула Ярина.

— Вмію. Навчилася від мами. Ми цілими зимами вишивали. А суботами й неділями мама їздила на базар до Верховини і продавала ті вишивки. Вмію також робити смішні гуцульські забавки: людей, звірят, птахів і маленькі постолі.

— Ходи за мною! — крикнула врадувана Ярина й потягнула Марійку через коридорчик до тісної кімнатки в задній частині крамниці.

— Що тут таке? — спитала Марійка, здивовано оглядаючи купи всякого краму.

— Я тут тримала товари і всяке барахло. Берімся до роботи! Все непотріне викинемо, частину товарів поскладаємо отам в кутку, а частину на коридорчику.

За годинку кімнатка була впорядкована, вимита й провітрена.

— Там під вікном поставимо ліжко, і будеш тут спати. А вдень будеш вишивати в крамниці.

Ярина зателефонувала чоловікові Стефанові, щоб привіз з дому вузьке ліжко й постіль. Отже, все було поладжено.

— Але, як я тобі віддячу, Ярино?

— Ніяк. По-перше, я буду мати безплатного вартового в крамниці. Злодіїв, як знаєш, ніде не бракує. По-друге, ти будеш вишивати, а я буду продавати. Іншими словами, ти будеш мати заробіток, а я зиск.

— Чудово! Я дуже щаслива і зворушена, — розчулилася Марійка.

— Я також рада, що мені спала на голову така ідея. То навіть дуже добре, що ти будеш вишивати в крамниці, бо клієнти люблять мати почуття, що купують автентичні гуцульські речі. А чим ти не автентична? Вдягнемо тебе в гуцульський стрій, і будеш гуцулонька, як мальованя.

Жінки радісно розсміялися.

Ярина мала добру бізнесову інтуїцію. Клієнтам подобалися Марійчині вишивки й забавки, вони хапали їх Марійці майже з-під рук. Невдовзі почали приїздити до крамниці й замовляти в неї всякі модні убори: вишивані сукні, блузки, чоловічі сорочки та дитячі речі. Доходило до того, що Марійка мала більше замовлень, ніж могла виконати.

За деякий час знову поїхала до тети, яка далі була бадьора й весела, і залишила їй досить грошей, щоб весною купила собі картоплі, квасолі, гороху та всякої розсади і посадила в городі, тобто, щоб стала на ноги.

Відтепер Марійка зрідка навідувалася до тети. Натомість, їздила щосуботи й неділі до вуйка Івана й Петруся і помагала їм. Вуйко Іван упродовж буденних днів наймав старшу жінку, яка приходила вранці та ввечері, щоб зварити їсти і запорати господарку.

Суботами ж і неділями все те робила Марійка, — приводила до ладу господарство, прятала в хаті, варила й бавилася з Петрусем. А в неділю ввечері поверталася до Коломиї. Вуйко Іван умовляв її, щоб кидала роботу й була газдинею в нього, але Марійка не хотіла цього робити. По-перше, тому, що дуже любила свою роботу, по-друге, вирішила раз і назавжди розв'язати вузол своїх стосунків з Гринем.

7. Час кохання

... Два великі камені, вигладжені вітрами й негодами, глибоко загрузли в Черемош, — і продовж тисячу років рвучкі хвилі не могли підважити їх, ні попхати з течією вперед.

Вже сутінь залазила під кущі, вже каміння в ріці трусилося від холоду, а Гринь понад п'ять годин сидів на камені і не міг зрушитися.

Він вперто дивився, як сердитий Черемош далі намагався підважити камінь.

Та не міг.

Гринь також намагався підважити своє життя, щоб зрушилося вперед.

Та не міг.

Бо ось уже десять років у ліжку лежала спаралізована Олена, а він не міг сьогодні повернутися до неї.

Вже Черемош натягнув по шию темряву, вже зорі падали Гриневі на голову, а він сидів.

В його уяві шойно пройшло ціле його життя — від дитинства до сьогодні, а він боявся думати, що це означало.

Вже повний місяць вийшов на небо й облив Гриня прозорим сльозом, а він не помічав цього.

Глибоко в душі Гринь не хотів, щоб Олена терпіла й лежала голодна в ліжку; не хотів, щоб ричала ненагодована корова. Він міг би перебороти себе й піти додому.

Та не йшов.

Щось тримало його на цьому камені. І він чекав.

Відчував, наче щось мало статися. Але не знав що.

* * *

Маланка померла вчора надосвітку, і Гринь сьогодні поховав її. Поховав гідно, як газдиню. Бо вона була справжньою газдинею. Олена при кожній нагоді наказувала їй, що робити, та це було зайве, — Маланка все знала сама. Олена наказувала головню для того, щоб показати, хто в хаті газдиня.

Олена весь час товкмачила собі й людям, яка вона велика газдиня. Насправді справжньою газдинею вона ніколи не була, — їй бракувало гідности.

Гринь здивувався, що на похорон прийшло майже все село. Видно, люди шанували й любили скромну й розсудливу Маланку.

Після похорону Гринь, замість йти додому, прийшов на свій камінь, не усвідомлюючи чому. Сидів тут ціле пополудне.

Десь у горах випав великий дощ, і в Черемоші значно піднеслася вода. Вона не жебоніла, як звичайно, не летіла коміть головою, а стогнала й тяжко переливалася через каміння. Гринь був занурений у теплий весняний легіт, поки сутінки не почали підкрадатися між улоговини, поки Черемош не натягнув по шию темряву на ніч, поки зорі не почали падати йому на голову, — щойно тоді відчув холод.

З холодом прийшло також усвідомлення, що сталося те, чого Гринь найбільше боявся: Маланка померла. І тепер усе валилося на його голову: спаралізована Олена, корова, кури і город, — все те, до чого він не мав ніякого прив'язання, те, що було чужим для нього.

— І що далі?

Це запитання Гринь ставив собі сотні разів і не мав задовільної відповіді.

Так, що далі?

Його життя зійшлося клином, який стиснув його так міцно, що кістки тріщали.

* * *

На цьому камені сьогодні в Гриневій уяві пройшло усе його життя. Він знав, що це значило, але не хотів усвідомлювати цього. Гринь не раз чув, як старі гуцули говорили, що перед кончиною людини в її уяві проходить ціле життя. Значить, прийшла його кончина. І слава Богу. Бо прийде також звільнення.

В його голові били молоти й випихали звідтам такі думки. Якби ті молоти розгатили ту голову, все закінчилося б природньо, без насильства над собою. Але молоти раптом перестали бити, і в мозок вливалася біла-пребіла порожнеча, яка холодила мозок, і він знову почав мислити.

Найкраще було б — підшептувало з нутра — тріснути головою об цей камінь. Все-таки камінь цей стояв з ним ціле життя, як вірний друг.

Так, думав Гринь, так, — з усієї сили вгатити головою об камінь, щоб мозок розбризкався на всі боки й не думав більше, не

думав, не думав, не думав. Він роздер на грудях сорочку і перед тим, як кинутися об камінь, востаннє глянув на Черемош.

Ні — сказав сам до себе — ні. Краще кинутися головою вниз у Черемош. Ми з Черемошем давні друзі, добре знаємо один одного, тож Черемош не скривдить мене, а понесе по незнайомих краях і синіх морях.

Гринь став на камінь і глянув униз. В Черемоші прибуло води. Це добре — подумав. Він водив поглядом по плесі, щоб знайти найкраще місце, куди можна було б кинутися. Несподівано помітив таке місце, — вода вирувала там, мов несамовита. Гринь вступив зір у той вир і вже не бачив нічого й не чув нічого, а тільки відчував, як вир тягнув його до себе, мов магніт. Загіпнотизований тим виром, Гринь хилився вниз, відчуваючи дивну радість. Раптом його слух прорізав різкий крик:

— Гри!

Він опритомнів, випростався, і враз навколо нього заясніло: місячне сяйво було таке яскраве, що осліплювало його.

— Що ти робиш, Гри?

— Хотів кинутися в Черемош.

— Злізь. Як треба буде, кинемося разом.

Гринь потакнув головою і зліз.

— Що ти тут робиш, Марійко?

— Прийшла до тебе. Щойно приїхала з Коломиї й висіла з маршрутки он там на головній дорозі, коло крамнички.

— А як ти знала, що я буду тут?

— Ти мусив бути тут.

— Так, ніби, виходить. Сьогодні поховав Маланку, але ніяк не міг вертатися додому. Сидів на цьому камені понад шість годин. Урешті вирішив покінчити з усім тим.

— Ти не міг покінчити з собою, мусив чекати.

— На що?

— На мене.

— Як я міг знати, що ти прийдеш?

— Ти міг знати. Сьогодні наш день. Але ти сумний, Гри. Що з тобою?

— Що зі мною?.. Моє життя зробилося калікою: оглухло й осліпло. Не маю куди йти, не маю на що надіятися. Краще кинутися в Черемош, ніж так жити далі.

— Не можеш, Гри.

— Чому?

— Бо я прийшла.
— Я вже питав: як ти знала, що я буду тут?
— Ти мусив бути тут.
— Чому?
— Бо таке призначення. Сьогодні наш день.
— Який день?
— Твого народження.
— Я зовсім забув, що таке існує.
— Точно двадцять років тому ми не доконалися тут, Гри. І наше життя поломалося.

— Господи! Того дня почався суцільний кошмар для мене.

— Для мене також.

— Чому ти тоді втекла від мене, Марійко?

— Не знаю, Гри. Досі не знаю. Я хотіла тебе понад усе на світі. Та не могла віддатися тобі. Хоч мені тоді було вже двадцять років, як і тобі, але я була ще невинним дівчиськом. Мене тоді вхопив страх, якого досі не можу пояснити, ні зрозуміти. Може, то був дівочий страх, щоб не стати жінкою. Не знаю.

— Чи ти думаєш, Марійко, що можна ще направити то наше поламане життя, зложити його до купи?

— Ти майстер, Гри, ти розумієш такі речі. Але я знаю: якщо ми не зложимо до купи того нашого життя, то будемо мусили кинутися в Черемosh. Іншого вибору не бачу.

— Я також не бачу. Починаймо тут, Марійко, на тому самому місці, з того самого кохання.

— Чи ти ще кохаєш мене, Гри?

— Я ніколи не переставав кохати тебе, ні на мить.

— Чи ти міг би знов кохатися зі мною?

— Так.

— Але я вже негарна, Гри.

— Ти гарна, Марійко, ти дуже гарна.

— Гри, Гри, придивися до мене! Мені сорок років.

— Це пора, коли жінка найкраща.

— Ти потішаєш мене й себе. Але мусиш побачити мене такою, якою я справді є.

Марійка стягнула через голову блузку, зсунула спідницю й трусики і стала перед Гринем.

Гриневі заперло дух. Вона була така ж красива, як двадцять років тому. Мала тільки дві ознаки жіночості: повніші стегна й повніші груди. Та це тільки доповнювало її красу. Він захоплено дивився на неї, і нічого більше не існувало для нього.

- Чому нічого не кажеш, Гри?
— Не можу вимовити слова.
— Яка я?
— Ти найкраща жінка, яку я видів у житті!
— Ти точно те саме казав мені двадцять років тому.
— Це й тоді була правда.

Марійка відпружилася й усміхнулася.

— Роздягнися, Гри. Я хочу віддатися тобі.

Гринь роздягався, не відриваючи від неї очей. Нарешті став перед нею таким, яким справді був. Вони довго стояли, зачудовані, й дивилися одне на одного. Раптом кинулися одне до одного, обнімалися, пручаючись, і цілувалися: дико, палко, кусаючи одне одному губи, вгризаючися пальцями в тіла.

Тоді Гринь взяв Марійку на руки, поніс під той самий куш, що двадцять років тому, і розстелив її на траві. Вона розтулила ноги і прийняла його. Коли Гринь входив у неї, йому здавалося, що з його тіла прорвався Черемош і ринув у неї.

А їй здавалося, що її тіло, мов біле полотно, прополоскує гарячий струмінь Гриневої плоті; що крізь неї протікає ручай сонячного сьйва; що в її уста вливається спрага Гриневого подиху; що її груди повніють і цідять молоко; що в її стать заходить шум смек, і вона пропахав живицею.

Опівночі, коли зорі розсипалися по узбережжі, Гринь і Марійка побігли до Черемоша охолодитися. Занурилися у воду, але відразу вилізли, бо вода була дуже студена. Вийшли на берег, і Гринь знову взяв її на руки, поніс під куш і поклав на траву. Сам ліг навznak коло неї і дивився, як небо зсувалося горами униз.

Марійка лягла на нього, — легенько коливалася вгору й униз і обводила язиком його губи. Гринь відчував, як вібривала її стать і бризкала гарячими соками; як її пругкі груди втискалися сосочками між його ребра; як її живіт бився об його бедра, мов птах.

* * *

Вранці,
коли трембіти
підпирали гори,
коли легіні
бартками рубали
сонце,

Марійка з Гринем ще спали, обнявшись. Щойно, коли із-під барток почали падати на них оскалки сонця, вони пробудилися. Гринь зірвався на ноги й почав одягатися. Марійка розплющила очі:

— Ти куди, Гри?

— Додому. Не можна залишати людину, щоб конала з голоду. Мені треба по-людськи розв'язати негідно заплутані вузли з Оленою.

— Треба. Зачекай на мене.

Вони скоренько зодягнулися й пішли головною дорогою до центру. За школою, коло крамнички, Гринь звернув ліворуч й пішов під гору. Марійка пішла за ним. Гринь зупинився.

— Ти куди?

— З тобою, Гри. Після цієї ночі ми ніколи не розлучимося: ні в житті, ні в смерті.

— Це так, — промимрив Гринь і пішов далі. Вона пішла за ним.

8. Зрада

Той короткий кусок дороги до Оленої газдівки був наче хресною дорогою для Марійки і Гриня. Кожний наступний крок ставав важчий, ставав наче новою станцією по дорозі до хреста. Обоє, Гринь і Марійка, мусили робити насильство над собою, щоб іти далі. Але мусили йти, бо таке було призначення. Мусили пройти всі страсті, щоб спасти своє життя.

Коли увійшли на подвір'я, то мали відчуття, мовби зайшли до оселі, в якій поселилося нещастя: безнастанно ревіла голодна корова, кудкудакали голодні кури, а з хати доходив стогін Олени.

Гринь перейшов вітальню і зайшов до спальні, де лежала Олена, де також містилася піч. Марійка зайшла за ним.

Побачивши Марійку, Олена заревіла, мов різана живцем тварина. Її підкинуло в повітря, і, впавши назад на ліжко, вона безнастанно вила. Налякана Марійка притулилася до стіни й тремтіла. Гринь підійшов до Олени.

— Що з тобою, Олено?

Але вона тільки вила й незрозуміло белькотіла. Її обличчя було потворно викривлене. Виглядало, що вона втратила мову, і її праву ногу також частково спаралізувало. Володіла ще правою рукою.

— Чого ти виєш, Олено? Ти немічна, і ми прийшли допомогти тобі й навести лад на господарстві.

Гриневі слова не втихомирили Олени, — вона ще голосніше почала вити. Гринь попросив Марійку запалити в кухні, а сам пішов принести дров.

Коли Марійка приклякнула, щоб розпалити в кухні, Олена знов несамовито заревіла. Марійка підстрибнула на ноги і глянула на неї: їй бризкала з уст піна, а вона ревіла і правою рукою весь час вказувала на двері. Марійка вийшла. Щойно тоді Олена затихла.

Коли Гринь прийшов з дровами і застав Марійку на подвір'ю, спитав:

— Що сталося, Марійко?

— Вона хоче, щоб я забралася звідси.

— Ходи, звари сніданок, а то вона здохне з голоду. Я також цілу добу не їв.

Коли Марійка зайшла до кухні, Олена знову почала вити.

— Не звертай уваги, най вие! — сказав сердитий Гринь.

Марійка насмажила картоплі, наклала в миску, налила в горнятку квасного молока й понесла Олені до ліжка. Олена заревіла так голосно й неприродньо, що Марійці зроблося лячно. Олена вдарила рукою миску, і їжа розсипалася по ліжку й підлозі. Марійка розплакалася й вибігла до вітальні. Гринь пішов за нею.

— Вона не хоче, щоб я годувала її.

— Став отут на стіл сніданок. Будемо їсти. А вона хай визбирує те, що порозкидала.

Поснідавши, Гринь і Марійка кинулися до господарки: Марійка нагодувала курей і позбирала яйця, а Гринь вичистив стайню і приніс корові сіна. Коли корова їла, Марійка видоїла її. Після того Гринь випустив корову на сіножать, щоб попаслася.

Знов же, коли Марійка зайшла варити обід вполудне, Олена почала вити, але дуже приглушено й тихо, була, мабуть, ослаблена голодом. Марійка зварила каші з молоком і понесла Олені. Олена вже не штовхала миски й не розливала каші, а тільки відверталася від Марійки.

— Вона не візьме від мене їжі, — звернулася Марійка до Гриня.

— То най конає!

— Ні, ні, Гри! Йди і нагодуй її.

Гринь нерадо взяв від Марійки миску й пішов до Олени. Вона вхопила ложку й кинулася на їжу. Пожадно ковтала ложку за ложкою, а каша текла їй по бороді на сорочку. Гринь розумів незavidний стан Олени, та все одно відчував огиду, дивлячись на неї. Коли вона скінчила їсти, він приніс їй рушника, щоб витерлася. Сам не міг витерти її, бо не мав ні співчуття, ні ніжності до неї.

Тоді Марійка поставила обід на стіл у вітальні, — і вони обідали там. А Олена не переставала вити. Щоб не слухати того виття, вони поспішно вимили начиння і пішли приводити до ладу господарство. Позамітали подвір'я, поскладали сіно в оборозі, вичистили курник, — і все було в якнайкращому стані. Насправді, на господарстві не було багато роботи: доглянути корову, курей та зварити їсти. Великий город, який простягався з правого боку від хати, стояв облогом. Хвора Маланка не могла засадити його, а тепер було запізно садити. За тиждень-два треба буде косити сіно, та це була Гринева робота.

На вечерю Марійка зварила бануш. Гринь спершу нагодував Олену, а тоді вони вдвох вечеряли у вітальні. Поскільки вся ро-

бота на господарстві була зроблена, вони їли повільно й розмовляли. Олена, на щастя, заснула після вечері. Тому в хаті було затишно й приємно.

О дев'ятій годині Гринь розложив канапу, Марійка застелила її, і вони роздягнулися й пішли спати. Але не встигли лягти, як Олена почала вити, — так несамовито, що виття її роздирало вуха.

Гринь і Марійка взяли постіль і пішли до оборогу. Там постелили собі в кутку на сіні й лягли. Обнявшись, міцно тиснулися одне до одного, наче хотіли охоронити себе від зла, яке посіло цю оселю.

Минуло понад тиждень кошмарної муки для Гриня й Марійки, особливо для Марійки: Олена вила, як тільки бачила її. Марійка все розуміла, Олена тим виттям намагалася вигнати її з газдівки. Господи, якби не Гринь, вона давно пішла б із того болота. Щоб не терпіти Олениної наруги, Марійка заходила до спальні тільки двічі на день — варити сніданка і вечерю. Готуючи сніданок, вона відразу варила обід, щоб самим перекусити вполудне й дати також Олені. Зрозуміло, що Гринь мусив приносити обід для Олени.

Не маючи що робити на господарстві, Гринь нервово крутився, не знаючи чого вхопитися. Марійка відразу помітила його зміну настрою.

— Гри, що тебе муляє? Ти чимось невдоволений.

— Я маю дуже багато роботи, зобов'язався зробити серію меблів для Ярини, до осені мушу викінчити хату для Петра Нагірного.

— Ти хочеш до майстерні, правда?

— Не хочу, а мушу. Ні, це на так. Не буду тобі брехати: хочу й мушу. Якщо не буду дотримувати слова, то й роботи не буде. А мій заробіток буде основою нашого газдування.

— Я також буду трохи підробляти вишиванням. Але ти маєш рацію, слова треба дотримувати. Йди завтра рано, йди.

— А ти даси собі тут раду?

— Дам. Як бачиш, роботи тут багато нема.

— Мені дуже тяжко залишати тебе тут самою.

— Якось буду терпіти.

— Не зневірюйся, скоро ми виліземо з цього пекла.

— Думаєш?

— Мусимо!

— Мені вже тяжко вірити в таке чудо.

Марійка залишалася сама. Заходила до спальні тільки з Гринем — зранку і ввечері. Вполудне забігала тільки до вітальні, щоб перекусити. Вона тримала зварений вранці обід в Маланчиній кімнатці, яка стояла під сосною і була прохолодна. А весь день нишпорила по господарству й шукала якоїсь роботи. Найбільше любила виганяти на попас корову. Тоді забувала про Олену і мріяла собі, співала пісні свого дитинства і зривала гірські квіти, які впихала у горнятко з водою і ставила у вітальні на стіл.

Коли ввечері приходив Гринь, — глибоко вдихав запах квітів і цілував Марійку в уста. Це була для неї найщасливіша хвилинка за день.

Тієї неділі була чудова погода. Після вечері Марійка запропонувала:

— Гри, ходім пройтися. Такий теплий вечір, такі файні гори.

— Ходім! — радо погодився Гринь.

Він подався стежкою під гору, а вона слідувала за ним. Дорогою Марійка не вгавала: захоплювалася квітами, які, мов барвисті килими, простелялися по узбіччі; захоплювалася сонцем, яке зашпорталось об найвищу гору й летіло вниз; захоплювалася Гринем, який ішов поважно, задумано — такий містерійний і такий гарний. Гринь несподівано зупинився.

— Ти втомився, Гри? — стурбовано спитала Марійка.

— Не.

— То чому зупинився?

— Це моя царинка.

— Ти маєш царинку?! — скрикнула здивована Марійка.

— Мій дедьо купив її, щоб збудувати тут хату для мами. Та не вспів.

— Чому?

— Його вбила смерека на лісорубці.

— Я не знала про це. Як сумно...

— Я також не знав. Мама розповіла мені перед смертю.

— Тут дуже гарно, Гри! Чистеньке джерельце, тасмничий видолинок із смереками, які застряли в тінях, і квіти, як багато диких квітів!

— Я садив ці квіти спеціально для тебе, Марійко.

— Якраз! Але дякую, все одно. А що це таке?

— Оборіг. Це вже я його збудував.

— Оборіг з вікнами? — здивувалася Марійка.

— Та не. Я відділив собі кімнатку, в якій любив спати, коли приходив косити або згрібати сіно.

— Покажи мені!

Гринь відімкнув двері, і вони зайшли.

— Це гарна кімнатка. Маєш тут ліжко, електричну плиту і навіть різьблену лавку!

— То все, що людині потрібне до щастя, — пожартував Гринь.

— А який чудовий вид через вікно: Черемош, гори й ціла Криворівня, як на тарелі.

Надворі цілком смеркло, але вони не поспішали назад до гражди. Вийшли надвір.

— Як тобі сподобалося це місце, Марійко?

— Дуже сподобалося. Я захоплена.

— Мій дедьо не збудував тут хати для мами, то я тепер збудую для тебе.

Розчулена Марійка закинула йому на шию руки й безтямно обцілювала його.

— Збудую он там, трохи нижче, коло джерельця. Почну роботи навесні, бо тепер мушу скінчити Петрову хату, — мріяв Гринь.

— Але будуй з великими вікнами на Черемош, добре, Гри?

— Добре.

— І зроби великі балкони спереду, щоб діти мали де бавитися.

— Ого! В тебе великі плани, Марійко!

— Я хочу бути газдинею. Ціле життя мріяла бути газдинею і ціле життя газдувала на чужих господарствах.

— Значить, треба буде добудувати ще стайню. Оборіг, слава Богу, є. Купимо зо дві корови, кілька поросят, стадо курей, і будеш найфайнішою газдинею на цілу Криворівню.

— А ти будеш моїм газдою.

— Не, не буду.

— Чому?

— Бо я майстер. Це від Бога.

— Добре, будеш великим майстром. А я з тої принуки буду ходити побіч тебе горда, як пава.

Зворушений Гринь пригорнув її до себе.

— Гри! — скрикнула Марійка.

— Що?

— Диви, як зорі захарастили небо.
— Ум-гу.
— Воно аж вгинається від їхнього тягару. А що буде, як небо прорветься, і зорі висипляться на землю?
— Буде ясно.
— Ти насміхаєшся з мене. Але ходім до кімнати. Стає холоднувато.
Вони зайшли до кімнатки, і Гринь увімкнув світло.
— Гри, ночуймо тут. Я не хочу йти до тої понурої Оленої хати.
— Добре.
Вони роздягнулися до гола, лягли в ліжко й кохалися до півночі. Кохалися перший раз від тої щасливої ночі над Черемошем. І перший раз почувалися, як у себе вдома.

* * *

Відтепер Гринь щодня приходив до майстерні. Для будови Петрової хати, крім сталих помічників Михаська й Кирила Бойків, найняв ще двох робітників, щоб роботи рухалися з повним розмахом. Сам до полудня працював у майстерні, різьбив меблі й фігурки для Ярини. А пополудні йшов на будову.

Найбільше задоволена таким розвитком подій була стара Петриха. Вона понад два тижні не бачила Гриня і не знала, що з ним діялося. Тому журилася й переживала.

Як завжди, стара щодня запрошувала Гриня на полуденок. Вона любила Гриня, як рідного сина, і їй приємно було побалакати з ним. Стара дуже любила говорити, а газдині, з якими вона стрічалася побалакати про ближніх, майже всі відійшли до Господа Бога, і Петриха зосталася самотньою.

Вона, звичайно, ставила на стіл смачні страви, — і вони вдвох споживали з задоволенням і розмовляли. Та сьогодні Петриха була неспокійна: крутилася, мов на шпильках, бігала по кухні й тарабанила посудом. Гринь добре знав стару, їй дуже кортіло поговорити про щось, але не наважувалася почати розмову.

— Що ви, вуйно, крутитеся, як на дзиглику, що вас свербить?

— Язик мене свербить!

Гринь усміхнувся під вусом.

— То говоріть, говоріть, не мучтеся.

— Знаєш, Гриньку, я не люблю лізти в твої справи...

— Але мусите, правда?

Петриха розсміялася.

— Ти, виджу, задобре знаєш мене! Як ти, напевно, видів, що вчорами, коли файна погода, я люблю посидіти на лавочці під хатою, люблю дивитися на ріку і слухати, що кажуть гори. Тиждень тому, не, більше, два тижні тому я виділа на березі тебе з Марійцею, ви були голі. То що між вами зайшло?

— Ми любилися до ранку, вуйночко.

Петриха знов захіотала.

— До того я сама догадалася. Але що далі зайшло? Марійця пішла до вуйка Івана, а ти до Олени, чи як?

— Не. Ми пішли разом.

— До Олениної хати?! — крикнула Петриха й аж підстрибнула.

— Так.

— А що на то Олена?

— Дістала новий інсульт: її кинуло в повітря, і вона заревіла, як недорізана тварина. Я побіг до неї й побачив, що їй викривило лице й відібрало мову. А тепер, як тільки побачить Марійку, вие день і ніч.

— Господоньку! Такого не можна робити, Гриньку! Ти не можеш приводити до хати енчу жінку, коли твоя лежить спаралізована в ліжку. Такого не можна робити. Це проти Бога.

— Знаю, вуйночко, що такого не можна робити. Дуже добре знаю. Але й не можу розлучатися з Марійкою. Це також проти Бога. І проти себе самого. Ми двадцять років були розлучені, і цього досить!

— Чому ти злиши на мене? Я вас обох люблю й розумію. Але також виджу, що ви залізли в біду, по саму шию.

— І не знаємо, як вилізти.

— А я не знаю, як вам порадити.

— Але ми виліземо! Мусимо вилізти.

— Та най вам Бог помагає.

* * *

Відколи Гринь почав ходити до майстерні, Олена використовувала кожную нагоду, щоб дошкульним і пронизуючим виттям вигнати Марійку з господарства. Вона рішила, що в ніяких обста-

винах не дозволить тій біднячці, тій курві, яка злягається з її чоловіком, бути газдинею в цій хаті.

— Я тут єдина газдиня до смерти й після смерти! — вигукувала подумки.

Марійці тяжко було зносити Оленину наругу. Коли в хаті ще був Гринь, то легше було все це приймати. Він завжди мав для неї потішне слово, завжди можна було опертися об його плече.

Навівши порядок у господарстві, Марійка загнала до стайні корову, а сама пішла до вітальні перекусити. Мала дуже смачний борщ і з'їла з апетитом миску. Тоді їй стало жаль Олени, яка голодувала від сніданку до вечері. Зайшла до спальні і звернулася до неї:

— Олено, може, ти хочеш борщу? Може, тебе треба вимити?

Олена люто вирячилася на Марійку, а каправі, засльозені очі вилазили їй із лоба. Раптом заревіла дико і, вимахуючи нервово правою рукою, заверещала:

— Геть, курво! Геть, курво, курво!

Марійка бризнула плачем, вилетіла з хати й побігла стежкою під гору. Її огортав все темніший і темніший розпач. Краще б вони з Гринем кинулися тоді головами вниз у Черемош, ніж їти сюди і зносити таке приниження.

Не усвідомлюючи того, вона дійшла до Гриневої царинки. І їй стало легше. Сіла коло джерельця і вслухалася в його веселе жиботіння і набиралася сил.

Марійка стояла перед хатою, коли Гринь прийшов із майстерні. Він був у радісному й бадьорому настрої, — обняв її міцно й поцілував.

— Чому ти такий веселий, Гри?

— Бо вирізьбив серію дуже цікавих меблів. Я певний, що таких меблів нема в цілій Гуцулі!

— Я дуже горда за тебе, — сказала Марійка, усміхаючись.

— Ходімо варити вечерю!

— Ні, спочатку поговорімо.

Гринь відразу помітив смуток за Марійчиною усмішкою.

— Добре, ходімо.

Вони пішли за оборіг і сіли на східцях.

— Що сталося, Марійко?

— Я сьогодні йду геть звідси! Не хочу більше зносити приниження від тої єндзи. Вона погана людина.

— Але, що сталося?

— Ми зробили помилку, Гри.

— Яку?

— Що не кинулися в Черемош, як ти хотів, а прийшли сюди.

— Скажи ж, що сталося.

Вона й розповіла про все, особливо про образливі слова Олени.

— А я думав, що їй відібрало мову, — промимрив замислений

Гринь.

— Тих двох слів їй не відібрало, можеш бути певний.

— Я згодний з тобою, Олена погана людина.

— Я йду геть звідси, Гри.

— Куди?

— Переночую у вуйка, а завтра поїду до Ярини в Коломию.

Буду там вишивати й заробляти собі на хліб, спокійно, по-людськи.

— Але ти сама казала, що, коли підемо звідси, то тільки разом.

— То ходи зі мною.

— Добре, піду. Але чи можеш потерпіти ще тиждень, найдовше два?

— Що ти маєш на думці?

— Петриха порадила мені знайти таку жінку, як була Маланка, щоб доглядала Олену й вела господарство. А нам радить чим-скоріше забратися звідси.

— Добра порада, Гри.

— Петриха розумна жінка. Я люблю її, як матір. Отже, я почав розпитувати в людей. Ніяка жінка з Криворівні не піде до Олени. Тут всі задобре знають її.

— То що тоді робити?

— Михасько, мій помічник, сказав мені, що Палагна з Буківця, вдова по Стефані Луцишину, не ладнає зі своєю невісткою. Вони мають хату напроти озерця, з капличкою при брамі.

— Я знаю.

— Отже, вони сваряться, б'ються, бо невістка хоче вигнати стару Палагну з хати.

— А що на то син?

— Сина цілий день нема вдома, і він не бачить тих сварок. Зрештою, хата належить невістці, і син не має багато до балакання. В неділю поїду до Буковця і поговорю з Палагною. Тут, попри бурмотіння Олени, Палагна буде своєю господинею.

— Дай Боже, аби вона погодилася.

— То потерпиш ще трошки?

— Задля того, щоб бути разом з тобою, потерплю.

— То ходім варити вечерю, я дуже голодний!

Кілька днів після цієї розмови Олена перестала вити. Гринь з Марійкою були ошелешені.

— Що це значить, Гри?

— Не знаю.

— Може, вона почула нашу розмову за оборогом і змінила своє ставлення до нас?

— Не. Вона не могла так далеко почути. В неї, зрештою, поганий слух.

— А, може, усвідомила, що ніколи не видужас, і їй буде потрібна наша поміч. Може, усвідомила, що ми бажаємо їй добра.

— Не.

— А що?

— Не знаю. Але Олена ніколи не дійде до такого усвідомлення. Вона панічно боїться тебе, боїться, що ти станеш тут газдинею, замість неї. А це для неї гірше смерти.

— Я за ніякі гроші не хотіла би бути газдинею в такій неприємній і понурій хаті. Якщо буду газдинею, то в своїй хаті, де буде багато сонця і багато радості.

— І я хотів би жити в такій хаті. Приймеш мене?

— Прийму!

— Файно декую, як кажуть гуцули.

— Та все-таки, Гри, що означає її мовчанка?

— Мені здається, що вона щось задумала.

— Надіюся, що щось гарне.

— Не. Навпаки, Олена зробить усе, щоб викинути тебе звідси. Вона ненавиділа тебе впродовж двадцяти років. Від самого початку знала, що я не любив її тільки тому, що кохав тебе.

— А в чому тут моя вина?

— В тому, що ти дуже файна.

9. Помста як кара

Гриневі передчуття були віщі. Олена не задумала нічого гарного, навпаки, вирішила цупко взяти віжки життя у свої руки.

Вона мала двоюрідного брата Василя. Вони не любили одне одного від дитинства: спершу весь час билися, а потім, як підросли, сварилися. Тому Василь не любив відвідувати Олену, — приходив до неї тільки перед Різдом і Великоднем, щоб побажати їй веселих свят. Але й тоді вони не могли мирно й святочно поготорити. Олена не могла втриматися, щоб не повчати Василя, як по-газдівськи вести господарство, радила йому купити ще одну корову і двоє поросят, направити стайню і задилкувати ззовні хату, щоб не нищилася.

Василь лютився, вилітав з хати й гримав дверима. Він сам знав, як газдувати. Йому не треба було порад, а грошей. Але щоразу, коли приходив до Олени і просив її позичити йому грошей на ремонт хати, вона відмовляла йому. Тому він зовсім перестав ходити до неї.

Але тепер він був дуже потрібний Олені. Вона попросила сусідку Лепкалюкову, щоб пішла до Василя і сказала йому зайти до неї. Василь прийшов. Як звичайно, Гринь був у майстерні, а Марійка пасла корову, Олена була сама в хаті. Вражений потворним виглядом Олени, Василь, зніяковілий, став на порозі.

— Ходи ближче, Василю, я не маю зарази.

Василь ступив кілька кроків ближче.

— Сядь коло мене на стільчику.

Василь сів.

— Що ти такий перепуджений?

— Мені казали, що ти втратила мову. А ти балакаєш.

— Га-га-га! Тобі було би добре, якби я втратила мову, не могла бим сваритися з тобов.

— Ми обоє на схилі, Олено, про що будемо сваритися?

— То правда, Василю, нема чого сваритися. Я не втратила мови, слава Богу. Тільки не хочу балакати з тими двома. Не хочу видіти їх, гездечки.

— Якими двома?

— Гринем і його лервов Марійкою.

— Ага.

— Я маю кілька важних справ полагодити з тобов.

Василь насторожився:

— Яких справ? Мені вже ніякі твої поради не допоможуть.

— Не нервуйся, Василю. Я давно перестала радити людям. Піди до нотаря Івана Гарасевича на Верховині й попроси його, аби зробив мені тестамент. Скажи, що по моїй смерті всьо мое майно має перейти на тебе й Катерину. Я зломаного гроша не залишу тим двом захланним біднякам, які тільки чекають на мою смерть.

Василь здвигнув плечима. Він знав Гриня як великого шанованого майстра, заможнього, якому нічийого гроша не бракувало. Та й Марійка не летіла на чужий гріш. Але промовчав Оленину балаканину, бо знов почнуть сваритися.

— І ще едно прохання маю: купи мені палицю.

— Яку палицю?

— Міцну, таку загнену вгорі.

— Нащо тобі палице?

— Хочу вчитиси ходити з палицев. Мушу хоч трошки навчитиси ходити.

— Добре.

— Маєш тут гроші на нотаря і на палицю.

— То все?

— Так.

Василь взяв гроші й вийшов. Після розмови з Василем Олена заспокоїлася і перестала вити. Все буде точно так, як вона хоче.

Заспокоїлися також Гринь і Марійка. Без Олениноного виття, приємніше було зайти до хати, чи то зварити щось, чи перекусити. Вони далі спали в оборозі, бо там було романтичніше, гарно пахло сіно, а вночі повівав крізь двері вітерець із запахом живиці. Все ж, їхні передчуття не були сповнені надій, — все-таки в повітрі висіло щось зловісне. Це могло бути наслідком їхньої перебільшеної вразливости, вони забагато натерпілися від Олени, щоб надіятися на доброзичливість від неї.

За два тижні Василь знову зайшов до Олени.

— О, добре, щос прийшов! Сідай, сідай на стільчик.

Василь сів.

— То що, всьо полагодив?

— Всьо. Ось твоя палиця. Такої ти хотіла?

— Точно такої!

Вона запхала палицю коло себе під накривало.

— А се заповіт у двох копіях, прочитай і підпиши, — він дав їй обидва документи.

Олена взяла в руку один аркуш і уважно прочитала.

— Чи всьо так, як ти хотіла?

— Всьо добре, дуже добре.

— То підпиши обидва документи.

Він дав їй ручку, підставив під аркуші папку, і вона з трудом підписала. Він запхав один аркуш в папку, а другий залишив на ліжку.

— Нащо ти залишив сей документ на ліжку?

— Я взяв оригінал, який буде зберігатися в нотаріальній конторі. А се твоя копія.

— Ліпше тримай її в себе, Василю.

— Добре, — він запхав копію в папку.

— А се двадцять три гривні решти.

— Візьми їх собі, Василю.

— То мені вже не pomoже, — він поклав гроші на ліжко.

— Як твоя хата, Василю?

— Підтоптана. А на нову не маю грошей.

— Я так си вчора думала: перенесітьси з Катеринов і малим Іванком сюда. Моя газдівка в дуже доброму стані, я куплю вам ще одну корову, двоє поросет, є великий город, царинка, то й будете газдувати по-людськи. Та й мені буде приємніше з вами.

— А що з Гринем і Марійкою?

— Я завтра вижену їх зі свого обійстє. То що ти на це?

— Мушу порадитиси з Катеринов.

— Добре, радьтєси.

— То бувай здорова.

— О, Василю, я забула тобі сказати: попроси Катерину, аби зайшла завтра під вечір до мене нагодувати й видоїти корову. Най також принесе щось теплого з'їсти для мене.

— Добре.

* * *

На другий день ранком Гринь пішов до стайні, а Марійка поралася коло кухні. Несподівано почула:

— М-м-м-рійко, М-м-м-рійко!

Глянула на Олену, яка белькотіла й рукою показувала на уста. Марійка зрозуміла, що вона просить їсти. Скоренько підігріла пшоняну кашу з молоком, налила в миску й понесла Олені.

Раптом Олена витягнула з-під накривала палицю і почала гатити Марійку по голові й кричати:

— Ти, курво, ти, лерво, хочеш ту газдувати? А не дочекаєшси! Борше шляк тебе трафить!

Перелякана Марійка пустила з рук миску і впала на підлогу. Олена перехилилася вниз і далі била Марійку по голові й по плечах. В одну мить втратила рівновагу і страшний біль переломив її надвоє. Вона заревіла і полетіла головою вниз на підлогу.

Марійка ледве вийшла зі спальні, вибігла на подвір'я, сіла на лавочці під стіною й розридалася. Коли Гринь прийшов із стайні, підбіг до неї і спитав:

— Що сталося, Марійко?

Та вона душилася спазматичними схлипами і не могла слова вимовити. Тільки рукою показувала на двері.

Гринь побіг до хати і зайшов до спальні. Там на підлозі лежала Олена й кістлявою рукою цупко тримала палицю. Гринь відразу зрозумів, що сталося. Нагнувся й підніс Олену, щоб покласти її в ліжко. Та усвідомив, що вона мертва, і з огидою пустив її на підлогу.

Його першим бажанням було помити руки. Але, натомість, довго стояв над нею, тримаючи руки далеко від себе, щоб не забруднитися. Нарешті промовив глухо:

— Пробач мені, Олено, я зрадив тебе, бо не став для тебе газдою. Я також не любив тебе. Та це не була зрада, бо ти знала, що я не любив тебе, від самого початку знала. Ти була тут єдиною газдинею. І далі будеш. Тож не тривожся. Спи спокійно.

Він переступив через її труп, вийшов і зачинив за собою двері.

10. Час життя

Вийшовши з хати, Гринь набрав у кухлик води і вимив руки. Тоді набрав ще раз і пішов до Маїки.

— Вимийся, Марійко. В тебе кров на чолі.

Марійка наставляла долоні, Гринь наливав у них воду, і вона милася. Помившись, Марійка витерлася рушником, який висів на шнурку, і глянула на Гриня.

— Ходімо, Марійко, — сказав Гринь і подався стежкою під гору.

Марійка пішла за ним. Вона знала, куди вони йдуть, але все одно спитала, щоб почати розмову.

— Куди ми йдемо, Гри?

— На наше газдівство.

— Значить, будемо починати з нічого, від початку.

— Завжди треба так починати, бо інакше виходить негідно.

— То правда...

— Гірка правда. Я найкраще знаю.

Вполовині дороги Марійка крикнула:

— Гри! Стань!

Гринь зупинився й обернувся до неї.

— Що сталося?

— Я мушу тобі щось сказати.

— Кажі.

— Я давно хотіла тобі це сказати, але боялася.

— Чого боялася?

— Що будеш сердитися на мене, що не будеш задоволений. Але тепер мушу сказати. Якщо ти не будеш щасливий, то я піду цією стежечкою вниз, а ти підеш під гору.

— Говори.

— Я вагітна. Це від Черемоша. Буду родити твого сина.

Гринь усміхнувся під вусом.

— Добре. Мені конче буде потрібний помічник.

Вражена Марійка стояла з розтуленими устами, а з очей котилися сльози. Гринь підійшов і пригорнув її до себе.

— Чому ти плачеш, дурненька?

— Я так боялася, що ти не схочеш дитини...

— Як я міг би не хотіти нашої дитини? Я кохаю тебе, і все від тебе дороге мені.

Марійка усміхнулася, витерла рукавом сльози, вхопила Гриня за руку, — і вони побігли під гору, як колись, дітьми, бігли до школи.

Літературно-художнє видання

Бойчук БОГДАН

МІТОЛОГІЯ КАРПАТ

поезії

ГУЦУЛЬСЬКА ЗРАДА

роман (прозо-поема)

*Видавець Василь Гутковський
Художнє оформлення Андрій Кісь
Комп'ютерне верстання Роман Івах
Літературний редактор Наталя Троян*

Здано на складання 19.04.2012 р.

Підписано до друку 17.05.2012 р.

Формат 60×90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 10.5. Обл.-вид. арк. 11.1. Замовлення № 429.

Літературна агенція «ПІРАМІДА»

Україна, 79006, а/с 10989.

м. Львів, вул. Промислова, 45.

тел./факс: (032) 242-31-31

e-mail: pyramidabook@ukr.net

www.pyramidabook.com

Надруковано з готових діапозитивів у друкарні ЛА «ПІРАМІДА»,
свідоцтво державного реєстру: серія ДК № 356 від 12.03.2001 р.

Бойчук Богдан.

Б 72 Мітологія Карпат : *поезії*; Гуцульська зрада : *роман* / Бойчук
Богдан. — Львів: ЛА «Піраміда», 2012. — 168 с

ISBN 978-966-441-282-4

Суть нової книги Богдана Бойчука можна б передати його ж поетичними рядками: «На краю весни / трембіти підпирали небо; / на краю весни / місяць виливав з / цебра сяйво на гори; / на краю весни / сонце пускало в землю коріння; / на краю весни / ми покохалися».

✓ **ББК 84(4Укр)**

БОГДАН БОЙЧУК —
відомий український поет, прозаїк,
драматург, перекладач, літературний
критик, один із співзасновників і чільних
представників Нью-Йоркської групи. Він —
автор поетичних книг «Час болю» (1957),
«Спомини любови» (1963), «Вірші для
Мехіко» (1964), «Мандрівка тіл» (1967),
«Подорож з учителем: Поема» (1976),
«Вірші, вибрані й передостанні» (1983),
«Третя осінь» (1991), «Вірші про кохання
й молитви: Вибрані й нові вірші» (2002),
«Київські екслібриси» (2006), «Зібрані
твори» — поезія у 2-х т. (2007), прозових
— романів «Дві жінки Альберта» (2002),
«Три романи» (2004), «Над сакральним
озером» (2006), «Спомини в біографії»
(2003), «Мої феміністки», роману
й оповідань «Розанна з Нивок» (обидві
2011), а також «Двох драм» (1968) та ін.